

**ȘCOALA DOCTORALĂ ÎN DREPT, ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE
A CONSORTIULUI INSTITUȚIILOR DE ÎNVĂȚĂMÎNT,
ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE A MOLDOVEI ȘI UNIVERSITATEA DE
STUDII POLITICE ȘI ECONOMICE EUROPENE "CONSTANTIN STERE"**

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 340.1 (043.3)

CUZA BOGDAN-GHEORGHE-ILIE

**SPIRITUALITATEA JURIDICĂ ÎN CREAȚIILE
SUFLETULUI ROMÂNESC**

**SPECIALITATEA ȘTIINȚIFICĂ: 551.01 – TEORIA GENERALĂ A
DREPTULUI**

Teză de doctor în drept

Conducător științific: _____ CRAIOVAN Ion,
doctor în drept, profesor universitar

Autor: _____ CUZA Bogdan-Gheorghe-Ilie

CHIȘINĂU, 2022

© CUZA BOGDAN-GHEORGHE-ILIE, 2022

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, engleză și rusă).....	5-7
LISTA ABREVIERILOR.....	8
INTRODUCERE.....	9-14
1. OBIECTIVE, DIRECȚII ȘI ABORDĂRI METODOLOGICE ALE CERCETĂRII.....	15-30
1.1. Argument.....	15-19
1.2. Fundamentele conceptuale ale cercetării.....	19-21
1.3. Scopul, obiectivele și coordonatele demersului de cercetare științifică.....	21-23
1.4. Spre un nou orizont metodologic contemporan în cunoașterea juridică.....	23-30
1.4.1. Cunoașterea juridică integrativă.....	23-25
1.4.2. Afectivitate și drept.....	25-26
1.4.3. Sufletul-spiritualitate impregnată de afectivitate.....	27-28
1.4.4. Imagine, metaforă, emoție și creație literar-artistică în aria juridică	28-30
1.5. Concluzii la capitolul 1	31-32
2. ISTORIA NEAMULUI ROMÂNESC ȘI JURIDICITATEA.....	33-55
2.1. Protoistorie și spiritualitate. Gânditorul de la Hamangia.....	33-38
2.2. Lumea dacică reflectată în câteva reflecții ale spiritualității universale.....	39-44
2.3. Ortodoxia neamului românesc ca dimensiune structurală a juridicității.	44-40
2.4. Dreptul cutumiar și ideea de justiție la români-specificitate întru universalitate.....	49-53
2.5. Concluzii la capitolul 2.....	54-55
3. GENIALITATEA CREAȚIEI SPIRITUALE ROMÂNEȘTI ȘI DIMENSIUNEA SA JURIDICĂ.....	56-101
3.1. Basmul românesc.....	56
3.2. Miorița.....	56-60
3.3. Meșterul Manole.....	61-62
3.4. Balada lui Constantin Brâncoveanu.....	62-63
3.5. Istorie, spiritualitate și drept în evul mediu și perioada modernă	63-79
3.5.1. Ștefan cel Mare și Sfânt	63-64

3.5.2. Mihai Viteazul.....	64-67
3.5.3. Dimitrie Cantemir și spiritul cultural european.....	67-71
3.5.4. Alexandru Ioan Cuza.....	71-73
3.5.5. 1 decembrie 1918-creație istorică astrală a sufletului românesc.....	73-79
3.6. Marile spirite românești – câteva semnificații juridice.....	79-87
3.6.1. Eminescu-omul deplin al culturii românești.....	79-81
3.6.2. Brâncuși – sculptura sufletului românesc în universalitate.....	81-84
3.6.3. Enescu. Sunetul muzicii la români și ecourile muzicii în drept.....	84-87
3.7. Identitatea sufletului românesc și reverberații juridice în câteva creații filosofice.....	87-101
3.7.1. Constantin Rădulescu- Motru (1868-1957).....	87-91
3.7.2. Lucian Blaga (1895-1961).....	91-92
3.7.3. Mircea Eliade (1907-1986).....	92-97
3.7.4. Constantin Noica (1909-1987).....	97-100
3.7.5. Emil Cioran (1911-1995).....	100-101
3.8. Concluzii la capitolul 3.....	102-103
 4. IDENTITATE CULTURALĂ, JURIDICITATE ȘI UNIVERSALITATE.....	 104-136
4.1. Despre potențialul cultural și doctrina juridică din Republica Moldova.....	104-110
4.2. Cultura rusă din perspectiva juridicității.....	110-113
4.3. Investigare lucidă și mistificare a identității românești în spațiul public contemporan.....	113-118
4.4. Societatea globală, identitatea culturală și dreptul în orizontul secolului XXI.....	118-124
4.5. Ilustrări de capodopere ale culturii universale și rezonanța lor juridică.....	124-131
4.6. Perenitate și genialitate a creațiilor românești întru patrimoniul spiritualității Universale.....	131-136
4.7. Concluzii la capitolul 4	137-138
 CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	 139-141
BIBLIOGRAFIA.....	142-149
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	150
CV-UL AUTORULUI.....	151-153

ADNOTARE

**Bogdan Cuza. "Spiritualitatea juridică în creațiile sufletului românesc".
Teză de doctor în drept. Specialitatea: 551.01 - Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2022**

Structura tezei: teza este structurată în introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 150 de surse. Lucrarea cuprinde 153 pagini de text de bază, iar rezultatele obținute sunt publicate în 9 lucrări științifice.

Cuvinte cheie: spiritualitate, juridicitate, neam românesc, istorie, creații culturale, identitate culturală, universalitate.

Domeniul de studiu: Spiritualitatea juridică cuprinsă în creațiile culturale, în special cele ale neamului românesc, care nu aparțin în mod explicit doctrinei juridice.

Scopul și obiectivele cercetării: Doctrina juridică are nevoie să iasă din "litera legii", din dogmă, din "turnul de fildeș", fără însă a nega specificitatea, să se deschidă interdisciplinar spre înțelegeri universale și să cultive spiritul integrativ, să valorifice dreptul în context cultural, să folosească fără să minimalizeze rolul conceptelor, imaginea, inclusiv cea metaforică, ca o componentă fundamentală a spiritualității.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în faptul relevării cu pregnanță, explicit, sistematic și particularizat a faptului că spiritualitatea juridică nu se poate configura numai din valorile juridice. Ea este rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a întregii culturi.

Problema științifică soluționată: în planul spiritualității juridice se simțea nevoia depășirii unei rupturi, între concepte și imagini, deoarece spiritualitatea umană se exprimă prin concepte și imagini.

Importanța teoretică a lucrării constă în configurarea metodologică a unei noi abordări în teoria generală a dreptului și evocarea din spiritualitatea juridică emanată din câteva creații culturale remarcabile ale sufletului românesc. Cunoașterea dreptului trebuie să includă un tip de "artă cognitivă", aptă pentru "a vedea nevăzutul", cu neașteptate iluminări mai ales în relație cu abstractul și ariditatea textelor juridice, să releve structuri profunde, simetrii și asimetrii, ordini și complexități.

Valoarea aplicativă a lucrării: de analiza, înțelegerea și cooptarea acestei abordări depinde forța cognitivă a teoriei generale a dreptului, a doctrinei juridice, capacitatea sa de a oferi o imagine complexă, integratoare asupra fenomenului juridic, cu consecințe practice în multiple domenii: disciplina științifică teoria generală a dreptului; învățământul juridic; doctrina juridică; cercetarea științifică în drept; profesiunile juridice; instituțiile statului; societatea civilă ș.a.

Implementarea rezultatelor științifice: concluziile teoretice ale lucrării, elementele de noutate și recomandările formulate au fost utilizate în realizarea unor studii și comunicări, cât și în cadrul Congresului internațional de filosofie a dreptului și filosofie socială (I.V.R. - Lisabona, 2017), dar și în calitate de referent și coautor pentru Enciclopedia Juridică Română, lit. A-C, volumul Personalități, Editura Universul juridic, 2018.

АННОТАЦИЯ

Богдан Куза. «Юридическая духовность в творениях румынской души». Диссертация ученой степени доктора права. Специальность: 551.01 - Общая теория права. Кишинев, 2022

Структура диссертации: диссертация состоит из введения, четырех глав, выводов и рекомендаций, библиографии из 150 источников. В документе содержится 153 страниц основного текста. Результаты исследования опубликованы в 9 научных статьях.

Ключевые слова: духовность, законность, румынская нация, история, культурные творения, культурная самобытность, универсальность.

Область знаний: юридический дух, содержащийся в культурных работах, особенно румынского народа, которые не относятся явно к правовой доктрине.

Цель и задачи исследования: правовая доктрина должна выходить из «вердикта права», догмы, «башни из слоновой кости», но не отрицая ее специфики, открываться междисциплинарно универсальному пониманию и культивировать интегративный дух, развивать право в культурном контексте, использовать без минимизации роль понятий, образа, в том числе метафорического, как фундаментальную составляющую духовности.

Научная новизна и оригинальность: юридическая духовность не может ограничиваться исключительно юридическими ценностями. Это результат вкладов в разной степени всего культурного наследия.

Решенная научная проблема: в сфере правовой духовности необходимо преодолеть разрыв между понятиями и образами, которыми выражается человеческая духовность.

Теоретическая значимость работы заключается в методологической конфигурации нового подхода в общей теории права и воскрешении юридической духовности, исходящей из некоторых замечательных культурных творений румынской души. Знание закона должно включать тип «когнитивного искусства», способный «видеть невидимое» в особом свете, особенно в отношении абстрактности правовых текстов, выявлять глубокие структуры, симметрию и асимметрию, порядок и сложность.

Прикладная значимость. анализ и понимание данного подхода зависят от когнитивной силы общей теории права, правовой доктрины, ее способности обеспечивать комплексный, интегративный образ правового явления, с практическими последствиями в различных областях: общая теория права, юридическое образование, правовая доктрина, исследования в области права, юридические профессии, гос. учреждения, гражданское общество и др.

Внедрение научных результатов: теоретические выводы статьи, новизна и рекомендации были использованы при проведении исследований и коммуникаций, а также на Международном конгрессе философии права и социальной философии (IVR-Lisbon, 2017), соавтор Румынской юридической энциклопедии, А-С, том Личности, Изд. Universul, 2018.

ANNOTATION

***Bogdan Cuza. "Legal spirituality in the creations of the Romanian soul".
Doctor's thesis in law. Specialty: 551.01 - General Theory of Law. Chisinau, 2022***

Thesis structure: the thesis consists of introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, bibliography from 150 sources. The paper contains 153 pages of basic text, and the results are published in 9 scientific papers.

Keywords: Spirituality, legal, Romanian nation, history, cultural creations, cultural identity, universality.

Field of study: Legal spirituality contained in cultural creations, especially those of the Romanian people, which do not explicitly belong to legal doctrine.

The aim and objectives of the research: The legal doctrine must go beyond the its own domain, but without denying the specificity, to open interdisciplinary to universal agreements and to cultivate the integrative spirit, to capitalize on the right in cultural context, to use without minimizing the role of concepts, the image, including the metaphorical one, as a fundamental component of spirituality.

Scientific innovation and originality of legal spirituality stems from the contributions of the entire civilization.

The scientific problem solved: On the level of legal spirituality, there was a need to bridge the gap between concepts and images, because human spirituality is conveyed via them.

The theoretical importance of the paper consists in the methodological configuration of a new approach in the general theory of law and the evocation from the legal spirituality derived from cultural creations of the Romanian soul. To disclose underlying patterns, symmetries and asymmetries, ordering and complexity, legal knowledge must incorporate a form of "cognitive art" capable of "seeing the unseen" with surprising illumination, especially in contrast to the abstract and aridity of legal texts.

The applicative value of the paper: is based on the cognitive force of the general theory of law, of the legal doctrine, its ability to provide a complex image on the legal phenomenon, with practical implications in multiple fields: the scientific discipline of the general theory of law; legal education and doctrine; scientific research in law; legal professions; state institutions; civil society, and so on.

Implementation of scientific results: theoretical conclusions of the paper, novelty elements and recommendations were used in studies and communications, as well as in the International Congress of Philosophy of Law and Social Philosophy (I.V.R. - Lisbon, 2017), but also as of referent and co-author for the Romanian Legal Encyclopedia, letter A-C, the volume Personalities, Universul Juridic Publishing House, 2018.

LISTA ABREVIERILOR

alin. (alin.) – aliniat și derivatele lui
art. (art.) – articol și derivatele lui
cf. – conform
p. – pagină
pp. – pagini
pct. – punct
nr. – număr
lit. – literă
vol. – volumul
de ex. – de exemplu
op. cit. – operă citată
sec. – secol
ed. – ediție
urm. – următoarele
ș.a. – și alții
etc. – celelalte
M.Of. – Monitorul Oficial
C.civ – Codul civil
C. pen – Codul penal
C. pr. civ. – Cod procedură civilă
C. pr. pen. – Cod procedură penală
CC al RM – Codul civil al Republicii Moldova
CP al RM – Codul penal al Republicii Moldova
RM – Republica Moldova
UE – Uniunea Europeană

INTRODUCERE

Argument privind actualitatea temei investigate și gradul ei de studiere. Spiritualitatea juridică contemporană trebuie să fie rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a tuturor formelor și tipurilor de spiritualitate umană, inclusiv a creațiilor literar-artistice.

Gradul de studiere a temei. Cercetarea realizată are în vedere existența ignorată sau estompată a unor semnificații juridice importante în creația culturală, istorică, artistică, literară, religioasă și care sunt extrem de benefice pentru teoria și practica dreptului, a rostului său omenesc.

Scopul și obiectivele tezei:

- Configurarea doctrinei juridice ca o expresie contemporană nondogmatică, fără însă a i se nega specificitatea.
- Deschiderea acesteia spre interdisciplinar, spre înțelegeri universale.
- Cultivarea spiritului integrativ, valorificarea dreptului în context cultural.
- Folosirea fără să se minimalizeze rolul conceptelor, a imaginii, inclusiv cea metaforică, ca o componentă fundamentală a spiritualității, alături de concept, la modul complementar și conjugat.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în faptul relevării cu pregnanță, explicit, sistematic și particularizat a faptului că spiritualitatea juridică nu se poate configura numai din valorile juridice. Ea este rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a întregii culturi.

Problema științifică soluționată rezidă din faptul că în planul spiritualității juridice se simțea nevoia depășirii unei rupturi, dintre concepte și imagini, avînd în vedere că spiritualitatea umană se exprimă prin concepte și imagini.

Importanța teoretică a lucrării. Dreptul are ca fundament și dimensiune constitutivă marea cultură, tot ceea ce a creat mai valoros umanitatea, altfel riscă să rămână un instrument steril chiar nociv, care nu va putea să își realizeze rostul său omenesc.

Valoarea aplicativă a lucrării. De analiza, înțelegerea și cooptarea acestei abordări depinde forța cognitivă a teoriei generale a dreptului, a doctrinei juridice, capacitatea sa de a oferi o imagine complexă, integratoare, asupra fenomenului juridic, cu consecințe practice dintre cele mai importante. Ea vizează multiple domenii: disciplina științifică teoria generală a dreptului; învățămîntul juridic [142, p. 32]; doctrina juridică; cercetarea științifică în drept; profesiunile juridice; instituțiile statului [140, p. 227]; societatea civilă ș.a.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele prezentului studiu doctoral au fost reflectate prin intermediul comunicărilor științifice prezentate în cadrul manifestărilor științifice naționale și internaționale, a unor lucrări, dintre care amintim: Elogiul geniilor. Craiova: Revers, 2016,

104 p. [38]. Înființarea statului național, modern, unitar, român de la 24 ianuarie 1859. Craiova: Revers, 2017, 2 p. [39]; Enciclopedia juridică română, vol. Personalități, (în curs de publicare) București: Universul juridic, 2018, [40].

Structura tezei de doctorat. Cercetarea doctorală debutează cu o introducere, cu titlu de inițiere, în studiul privind creațiile sufletului românesc din perspectivă juridică.

Teza este structurată în patru capitole, divizate în paragrafe, urmate de concluzii și recomandări. Teza de doctorat, cuprinde, de asemenea, lista bibliografiei utilizate, adnotarea, cuvintele cheie ale lucrării și lista abrevierilor utilizate în teză.

Partea introductivă a studiului doctoral constituie argumentarea științifică a temei propuse pentru cercetare. Introducerea cuprinde următoarele actualitatea și importanța temei investigate, gradul de cercetare al temei, scopul și obiectivele propuse spre realizare, noutatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, baza metodologică, respectiv modalitatea de aprobare a rezultatelor cercetării.

Capitolul I este intitulat "Obiective, direcții și abordări metodologice ale cercetării". În paragraful 1.1. Argument, se relevă faptul că în prima parte a modernității în Europa, a devenit pregnantă abordarea dogmatică a dreptului iar spiritualitatea juridică era redusă la concepte abstracte epurate de filosofie, morală, politică, artă, abordare persistentă și în contemporaneitate. În planul spiritualității juridice se simțea nevoia depășirii unei rupturi, dintre concepte și imagini, avînd în vedere că spiritualitatea umană se exprimă prin concepte și imagini. Paragraful 1.2. se referă la fundamentele cercetării iar paragraful 1.3. la scopul, obiectivele și coordonatele demersului de cercetare științifică. Se relevă scopul lucrării de a cerceta spiritualitatea juridică nu numai izvorâtă din operele juridice, cantonată de către juriști în doctrina juridică, ci ca produs al întregului spirit în creațiile artistice, literare, culturale, istorice. În privința obiectivelor lucrării se precizează că se investighează spiritualitatea juridică emanată din câteva creații remarcabile ale sufletului românesc – expresii de spiritualitate impregnate de o afectivitate inconfundabilă. Demersul științific realizat, nu poate să facă decât o incursiune din această perspectivă, fără a putea da sentințe cu privire la epoci, personalități, opere spirituale, cu privire la care apelează la exegeți valoroși, consacrați, dar cu speranța că va stârni interes și emulație și din partea altor cercetători din domeniul dreptului și nu numai, cu privire la această direcție de cercetare.

Specificul temei impune, odată în plus, apelul riguros la coordonatele cercetării științifice, la argumentul istoric, cultural, la întreaga arie a cunoașterii. Tema cercetată se plasează pe terenul cunoașterii juridice, reprezintă o expresie a cercetării științifice, are în vedere complexitatea dreptului, a definirii sale, a fenomenului juridic, a abordării sale de către doctrina juridică, epistemologia juridică, teoria generală a dreptului [102, p. 14], filosofia dreptului antrenează

concepțe juridice [143, p. 5], criticismul juridic, își propune contribuții care implică creativitate juridică în context cultural.

Paragraful 1.4. se referă la un nou orizont metodologic contemporan în cunoașterea juridică și explorează: 1.4.1. Cunoașterea juridică integrativă [120, p. 49]. Se relevă faptul că, familia de concepțe disciplinar – multidisciplinar – interdisciplinar poate coopta cu o fizionomie distinctă, integrativul, ca un nou membru apt să aibă competențe în depășirea a ceea ce este blocat, izolat, fragmentar, întrerupt, în promovarea complementarității în numele soluționării unor probleme, ca o expresie cardinală, performantă a interdisciplinarității.

1.4.2. Afectivitate și drept. Emoția, ca termen cardinal în drept, alături, solidar și interferent cu argumentul, relevă că analiza teoretică nu poate, fără efecte deformatoare, să ignore total "viața dreptului" (K.A. Appiah), iar sistemele de drept [123, p. 6] își propun și servesc justiția, care nu poate fi ruptă de baza emoțională a societății umane. Emoția, în ipostaza ei exemplară, ca sentiment al dreptății prin drept trăit de o comunitate umană [97, p. 5] a unui timp istoric, se poate ridica la rang de finalitate a dreptului (M. Sellers).

1.4.3. Sufletul – spiritualitate impregnată de afectivitate. O expresie majoră a spiritualității impregnată de afectivitatea unei comunități umane este sufletul.

1.4.4. Imagine, metaforă, emoție și creație literar-artistică în aria juridică.

În paragraful 1.5. se rețin concluziile referitoare la capitolul 1.

Capitolul 2 „Istoria neamului românesc și juridicitatea”. Conform istorismului, principiu al dialecticii, fenomenele realității trebuie privite în procesul apariției dezvoltării și pieirii lor, în legătură indisolubilă cu condițiile istorice concrete care le-au generat. Iar istoria semnifică cunoașterea trecutului umanității și derularea actuală a vieții omenești. Abordarea istorică cu privire la neamul românesc, în special în privința dimensiunii sale creativ spirituale, trebuie să aibă în vedere specificitatea acestui obiect de cercetare. Dimensiunea psiho-socio-culturală a acestei comunități umane–sufletului românesc–reclamă abordări multidimensionale: economice, organizaționale, politice, culturale, contextuale ș.a. Identitatea de neam la români, unitatea sa, nu poate fi identificată în afara investigării unei vieți sociale complexe, profunde, creative, a trinomului limbă, cultură, religie, la care se adaugă elemente de civilizație specifice, din cadrul acestei comunități umane. Numeroase date evidențiază și converg cu privire rădăcinile istorice ale neam nostru, spiritualitatea sa primordială, locul și rolul său în istoria lumii. Sunt abordate aspecte specifice referitoare la: 2.1. Protoistorie și spiritualitate. Gânditorul de la Hamangia;

2.2. Lumea dacică reflectată în câteva reflecții ale spiritualității universale;

2.3. Ortodoxia neamului românesc ca dimensiune structurală a juridicității. Se evidențiază că dreptul este primitiv, prin creștinism, de persoană umană, de model absolut, prin Iisus Hristos

pentru demnitatea umană, de sacralitate pentru justiția umană, de spirit european și de temeuri profunde pentru geneza dreptului internațional, unde „unii sunt primiți de ceilalți” și toți sunt „făcători de Pace”; Ortodoxia este păstrătoare de taină a supraviețuirii istorice a neamului românesc” dintotdeauna creștin”, fibră identitară a acestui neam.

2.4. Dreptul cutumiar și ideea de justiție la români–specificitate întru universalitate. Se remarcă faptul că personalitatea etnică a poporului român a descoperit și inventat elemente și trăsături, tipuri vii și modele logice de activitate teoretică sau practică în domeniul justiției populare, soluții și formule de drept adaptate cerințelor istorice proprii.

2.5. Concluzii la capitolul 2.

În capitolul 3 „Genialitatea creației spirituale românești și dimensiunea sa juridică” sunt configurate la modul esențial câteva capodopere spirituale ale poporului român, personalități istorice și creații filosofice prin prisma juridicității după cum urmează: 3.1. Basmul românesc; 3.2. Miorița; 3.3. Meșterul Manole; 3.4. Balada lui Constantin Brâncoveanu; 3.5. Istorie, spiritualitate și drept în evul mediu și perioada modernă; 3.5.1. Ștefan cel Mare și Sfânt; 3.5.2. Mihai Viteazul; 3.5.3. Dimitrie Cantemir și spiritul cultural european; 3.5.4. Alexandru Ioan Cuza. 3.5.5. 1 decembrie 1918–creație istorică astrală a sufletului românesc; 3.6. Marile spirite românești–câteva semnificații juridice; 3.6.1. Eminescu-omul deplin al culturii românești; 3.6.2. Brâncuși–sculptura sufletului românesc în universalitate; 3.6.3. Enescu. Sunetul muzicii la români și ecourile muzicii în drept; 3.7. Identitatea sufletului românesc și reverberații juridice în câteva creații filosofice; 3.7.1. Constantin Rădulescu–Motru (1868-1957); 3.7.2. Lucian Blaga (1895-1961); 3.7.3. Mircea Eliade (1907-1986); 3.7.4. Constantin Noica (1909-1987); 3.7.5. Emil Cioran (1911-1995);

3.8. Concluzii la capitolul 3.

Capitolul 4 intitulat „Identitate culturală, juridicitate și universalitate” cuprinde elemente de cultură comparată din perspectivă juridică. Paragraful 4.1. se referă la potențialul cultural și doctrina juridică din Republica Moldova. Astfel se remarcă faptul că, în aria culturală, domeniul științific și de inovare al Republicii Moldova are realizări deosebite. În aria doctrinei juridice se pot menționa, alături de lucrări doctrinare la toate disciplinele științifice, unele de mare prestigiu științific.

Ca și în România se constată că textul abstract, uneori rigid și dogmatic al doctrinei juridice este nevoit să se deschidă spre cultură. Se prezintă ca ilustrare în privința reverberațiilor juridice, la nivel de simbol și metaforă, un mare nume al literaturii române, Grigore Vieru.

Paragraful 4.2. se referă la cultura rusă din perspectiva juridicității. Se arată că, date incontestabile relevă caracterul impresionant al culturii ruse. Datele ilustrate atestă implicit

istoria unui popor, istoria dreptului în spațiul rus, statutele juridice diferite, de-a lungul timpului, insolubila legătură între valorile culturii și drept, situarea dreptului într-o spiritualitate a unui timp istoric, ipostaza majoră a valorilor culturale de a fi factor de configurare, interpretare și aplicare a dreptului.

4.3. Se referă la investigarea lucidă și mistificarea identității românești în spațiul public contemporan. Spiritualitatea unui neam, inclusiv juridică, depinde de starea identității neamului, de cultul și cultura acesteia, toate acestea neafectând valorile lumii contemporane, fiind consonante cu acestea. Starea precară a identității românești, condițiile care au condus la aceasta, miza istorică a atitudinii noastre, acțiunile necesare pentru a o depăși, sunt prezentate în cadrul unor instituții identitare precum Academia Română, în conștiințe exemplare ale timpului nostru. În acest sens sunt evocate „Apelul unor academicieni români Către Poporul Român”, „Către instituțiile Statului Român” și „Manifestul către români” al regretatului prof. acad. Dinu C., Giurescu, dar și cele adresate neamului românesc de actualul Presedinte al Academiei Române, acad. prof. dr. Ioan – Aurel Pop („Istoria, Adevărul și Miturile”). Ca fenomen social contemporan „criza de identitate națională” este generată de cauze diferite cu geneză și configurații specifice, fără a se omite „contribuția societății globale”. O strategie statală de protejare a identității naționale poate include: investiții masive în educație și învățământ, cultul istoriei naționale și al tradiției, protejarea patrimoniului cultural considerat sacru și inclus în circuite turistice, organizarea de institute care protejează limba și cultura proprie, marile spirite ale poporului respectiv, apărarea contribuției naționale la patrimoniul universal și distribuirea acesteia pe diferite circuite informaționale ș.a.

4.4. Societatea globală, identitatea culturală și dreptul în orizontul secolului XXI. Se relevă că termenul de globalizare configurează o singură lume în care indivizii, grupurile și națiunile devin inter-independente. Se redefinesc aspectele personale și intime ale vieților noastre, precum familia, rolurile de gen, sexualitatea, identitatea personală, interacțiunile noastre cu ceilalți și relațiile de muncă. Oamenii trebuie să-și construiască activ propriile lor identități. Asistăm în societatea globală, la o „nouă revoluție a dreptului” (J. Allard și A. Garapon). Poziția tradițională a statului național suveran este uzurpată și reconsiderată în condițiile în care dreptul devine materie de schimb și depășește frontierele naționale. În această lume în schimbare și a pluralismului juridic, identitatea națională a dreptului, ca expresie juridică a unui stat național și independent, specifică unui spațiu geografic și socio-politic, generată de o multitudine de factori interni, dar și ca expresie a unor comunități sociale configurate de trăsături perene precum limba, tradițiile, cultura, religia, se vedește actuală și viabilă, de neignorat fără grave perturbări sociale la nivel global. Această ipostază național-identitară incluzând o puternică dimensiune juridică,

trebuie să fie străină de extremism, cultivând valorile proprii în respectul valorilor celorlalți, fiind deschisă reflecției și acțiunii sociale cu privire la gravele probleme contemporane și la o nouă viziune asupra lumii. Atitudinea socială fundamentală în fața viitorului, nu poate ignora experiența umană generală, respectul valorilor general umane, acțiunea socială a forțelor progresiste. Ca element al controlului social și constituent normativ al construcției sociale, Dreptul pedepsește, descurajează, anihilează, controlează, previne, convinge, protejează și organizează.

4.5. Ilustrări de capodopere ale culturii universale și rezonanța lor juridică. Ilustrările reținte, reprezintă opțiuni, dintre atâtea posibile, apreciindu-se însă că nu pot lipsi dintre valorile emblematice ale omenirii, care merită să dăinuiască pentru totdeauna: Iliada, Odiseea, Mona Lisa, Hamlet, Simfonia a IX, Divina Comedie, Statuia lui David, Război și Pace, Faust, Capela Sixtină, Coloana infinitului, marii romancieri ai lumii. Avatarurile gândirii juridice, configurarea dreptului ca ordine/dezordine, putere/supunere, normă/libertate, faptă ilicită/sanctiune, justiție/valori umane ș.a. sunt pregnant evocate, de o manieră specifică de marile creații literare ale lumii. Acestea sunt, totodată, și marile cărți ale juridicității. Iar gândirea juridică este o resursă majoră și specifică a dreptului.

4.6. Perenitate și genialitate a creațiilor românești întru patrimoniul spiritualității universale. Marile spirite la români, ca și alte genii ale umanității, au avut pregnant o conștiință de sine, impregnată de ființa neamului din care fac parte, de specificul acesteia, dar în același timp, pentru ceilalți, sub semnul universalului. Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu, C. Rădulescu Motru, M. Vulcănescu, Blaga, Eliade, Cioran, Noica, Brâncuși, Enescu, ș.a., au configurat, prin creația lor esențială, în special în plan filosofiei românești, ca o chintesență spirituală a unui timp istoric (Hegel), o matrice spirituală deschisă și flexibilă, aptă de a integra noi contribuții perene, un stil al spiritului românesc. Prezența românească relevă o specificitate inconfundabilă, și contribuții de necontestat în planul culturii și civilizației mondiale.

4.7. Concluzii la capitolul 4.

Teza se încheie cu concluzii generale, recomandări și bibliografie.

CAPITOLUL 1: OBIECTIVE, DIRECȚII ȘI ABORDĂRI METODOLOGICE ALE CERCETĂRII

1.1. Argument

La prima vedere, tema „Spiritualitatea juridică în creațiile sufletului românesc”, ca temă de cercetare științifică în domeniul teoriei generale a dreptului, pare a fi vulnerabilă, cu o conexiune spiritualitate juridică-suflet din planuri diferite, care nu se conjugă, chiar ilegală. Poate fi cotată această temă ca acceptabilă sau chiar dezirabilă? În acest context inițial, pentru legitimarea temei cercetate invocăm, doar câteva argumente.

Pentru a apăra identitatea dreptului, în special în relație cu morala [144, p. 27] și religia, mai ales la începuturile modernității, în doctrina juridică se prezenta exclusiv, pregnant, excesiv și dogmatic, trăsătura dreptului de normativitate susceptibilă de constrângere publică, dimensiune necesară dar nu și suficientă în înțelegerea și realizarea funcțiilor și finalităților dreptului, promovându-se concepția dreptului pur și autonom [1, pp.7-14]. Această concepție avea un grad măcar minimal de acceptabilitate și funcționalitate în comunitățile evului mediu, relativ închise, cu viața socială săracă și dominată de relații de conducere socială autoritariste și tradiție, cu schimbări sociale extrem de lente, insesizabile.

Ascensiunea științelor naturii, a metodelor aferente pozitivismului [93, p. 11] au condus mai ales în prima parte a modernității în Europa, la întărirea pozitivismului juridic, a ideii că nu există decât „dreptul pozitiv” (Berghom), a abordării dogmatice a dreptului [2, pp.31-36]. În aceste condiții spiritualitatea juridică era redusă la concepte abstracte epurate de filosofie, morală, politică, artă, cum a încercat să susțină H. Kelsen în celebra sa lucrare „Teoria pură a dreptului”. Această abordare [2] a reușit să introducă rigoare și precizie în configurarea conceptelor juridice și contribuția sa nu trebuie minimalizată, dar, în mare măsură, a și a ipostaziat și rupt dreptul de funcționalitatea socială, de menirea sa.

Odată cu evoluțiile și revoluțiile sociale (industriale, social-politice științifice) se vădea însă tot mai mult necesitatea înțelegerii complexității dreptului, a dreptului viu, tot mai adecvat vieții sociale, ca normă dar și ca un concept, fapt moral, comportament al actorilor juridici sau ca entitate culturală [3, pp.94-98] ș.a.

Normativitatea juridică [132, p. 3] ruptă de celelalte dimensiuni ale cunoașterii juridice, concepție persistentă și astăzi în doctrina juridică, situație remarcată și de reputatul autor M.van Hoecke [4, p. 10] care aprecia că doctrina juridică, cantonată numai în textul juridic riscă să devină schizofrenică, să nu mai apeleze la ceilalți, să nu mai înțeleagă viața socială – se vădea tot mai precară.

Din perspectiva epistemologiei [134, p. 13], a teoriei cunoașterii științifice, mai ales în contemporaneitate, deveneau tot mai pregnante și pentru cunoașterea juridică teze precum: un obiect de cercetare complex, cum fără îndoială este și dreptul, nu poate fi cunoscut dintr-o singură perspectivă, oricare ar fi aceasta (E. Longino); raționalitatea cercetării nu poate fi unidimensională; obiectul cercetat conține inerent aspecte specifice dar și contribuții ale alterității; vectorii cunoașterii sunt disciplinari, interdisciplinari și transdisciplinari; trebuie promovată integrativitatea; relativitatea și rezonabilitatea rezultatelor cercetării științifice [5] ș.a. În acest context teoria generală a dreptului [6, pp.365-368] în contemporaneitate, păstrând straturile geologice ale cunoașterii tradiționale, experiența istorică practică și teoretică fără de care dreptul nu poate fi înțeles, a relevat tot mai pregnant că dreptul este un concept integrativ și deschis, faptul că fundamentele dreptului sunt inerent și extrajuridice, la plămădirea dreptului participă numeroși factori, inclusiv cei afectivi, emoționali, interpretarea dreptului ca specie a interpretării, cu toată specificitatea sa, este marcată de o teorie generală a înțelegerii umane-hermeneutica, decizia juridică și aplicarea acesteia nu pot fi rupte de dimensiunea afectivă, ș.a. De analiza, înțelegerea și cooptarea acestor factori depinde forța cognitivă a acestei discipline, capacitatea sa de a oferi o imagine complexă, integratoare, asupra fenomenului juridic, cu consecințe practice dintre cele mai importante.

Din perspectivă culturală, prin excelență a valorilor sociale [128, p. 21], se relevă faptul că, valoarea originară a dreptului-justiția, ca dreptate prin drept nu poate fi realizată, fără înțelegerea și efectivitatea unor valori precum libertatea, adevărul sau demnitatea umană [125, p. 126].

Așadar, spiritualitatea juridică nu se poate configura numai din valorile juridice. Ea este rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a tuturor formelor și tipurilor de spiritualitate umană, inclusiv a creațiilor literar artistice. Aceasta cu atât mai mult, în condițiile în care experiența istorică a dreptului, înțeles ca o creație spirituală, demonstrează că acesta este plămădit din concepții precum cele despre ordine, putere, constrângere, libertate, normă, justiție, valori [6, pp.534-546] ș.a.

Avansând deja comparația, metafora, emoția în câmpul cunoașterii juridice, am putea aprecia că unilateralitatea abordării dreptului echivalează cu încercarea de a explica ființa umană redusă la scheletul ei (atât de necesar de altfel) și că aprofundarea cunoașterii ființei umane înseamnă numai radiografii osoase ale acestuia tot mai precise! În planul spiritualității juridice se simțea nevoia depășirii unei rupturi, dintre concepte și imagini, având în vedere că spiritualitatea umană se exprimă prin concepte și imagini [7, pp.19-31]. Conceptele sensibile și imaginile erau considerate apanajul artei, esteticii ca teorie a frumosului, creațiile literar-artistice fiind ignorate, de regulă de juriști, pe terenul doctrinei juridice. Iar când exegeții reputați ai domeniului literar

artistic întâlneau în diverse creații ale spiritului uman semnificații juridice nu insistau asupra lor, dreptul fiind considerat totuși ca o „matematică” a domeniului socio-uman, greu abordabilă în absența unor studii de specialitate [139].

La depășirea acestei situații și configurarea tot mai puternică a abordării spiritualității juridice în context cultural au contribuit și argumentele prezentate în lucrări de mare reputație dedicate cercetării științifice în drept cât și teoriei dreptului. În acest sens invocăm volumul dedicat metodologiei cercetării științifice contemporane „Methodologies of legal research. Which kind of method for What kind of discipline?” [5] apărut la editura Oxford în anul 2013 sub coordonarea lui Mark Van Hoecke, fost director al Academiei Europene de Teoria Dreptului. Astfel, „harta cercetării științifice a dreptului” pe lângă - dreptul ca disciplină practică și dreptul ca știință socială [113, p. 23] trebuie să cuprindă și abordarea dreptului ca umanitate-M.M.Siems & D. Mac Sithgh [5, p. VI], doctrina juridică are nevoie să iasă din litera legii din dogmă din turnul de fildeș, fără însă a nega specificitatea-H.M.Watt [5, pp.124-131], să se deschidă interdisciplinar spre înțelegeri universale și să cultive spiritul integrativ-G. Samuel [5, pp.177-208]. De asemenea lucrarea „Law after modernity” apărută la aceeași editură colecția Teoria dreptului astăzi (Legal Theory Today, 2013) a autorului S. Douglas-Scott [1] considerată exemplară relevă necesitatea pregnantă, dat fiind complexitatea și multidimensionalitatea dreptului, ca teoria dreptului să valorifice dreptul în context cultural, să folosească fără să minimalizeze rolul conceptelor, imaginea ca o componentă fundamentală a spiritualității, alături de concept, la modul complementar și conjugat. În acest sens în el folosește în lucrarea amintită pentru analiza dreptului, 40 de schițe, grafice, tablouri artistice, fotografii (făcute inclusiv cu telescopul Hubble pentru a compara dreptul contemporan cu nebuloasa Carina!) și numeroase imagini metaforice din lucrări fundamentale ale creației literar – artistice universale.

Desigur că această abordare, a cercetării științifice a dreptului, tot mai pregnantă, recurgând la imagini, metafore, emoție, creații literar-artistice, încât să devină un mod de gândire, alături de altele, o adevărată paradigmă contemporană, nu a apărut din senin ca zeița Afrodita din spuma mării! În mod intuitiv mari creatori de drept sau de doctrină juridică, în același timp oameni de cultură, au intuit și invocat sporadic dar semnificativ, mai ales în domeniul simbolisticii dreptului, imagini, metafore, emoțiile umane, patetismul și sublimul în drept.

Încă Hammurabi [8, p. 354] este făuritorul Codului din porunca și sub protecția zeului Samaș-zeul soarelui, pentru ca să dea în țară puterea dreptății „ca să nimicesc pe cel rău și viclean, ca cel puternic să nu asuprească pe cel slab, ca să mă înfățișez oamenilor asemenea Soarelui spre a lumina țara”; Digestele (Pandectele), cea mai importantă colecție de drept roman [130, p. 5] este denumită de Iustinian [9, pp.127-132] „adevăratul și preasfântul templu al dreptății,” unde

chintesența dreptului roman se afla la adăpost „ca într-o cetate”, spre a rezista încercărilor viitoare; Themis în mitologia greacă este zeița dreptății, care poartă în toate reprezentările sale balanța dreptății, fiind considerată personificarea ordinii divine și a legii; Georgio del Vecchio [10, p. 87]: „Nu stând impasibili în mijlocul ordinei stabilite și nici așteptând inerti, ca justiția să ne cadă de sus, răspundem cu adevărat la vocațiunea conștiinței noastre juridice. Ea impune o participare – activă și hotărâtă – la acea eternă dramă, care are, drept teatru istoria și – drept temă – contrastul între bine și rău, între drept și nedrept”; N.Titulescu [11, p. 262] scria „Numai în ziua în care dreptul va străluci ca un răsărit de soare în sufletele oamenilor numai atunci omenirea va fi salvată, pentru că în pacea care o crează ordinea juridică, omul își va putea îndeplini destinul său potrivit idealului creator...” E.Speranția [12, p. 467] „Justiția vine din afară, de sus e de aceeași natură și proveniență ca Verbul care a creat Lumea. Iubirea este forța elementară de justiție. De aceea în locul balanței de prăvălie, emblema cea mai vorbitoare a justiției, ar fi o inimă înaripată, în zbor pe cerul înstelat”.

Chiar în cunoașterea juridică tradițională s-a invocat, după cum se știe, Dreptul ca tehnică, știință, artă [13]. Din păcate însă, din motivele redate mai sus, estetica dreptului a fost considerată o perspectivă exterioară adiacentă, incapabilă de a participa la cunoaștere științifică în lumea juridică, remarcând doar, de exemplu, frumusețea pledoariilor lui Cicero sau satisfacția estetică produsă de fizionomia marilor coduri juridice. Rezultă că, așa cum se exprimă S. Douglas-Scott, cunoașterea dreptului trebuie să includă un tip de „artă cognitivă”, aptă pentru „a vedea nevăzutul” cu neașteptate iluminări mai ales în relație cu abstractul și ariditatea textelor juridice, să releve structuri profunde, simetrii și asimetrii, ordini și complexități. Imaginea în drept-în înțelesul ei cel mai larg-contribuie la înțelegerea rostul omenesc al dreptului, marcat de chipul omului unui timp istoric, de epocă, de specificul comunităților umane.

În acest, context lucrarea de față abordează spiritualitatea juridică nu numai izvorâtă din operele juridice, cantonată de către juriști în doctrina juridică, ci ca produs al întregului spirit în creațiile artistice, literare, culturale, istorice. Și nu o face numai la modul general și abstract, ci încearcă să evoce din spiritualitatea juridică emanată din câteva creații remarcabile ale sufletului românesc, adică expresii de spiritualitate impregnată de o afectivitate inconfundabilă, născută din istoria profundă cu rădăcini în protoistorie dintr-o geneză uimitoare, din eșecuri, victorii, avataruri, tragedie și supraviețuire. Este experiența deplină a ființei umane, plămădită din bucurie, tristețe și suspin în fața nașterii, evenimentelor vieții, morții, speranței, din spirit ancestral specific, umilință și genialitate. Urmând semnificațiile unei lucrări a lui C. Noica [67], „Sentimentul românesc al ființei”, se poate explora și sentimentul românesc al ființei juridice.

Fără îndoială, că este vorba de un demers științific modest, care nu poate să facă decât o incursiune din această perspectivă, fără a putea da sentințe cu privire la epoci, personalități, opere spirituale, cu privire la care apelează la exegeți valoroși, consacrați, dar cu speranța că va stârni interes și emulație și din partea altor cercetători din domeniul dreptului și nu numai, cu privire la această direcție de cercetare.

În același timp, ne vom strădui, în baza argumentelor, să redăm cu onestitate, legitimitate și la modul pregnant semnificații juridice cardinale din creațiile invocate, unele ignorate pe nedrept și estompate, să le restituim doctrinei juridice, spațiului cultural național dar și – în cazul creațiilor geniale – patrimoniului cultural universal.

Exprimându-ne afinitatea și afectivitatea profundă pentru această temă suntem conștienți că, această atitudine, firească în câmpul științific, pentru că nici o temă și metodă de abordare nu poate fi ruptă de cercetător, impune, odată în plus, apelul riguros la coordonatele cercetării științifice, la argumentul istoric, cultural, la întreaga arie a cunoașterii și că această abordare nu poate fi scutită de critici sau amendamente.

Achizițiile moderne și contemporane din câmpul socio-cunoașterii și culturii, unele reprezentând reconsiderări spectaculoase pe care am încercat să le valorificăm, precum rolul idealității pentru ființa umană, al mitului ca spiritualitate concentrată, al valorii identității, perenității și sensului pentru comunitățile umane, ne dau dreptul să sperăm că nu am făcut decât un act de legitimitate firească în privința spiritului românesc, în special cu privire la spiritualitatea juridică relevată în privința unor mari creații culturale.

Această abordare, departe de a fi depășită, desuetă, este profund actuală, ne stau mărturie numeroase aprecieri și lucrări contemporane, care constată în cele mai performante realizări actuale în lume, inclusiv în lumea tehnologiei, a informaticii, un spirit peren al fiecărui fiecărui popor, cu trimiteri, de pildă, la spiritul japonez, chinez, american sau german ș.a., cu note definitorii inconfundabile, spirit care reprezintă, o contribuție proprie la umanitatea universală, un vector principal în proiectarea viitorului.

1.2. Fundamentele conceptuale ale cercetării

Demersul teoretic realizat prin această lucrare se plasează în mod inevitabil în sfera unor concepte fundamentale. S-a demonstrat că există o solidaritate a conceptelor, în special a celor plasate în familii conceptuale (teza Duhem-Quine) și că orice problemă juridică, teoretică mai ales dar și practică, conduce la fundamentele cunoașterii [14]. Într-adevăr, tema cercetată se plasează pe terenul cunoașterii juridice, reprezintă o expresie a cercetării științifice, are în vedere complexitatea dreptului, a definirii sale, a fenomenului juridic, a abordării sale de către doctrina

juridică, epistemologia juridică, teoria generală a dreptului [107, p. 21], filosofia dreptului antrenează concepte juridice, criticismul juridic, își propune contribuții care implică creativitate juridică în context cultural. Acestea marchează decisiv cercetarea efectuată. De aceea am încercat să îndeplinesc această obligație epistemologică, ca aceste repere conceptuale fundamentale să cristalizeze rezultate științifice exemplare, rod ale cercetării desfășurate de zeci și zeci de autori, sintetizate în lucrări care pot fi adevărate platforme teoretice pentru creativitatea juridică. Altfel spus, ne-am dorit ca abordările inovatoare propuse să fie legitimate de aceste platforme, ele nefiind expresia unor opțiuni pur și simplu personale și aleatorii. Desigur că nu ne-am propus abordări cu tendințe exhaustive, fiecare din termenii abordați fiind obiectul a numeroase lucrări în literatura de specialitate. Am vizat doar nucleul conceptul strict necesar cât și relevanța acestei incursiuni pentru cercetarea temei de față.

Cunoașterea juridică, [6, pp.225-257] proces complex de reflectare, construcție, reconstrucție, înțelegere, explicare, predicție și evaluare a lumii juridice în mentalul uman. Teoria cunoașterii-gnoseologia - (M. Flonta, I. Pârvu, I. Tudosescu, ș.a.) – împarte formele cunoașterii, ambele cu mare relevanță în domeniul juridic, în două mari categorii: 1) Cunoașterea senzorială unde sunt incluse: senzațiile, percepțiile și reprezentările. 2) Cunoașterea rațională care cuprinde: conceptul, judecata, raționamentul. Reflecția contemporană a condus la concluzia că noțiunile nu pot fi pur și simplu derivate din datele senzoriale prin abstractizare – aceleași date ale simțurilor pot fi puse în relație cu sisteme de noțiuni diferite. Ele sunt invenții și în acest sens creativitatea joacă un rol deosebit de important care se impune prin utilitatea lor în coordonarea datelor experienței [121, p. 5]. În analiza mecanismului cunoașterii se distinge între a) cunoașterea empirică și b) cunoașterea teoretică.

Cunoașterea empirică desemnează însușirea de către agentul cunoscător a unei informații legate nemijlocit de situațiile praxiologice în care acționează, și de utilizarea semnelor limbii naturale pentru desemnarea și transmiterea acestora. Cunoașterea teoretică (sistematică) se deosebește de cea empirică prin introducerea alături de limba naturală a unui sistem special de semne și definirea riguroasă a conceptelor și propozițiilor utilizate, prin instituirea unor ample demersuri logice, constructive, cu accentuată valoare operațională, cum este și cazul cunoașterii dreptului, dar și cu antrenarea inerentă a imaginarului, ca de pildă în cazul ficțiunilor juridice.

Cercetarea științifică (în drept) [6, pp.257-282], este o sintagmă care desemnează: 1) În sens larg, dintr-o perspectivă macrosocială, activitatea care vizează atingerea unor standarde înalte în domeniul juridic și o anumită valorizare în societate, parte integrantă a proceselor de inovare socială creatoare și generatoare de progres social. 2) În sens restrâns, știința juridică în acțiune sistematică, conform unei metodologii specifice, în baza unui proiect de cercetare și care vizează

atingerea unor obiective științifice. Ea este o activitate deosebit de complexă, cu dimensiuni factuale, conceptuale, normative, morale, comportamentale ș.a., antrenând diverse tipuri de cercetare: explicativ – empiric – hermeneutic – explorator – logic – instrumental – evaluativ și niveluri de abordare, implicând înțelegerea interactivă, de „geometrie variabilă”, interferentă și deschisă a acestora. Performanța cercetării științifice se configurează în raport de o serie de criterii precum: originalitatea cercetării, în raport de direcțiile de avangardă, de deschiderea unor noi orizonturi de cunoaștere care să dea satisfacție perfecționării practicii juridice; prestigiul științific, valoarea și experiența profesională a cercetătorului sau echipei de cercetare; impactul previzibil în lumea științifică și în viața socială; perspectivele potențiale de valorificare a rezultatelor ș.a. În contemporaneitate cercetarea științifică inclusiv în domeniul dreptului este profund marcată de factori precum: interdisciplinaritatea și transdisciplinaritatea; antrenarea unor moduri diferite de gândire și stilul integrativ; interrelațiile cu structura socială ambiantă, cu structura socio-instituțională implicată, cu tipul și starea sistemului politic, economic, cultural, social, a societății globale.

1.3. Scopul, obiectivele și coordonatele demersului de cercetare științifică

O privire, fie chiar sumară asupra doctrinei juridice contemporane, de pildă asupra opțiunilor de abordare desprinse din analiza unor liste bibliografice publicate de marile edituri, în special în spațiul european relevă, cu mici excepții și la modul adiacent, absența în zona centrală a teoriei juridice a creațiilor literar-artistice, a produselor culturale pentru a le desprinde semnificațiile juridice. Altfel spus, s-a considerat că, scrierile despre drept trebuie să constituie cvasitotalitatea preocupărilor teoretice centrate pe exegeza dreptului pozitiv, a jurisprudenței, în special în aria interpretării, a hermeneuticii juridice. Fără a nega importanța tradițională a acestei abordări, care totuși a devenit, la un moment dat dogmatică, exclusivă, în raport cu complexitatea dreptului și a vieții sociale nu putem să nu constatăm ruptura în cunoașterea juridică, cu consecințe nefaste și pentru practică, dintre concept și imagine, aceasta din urmă fiind considerată nespecifică și incababilă de a servi demersul juridic teoretic și practic. Date din ce în ce mai numeroase, din perspective diferite au relevat caracterul nevralgic, păgubos, blocant al acestei abordări. Astfel, din perspectiva transdisciplinarității s-a evidențiat tot mai mult nevoia ca la cunoașterea juridică să contribuie și reflecția dreptului configurată în alte domenii precum cel filosofic, teologic sau artistic, având în vedere calitatea definitorie a dreptului ca produs cultural, ca o creație a spiritului uman integral. Iar elaborările exemplare din aceste domenii trebuie atrase în centrul teoriei juridice pentru a le examina semnificațiile juridice și consecințele teoretice și practice în lumea juridică, în viața socială.

Față de această problemă configurată în situația de cunoaștere juridică, ipoteza generică a demersului științific cuprins în cercetarea de față, vizează existența ignorată sau estompată a unor semnificații juridice importante în creația cultural, istorică, artistică, literară, religioasă și care sunt extrem de benefice pentru teoria și practica dreptului, a rostului său omenesc. Am ales ca arie și obiect de cercetare câteva creații ale sufletului românesc, înțeles ca spiritualitate specifică, impregnată de afectivitate, configurată istoric în existența neamului românesc.

Principalele direcții de cercetare vizează:

- fundamentele conceptuale ale cercetării;
- configurarea orizontului metodologic contemporan în cunoașterea juridică sub incidența căruia se plasează cercetarea;
- conceptul de cunoașterea juridică integrativă;
- relația dintre afectivitate și drept;
- sufletul ca spiritualitate impregnată de afectivitate în comunitatea umană;
- imaginea, metafora, emoția și creația literar-artistică în aria juridică;
- trăsături definitorii ale neamului românesc în istorie;
- sufletul românesc între avataruri și arhetipuri juridice;
- geneză, evoluții și momente cardinale în istoria neamului românesc din perspectiva juridicității;
- semnificații juridice ale marilor creații ale sufletului românesc;
- perenitatea și genialitatea românească din perspectiva patrimoniul spiritualității juridice universale;

Metodologia [15] cercetării temei de față antrenează metode tradiționale precum metoda istorică, logică, comparativă, teleologică, sistemică, dar și metode actuale precum cele informațional – comunicaționale cât și a strategiei integrative, fără a afecta specificitatea fenomenului juridic. S-au configurat conceptele fundamentale implicate în cercetare și s-a valorificat platforma metodologică oferită de lucrările unor autori contemporani precum M. Van Hoecke sau S. Douglas Scott, cât și a unor Congrese mondiale de filosofie a dreptului în privința rolului imaginii, a metaforei și afectivității, în teoria dreptului. S-a acordat atenție unor metode specifice obiectului cercetat, precum cele folosite de etnografia juridică, sau de exegeza creațiilor literar-artistice sau mitologice.

Rezultatele estimate ale cercetării ca urmare a unui demers științific care s-a dorit fundamentat, creativ, novator, apt să propună pregnant o nouă abordare în teoria dreptului, dar și

restituirea unor semnificații juridice cardinale cuprinse în câteva creații culturale ale sufletului românesc vizează:

- Relevarea faptului că dreptul este și un concept cultural, iar toate valorile din aria culturii îl marchează în mod decisiv;
- Promovarea extensiei conceptului de doctrină juridică în sens larg, care alături de scrierile despre drept trebuie să cuprindă și marile creații literar-artistice în care sunt cuprinse semnificații juridice cardinale;
- Configurarea faptului că teoria generală a dreptului [108] nu poate oferi o imagine integratoare deplină, în absența dimensiunii culturale a dreptului;
- Cooptarea pregnantă pe terenul metodologiei juridice a unor mijloace ale creației literar – artistice, istorice și culturale relevante pentru investigarea fenomenului juridic, în special a spiritualității juridice;
- Restituirea unor momente ale spiritualității juridice din mari creații ale neamului românesc care au fost ignorate sau estompate, ca valori naționale dar și ca aparținătoare patrimoniului cultural universal;
- Evidențierea faptului că învățământul universitar, în special teoria generală a dreptului [124, p. 9], dar și alte discipline juridice trebuie să cuprindă analiza semnificațiilor juridice a unor mari creații spirituale;
- Cultivarea faptului că profesiunea juridică are ca fundament și dimensiune constitutivă marea cultură, tot ceea ce a creat mai valoros umanitatea, altfel riscă să rămână un instrument steril chiar nociv, care nu va putea să își realizeze rostul său omenesc;

1.4. Spre un nou orizont metodologic contemporan în cunoașterea juridică

1.4.1. Cunoașterea juridică integrativă

Familia de concepte aptă să configureze diferite domenii ale cunoașterii, să traseze diferite granițe epistemologice, mai mult sau mai puțin relative și deschise, evocă abordări disciplinare, pluridisciplinare, interdisciplinare, transdisciplinare, participative, integrative [6, pp.253-256] ș.a.

- Astfel, fără a exclude interferențele și constatând diferențe de grad și calitate se poate reține la modul extrem de schițat că: abordarea disciplinară trimite la cunoștințele din interiorul și în limitele unei discipline unice; abordarea pluridisciplinară constată prezența unei probleme în mai multe discipline situație care permite comparații, fără a se escala granițele convenționale dintre discipline, coexistența unor abordări diferite care vizează un obiect comun; abordarea

interdisciplinară trece granițele disciplinare pentru a crea noi teorii; abordarea transdisciplinară constată interdisciplinaritate și participări diverse, dinamice aptă să coopteze paradigme contrastante, configurate în domenii diferite. Se depășesc puncte de vedere particulare ale unor discipline pentru a produce o gândire relativ autonomă, un nou obiect, o nouă metodă, un limbaj nou și comun-esperanto științific. Acuzată de utopic, pentru că este asaltată de toate câmpurile științifice cunoscute;

- Abordarea participativă de coagulare a unor diverși participanți în jurul soluționării unei probleme;

- Abordarea integrativă de relaționare, concertare, fuzionare;

Cu privire la statutul științific al cunoașterii integrative indicat de filosofia științei [118, p. 5] am reținut sinteza și rezultatul cercetărilor autorilor Frodeman, R, Klein Jt., Mitcham, C, expuse în lucrarea „Handbook of interdisciplinarity” [16, pp.1-31] care relevă:

- Să o abordăm ca o problemă taxonomică, de organizare a cunoștințelor, aptă să coreleze cunoștințe teoretice, instrumente și proceduri metodologice cât și aplicații practice. Poziția sa se conturează în raport de: anumită zonă ontologică, un anumit obiect de cercetare, care în cazul cunoașterii integrative ar survola granițele dintre diverse realități și s-ar întemeia pe multiplele straturi ale realității – micro – macro – cosmic – unitare; tipul de cunoaștere promovat este configurat nu din concepte primare despre realitate, ci din concepte din diverse discipline, care în relație cu o anumită disciplină științifică vizează structuri mai profunde, configurându-se o știință structurală, concertând patternuri, abstracțiuni structuri specifice și elemente de autoorganizare; o anumită metodologie care valorifică metode cu potențial metadisciplinar precum modelarea sau simulările pe calculator dar și o strategie specifică; problemele identificate, abordarea fiecărui caz nou, valorifică prin munca diverșilor experți experiența din diferite contexte, din mii de cazuri, coordonând o anumită metaînțelegere în atingerea unui scop orientat interdisciplinar. Se abordează deductiv aplicând viziuni generale asupra unui caz, dar și inductiv ridicând un caz în orizont general relevând cazuri exemplare, elemente de validitate universală, conceptualizând, construind tipuri ideale (Max Weber) care pot fi exportate spre alte sisteme. Astfel, se stimulează o anumită convergență teoretică privind elemente dispersate în cunoașterea locală, societală sau universală;

- Conceptul de cunoaștere integrativă s-ar configura ca un concept de coordonare a unui tablou caleidoscopic a cunoașterii juridice care estompează excluderea dogmatică și intoleranța. El încearcă să coreleze diverse moduri de gândire, unele neglijate sau greșit apreciate, într-o activitate comună de soluționare a problemelor juridice.

În acest context virtuțile abordării integrative par a fi promițătoare și în cunoașterea juridică. Aceasta poate fi aptă să inspire un program epistemologic integrativ minimal în care să combată cu argumente dogmatismul, să reanalizeze granițele epistemologice ca închideri care deschid, cu accent pe cooperare și nu pe excludere. De exemplu, diviziuni și frontiere, ca: știință-doctrină; știința naturii-știință socială, știință juridică; public-privat; drept intern-drept extern; abordare doctrinară internă-abordare externă; teorie juridică-filosofie; concepte-practică; drept -filosofie, sociologie [137, p. 9], politică; drept – cultură ș.a.;

1.4.2. Afectivitate și drept

Schimbările cardinale în privința relației dintre drept și afectivitate au constituit tematica principală a Congresului de filosofie a dreptului și filosofie socială (IVR) [17] care a avut loc în perioada 27 iulie-1 august 2015, în Washington D.C. Tema centrală a congresului - „Drept, argument și emoție” – promovează de o manieră inovatoare termenul de emoție, în mod tradițional considerat în lumea dreptului, adiacent, secundar, sau chiar nociv. Din perspectiva pozitivismului, a kelsenianismului în special, teoria dreptului trebuie să fie „epurată”, împreună cu alte conținuturi filosofice sau psihosociale, în care dreptul este doar norma ca abstracție, abordare necesară până la un punct, aptă să instituie rigoare și în care raționalitatea este înțeleasă numai ca logicitate, coerență și consistență a argumentelor-seci, reci, neutre, prin definiție, ferite de „coloritul emoțional”. Așadar, analiza științifică a dreptului trebuie să evite emoția, ca entitate a afectivității, în numele raționamentului, singurul științific în drept, apt să conducă la o justiție, „oarbă” și imună la emoție, pasiuni, sentimente. Emoția, ca termen cardinal în drept, alături, solidar și interferent cu argumentul, relevă că analiza teoretică nu poate, fără efecte deformatoare, să ignore total „viața dreptului” (K.A. Appiah), iar sistemele de drept își propun și servesc justiția, care nu poate fi ruptă de baza emoțională a societății umane. Emoția, în ipostaza ei exemplară, ca sentiment al dreptății prin drept trăit de o comunitate umană a unui timp istoric, se poate ridica la rang de finalitate a dreptului (M. Sellers). De aceea, „mâniei” argumentului i se poate opune și propune, invocând o complementaritate inerentă, „grația, harul” sentimentelor iar emoția poate fi revendicată în drept (P. Mindus). Abordarea menționată, cu privire la care am evocat câteva ilustrări, nu reprezintă o simplă ipoteză sau o simplă afinitate subiectivă pentru câțiva autori. Legitimitatea acestora se întemeiază pe multiple cercetări privind emoția în topografia minții, pe abordarea sa multinivelară, aptă să sesizeze scopul funcțional adaptativ al emoției, funcția sa algoritmică de implementare a entităților cognitive cât și de configurare a acestora, de instituire a unor priorități și finalități (D. Murr, 1982). S-a relevat, de asemenea, rolul reglator al emoției în privința mecanismelor de constrângere și direcționare a atenției

(Matthews și Wells, 1994), de cadru și potențial de instituire a unor parametri în procesul deciziei juridice, de implicare a sa în orice demers argumentativ (Evans, 2004), importanța acesteia în diferite contexte sociale (Greenspan, 1988, 2000), variabilitatea și posibilitatea manipulării emoției autentice (Kraemer, 2011), ipostazele sale dezirabile în relație cu responsabilitatea (Sartre, 1948, Solomon, 1980), rolul acesteia în reglarea vieții sociale și a calității vieții ș.a. Cooptarea conceptuală a emoției în doctrina și filosofia dreptului, conjugarea acesteia cu principalele entități juridice este complexă și dificilă, nu lipsită de avataruri, în condițiile în care, emoția ca entitate teoretică, nu se prezintă ca un dat imuabil, „clar și distinct”, ci se configurează de o manieră dinamică și controversată, ea fiind mult timp ignorată, în mod surprinzător, de către psihologie și psihologia minții, promotorii abordării ei contemporane fiind cercetătorii în materie de robotică!

Emoția este definită ca o reacție afectivă de intensitate mijlocie și de durată relativ scurtă, însoțită adesea de modificări în activitățile organismului, oglindind atitudinea individului față de realitate. Gama emoțiilor de bază cu valențe pozitive și negative ar putea reține:

- calm; surprindere; recunoaștere; dorință; mândrie; entuziasm; bucurie; dor; fericire; extaz;
- apatie; goliciune, anxietate, confuzie, îndoială, autocompătimire, tristețe; supărare; teamă; frică; nesiguranță; frustrare; dezamăgire; milă; uimire; oroare; rușine; remușcare; tristețe; umilință; dezgust; depresie; dispreț; durere; panică; furie; mânie.

Afectivitatea are rolul de a regla toate procesele și activitățile psihice, de la cele inferioare la cele superioare, de a ne permite să facem aprecieri și valorizări cu privire la obiectele, evenimentele sau fenomenele pe care le întâlnim în activitatea cotidiană. La rândul ei, funcționarea proceselor afective este mediată și corectată în mod continuu de către procesele psihice cognitive superioare, în special, de gândire.

Se poate conchide că: emoția se regăsește în geneza dreptului; ea impregnează argumentele; potențialul emoțional al dreptului, cu elemente pozitive dar și negative este imens; trebuie să promovăm valorile emoționale cât și idealul justiției ca justiție trăită, (R. West); rolul emoțiilor colective în crearea și funcționarea instituțiilor juridice, inclusiv a constituției, există o corespondență între sentimentele constituționale și constituționalism (A. Sajo); abordarea cognitivă a emoțiilor în drept este necesară, iar justiția pentru a fi predictibilă trebuie să promoveze echitatea, iar empatia nu micșorează rigoarea dreptului (P. Mindus); argumentele în drept interaactivează și interferează cu emoțiile, în special în cazul conflictelor dintre diverse sisteme normative (K. Hasegawa) ș.a.

O expresie majoră a spiritualității impregnată de afectivitatea unei comunități umane este sufletul.

1.4.3. Sufletul-spiritualitate impregnată de afectivitate

Sufletul [18, pp.1066-1067] desemnează principiul imaterial care guvernează viața conștientă. S-a remarcat ambivalența semantică a acestuia, principiu care guvernează (latinescul anima, grecescul psyche) și forță care menține în viață (grecescul anemos-vânt).

Spiritul, entitatea care dă energie, coerență și sens în cadrul activității psihice a omului. Spiritul (Geist) este „principiul raționalității lucrurilor, cu alte cuvinte, înțelegerea treptată de sine a realității...” (Hegel). În epistolele apostolului Pavel se scrie „Omul spiritual judecă fiecare lucru, fără ca el să poată fi judecat de vreunul” (I. Corinteni, 2, 15). Creațiile sale sunt dintre cele mai diverse. G.W.F. Hegel în doctrina sa reține „spiritul subiectiv” (cel finit, sufletul sau intelectul) „spiritul obiectiv” (instituțiile fundamentale ale lumii oamenilor, dreptul, morala, eticul) și „spiritul absolut” în care se manifestă artele, religia, filosofia.

O incursiune în antropologie și istoria religiilor demonstrează că – în ciuda faptului ca nu la toate popoarele există termeni traductibili prin suflet – la majoritatea este prezentă experiența și semnificațiile generale ale sufletului.

Experiența ca limită a morții relevă cel mai bine semnificațiile complexe și funcțiile sufletului. Astfel, în trup își poate găsi sediul un suflet imaterial ca principiu permanent care preexistă nașterii și supraviețuiește decesului și un suflet corporal sediu al energiilor care comandă funcțiile vitale, destinat să dispară în momentul morții. Alături de sufletul material și de cel care se găsește în corp poate apărea și cel de al treilea tip de suflet, care rămâne exterior timpului, ca principiu cosmic. În acest sens au apărut numeroase concepții care vizează reîncarnarea și metempsihoza precum șamanismul, hinduismul sau orfismul. Astfel orfismul schițează o teorie a nemuririi și a eternității, corelată în parte cu tema memoriei care a fost dezvoltată amplu în opera lui Platon [146, p. 5].

Nemurirea, în sens filosofic general a fost înțeleasă ca supraviețuirea după moarte a sufletului individual sau mai larg, ceea ce fiecare persoană are comun cu principiul etern, ca viață dincolo de moarte în ținuturi imaginare infinite și nepieritoare. Moartea ca sacrificiu suprem a constituit în multe culturi accesul la viață veșnică.

La Pitagora sufletul este armonie. La stoici sufletul este principiu divin și inteligență cosmică la care participă însuși sufletul individual al omului. La Plotin sufletul este ipostază a Unului care devine Demiurg divin al cosmosului sensibil produce și dă viață tuturor lucrurilor care sunt, le pune în ordine și le cârmuiește. După Aristotel, conform tratatului său despre suflet, se relevă că sufletul este principiul vital al trupului fără de care un corp fizic nu are viață în potență. Conform teoriei sale a tripartiției distingem sufletul vegetativ care este centrul vieții, sufletul senzitiv care

domină simțul comun, fantezia, memoria, experiența, și sufletul intelectual sub dublul aspect activ și pasiv.

Conform teoriilor din epoca creștină în suflet se reflectă împreună cu urmele Creatorului,semnele infinite ale creației. La autori din curentul scolastic precum Abelard, Bernardus Silvestrus sau Theodoric de Chartres, tema sufletului lumii este asimilată celei a Spiritului Sfânt. În Renaștere sufletul este înțeles ca formă universală și vitală a ființei, principiu spontan de activitate internă al Întregului viu și divin. Marile viziuni renascentiste relevă o altă imagine a sufletului-cel cosmic – care operează asupra formelor universale ale creației. Începând cu epoca modernă conceptul de suflet se identifică, rând pe rând cu conceptele de conștiință, intelect, spirit. Sufletul (psyche) este spiritul transfigurat de afectivitate. Spiritualitatea este spirit în acțiune întrupat în modalități diverse și care își caută finalitățile exprimându-se pe sine. După Hartman, spiritul obiectiv indică sfera superioară a realității spirituale, cuprinsă în arte, literatură, științe, religie, filosofie.

1.4.4. Imagine, metaforă, emoție și creație literar-artistică în aria juridică.

Configurarea conceptuală a unor termeni relevanți din perspectiva relației drept – estetică – creativitate artistică ar putea reține o serie de aspecte relevante pentru cercetarea temei de față [19, pp.395-492].

Astfel, termenul de estetică este propus de către A. G. Baumgarten în 1750, pentru a denumi un domeniu al reflecției filosofice-cunoașterea „zonei sensibilului”, „a simțirii”. Câteva formulări sintetice, intrate, de-a lungul timpului, în patrimoniul spiritualității filosofice sunt relevante și pentru lumea dreptului: „din lucrarea spiritului se naște frumusețea, din ea se naște dreptatea, din ea se naște virtutea ”(Plotin), frumusețea presupune integritatea sau perfecțiunea, proporția necesară și claritatea ”(Toma d’ Aquino), „ numim frumos ceea ce este reprezentat fără concept ca obiect al unei satisfacții universale”(Kant); „obiectul esteticii este întinsa împărăție a frumosului... domeniul ei este arta, mai exact, artele frumoase” (Hegel). „Estetica a depășit sfera frumosului, ea a înglobat în aria ei categoriile sau modificările frumosului: sublimul, tragicul, comicul, nobilul, grandiosul, pateticul, etc., în fine, chiar urâtul” (M. Florian). Arta este pentru Heidegger „punerea în operă a adevărului”, deoarece în ea se manifestă sensul raportului omului cu lumea. Toate aceste semnificații ilustrative relevă complexitatea abordării estetice în drept, uneori redusă, în mod tradițional, la un sentiment estetic doar adiacent, resursele ei încă neexplorate sistematic, care pot îmbogăți cunoașterea și lumea juridică, ca de pildă, monumentalitatea estetică a codurilor juridice, justiția între categoriile estetice de sublim și tragic, estetica adevărului juridic, estetica luptei pentru drept (Ihering) ș.a.. Așadar, abordarea specifică

creației artistice, care, după Platon, derutează și eludează adevărata cunoaștere științifică, nu poate fi redusă la simple efecte estetice. Ea relevă, între altele, că: dreptul este parte a culturii, impregnat de cultura unui timp istoric iar estetica este și „o poartă spre adevăr”; complexitatea dreptului, nevoia de a depăși imagini reduționiste și mecaniciste; dreptul este multidimensional iar dimensiunea emoțională, psiho-socială este dintre cele mai semnificative. Față de aceste invocări conceptuale, cercetarea științifică contemporană a dreptului propune noi orizonturi. Astfel, așa cum am menționat, autorul Sionaidh Douglas- Scott, [1, pp.383-397] configurează o viziune complexă asupra dreptului. Problematika este analizată în relație cu timpul istoric, cu sintagma modernitate, după modernitate, cu valențele imaginii în drept, având în vedere caracterul superfluu al autonomiei dreptului, faptul că înțelegerea dreptului ca un sistem ignoră multidimensionalitatea acestuia, reconsiderând aria juridică, în condițiile pluralismului juridic, criticând justiția legală, analizând injustiția și justiția transnațională. În acest sens reținem, în special câteva coordonate, în special privind imaginea, metafora, creația literar artistică și dreptul:

- Plasarea dreptului în context cultural este o abordare benefică pentru cunoașterea dreptului;
- În analiza dreptului unui timp istoric poate fi valorificată calea metaforică a imaginilor pictoriale. Astfel, Gustaf Klimt, în tabloul *Jurisprudenția* (1903) evocă Justiția ca incertă și opacă depinzând de soartă în fața căruia omul este izolat și nesigur;
- Abordarea culturală nu este inadecvată pentru că dreptul este o creație a culturii;
- Pozitivismul prin argument și deducție a izolat dreptul de artă și moralitate. Imaginea permite experiența poetică;
- Explicația artistică trebuie cooptată alături de altele. Are virtuți complementare, provoacă imaginația juridică și nu rupe argumentul de dimensiunea emoțională;
- Lumea juridică a construit o panoplie de imagini, unele sacrosante, altele manipulante – balanța, roba, bara. Dreptul este expresiv prin imagini dar nu se reduce la ele. Se formează o rețea de coimplicare și de interacțiune. Imaginile pot ilumina profunzimi, obscuriza sau deruta. Consecințele asupra cunoașterii sunt inevitabile;
- Dreptul este o formă simbolică, ce își are propria sa înțelegere. Ca fenomen complex, nu poate fi înțeles dintr-o singură perspectivă, fie ea chiar internă, a tradiției și a elementelor sale imanente. El antrenează perspective și dimensiuni precum cea istorică, socială, politică, culturală. El este permeabil la umanitate, ca parte a civilizației [94, p. 15] și culturii. Implică recursul interdisciplinar și transdisciplinar. Este și o artă, implică imaginarul și esteticul, la fel de mult ca și o știință. Dreptul în conexiune cu literatura îmbogățește imaginația juridică. Relația

dintre drept și cultură este de coimplicare. Teoria dreptului trebuie să respingă reduționismul – de exemplu homo-aeconomicus – ca figură centrală a dreptului, în care omul este pentru profit și nu invers.

1.5. Concluzii la capitolul 1

- Normativitatea juridică ruptă de celelalte dimensiuni ale cunoașterii juridice, concepție persistentă și astăzi în doctrina juridică, riscă să nu mai înțeleagă viața socială, să fie tot mai precară;
- Dreptul este un concept integrativ și deschis, fundamentele dreptului sunt inerente și extrajuridice, la plămădirea dreptului participă numeroși factori, inclusiv cei afectivi, emoționali;
- Spiritualitatea juridică nu se poate configura numai din valorile juridice. Ea este rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a tuturor formelor și tipurilor de spiritualitate umană, inclusiv a creațiilor literar artistice;
- În acest context lucrarea de față cercetează spiritualitatea juridică nu numai izvorâtă din operele juridice, cantonată de către juriști în doctrina juridică, ci ca produs al întregului spirit în creațiile artistice, literare, culturale, istorice;
- Lucrarea de față investighează spiritualitatea juridică emanată din câteva creații remarcabile ale sufletului românesc – expresii de spiritualitate impregnată de o afectivitate inconfundabilă, născută din istoria profundă a unui neam [147], cu rădăcini în protoistorie dintr-o geneză uimitoare, din eșecuri, victorii, avataruri, tragedie și supraviețuire;
- Ipoteza generică a demersului științific cuprins în cercetarea de față vizează existența ignorată sau estompată a unor semnificații juridice importante în creația culturală, istorică, artistică, literară, religioasă și care sunt extreme de benefice pentru teoria și practica dreptului, a rostului său omenesc;
- Aria, obiectul, direcțiile de cercetare vizează câteva creații ale sufletului românesc, înțeles ca spiritualitate specifică, impregnată de afectivitate, configurată istoric în existența neamului românesc;
- Metodologia cercetării temei de față antrenează metode tradiționale precum metoda istorică, logică, comparativă, teleologică, sistemică, dar și a unor metode actuale precum cele informațional-comunicaționale cât și a strategiei integrative, fără a afecta specificitatea fenomenului juridic;
- Familia de concepte aptă să configureze diferite domenii ale cunoașterii, să traseze diferite granițe epistemologice, mai mult sau mai puțin relative și deschise, evocă abordări disciplinare, pluridisciplinare, interdisciplinare, transdisciplinare, participative, integrative.
- Familia de concepte disciplinar – multidisciplinar – interdisciplinar poate coopta cu o fizionomie distinctă, integrativul, ca un nou membru apt să aibă competențe în depășirea a ceea

ce este blocat, izolat, fragmentar, întrerupt, în promovarea complementarității în numele soluționării unor probleme, ca o expresie cardinală, performantă a interdisciplinarității;

- O expresie majoră a spiritualității impregnată de afectivitatea unei comunități umane este sufletul – spiritualitate impregnată de afectivitate;
- Abordarea culturală este adecvată pentru că dreptul este o creație a culturii;
- Pozitivismul prin argument și deducție a izolat dreptul de artă și moralitate. Imaginea permite experiența poetică;
- Relația dintre drept și cultură este de coimplicare. Teoria dreptului trebuie să respingă reduționismul, abordarea dreptului dintr-o singură perspectivă;

CAPITOLUL 2: ISTORIA NEAMULUI ROMÂNESC ȘI JURIDICITATEA

2.1. Protoistorie și spiritualitate. Gânditorul de la Hamangia

Conform istorismului, principiu al dialecticii, fenomenele realității trebuie privite în procesul apariției dezvoltării și pieirii lor, în legătură indisolubilă cu condițiile istorice concrete care le-au generat. Istorismul este opus tendințelor de substituire a studiului concret istoric al realității sociale prin scheme abstracte, ca și istoricismului care supralicitează demersul genetic, diacronic în explicarea fenomenului social, neglijând pe cel sistemic și sincron, ca și factorii neesențiali dar cu acțiune permanentă în determinarea dezvoltării [15, pp.309-313].

Analiza cea mai competentă a rolului fundamental, întemeietor și constant, al problematicii în munca istoricului îi este atribuită istoricului H.I. Marrou, care în al doilea capitol al lucrării „De la connaissance historique” (1954) – capitol al cărui titlu „Istoria este inseparabilă de istoric” a devenit axioma paradigmatică a istoricilor de astăzi, constată: „Munca noastră presupune o activitate originală, pornită dintr-o inițiativă: istoria este răspunsul la o întrebare pe care o pun trecutului misterios, curiozitatea, neliniștea ...în orice caz inteligența, spiritul istoricului”. „O întrebare desigur, dar dintr-o infinitate de alte întrebări, căci Marrou continuă „fiecare epocă, fiecare mediu uman, fiecare obiect istoric, ridică întodeauna o pluralitate de probleme, se poate preta la o infinitate de întrebări...Alegerea (pe care o va face istoricul din această infinitate) va depinde direct de personalitatea sa, de orientarea gândirii sale, de nivelul său de cultură, în sfârșit de filosofia generală care-i formează categoriile mentale și principiile de judecată”.

- Metoda istorică sugerează cercetătorului juridic abordări care relevă: condițiile concret istorice ale apariției, dezvoltării și pieirii ale aspectelor cercetate; particularitățile și detaliile acestora, contextul dat de evoluția umanității în particular a unor comunități umane; bogăția și complexitatea timpului istoric, care integrează un timp geografic, un timp social, un timp individual; efortul de a surprinde o istorie totală, solidaritatea elementelor aflate în același context – interacțiunile, forța condiționărilor mentale și fizice care vin de foarte departe și persistă-structurile; fără formularea unor probleme nu există istorie; istoria este inseparabilă de istoric; fapte istorice certificate de o critică de autenticitate, restituire, proveniență, interpretare, valabilitate și efortul de a realiza cu acestea „construcții istorice”; rolul evaluărilor cantitative în istorie dar și a individualului, evenimentului, biograficului sau monograficului ș.a.;

Vom încerca, în cele ce urmează, aplicarea acestei metodologii de abordare istorică cu privire la neamul românesc, în special în privința dimensiunii sale creativ spirituale, având în vedere specificitatea acestui obiect de cercetare, a faptului că:

- desemnează o formă de comunitate umană configurată într-un anumit spațiu geografic și timp istoric;

- trăsăturile definitorii ale acestei comunități sunt desprinse având în vedere persistența lor structurală și evoluția umanității și vizează în special limba, tradiția, religia, împărtășirea unor valori și idealuri comune, conștiința identitară a unor interese, origini și destin istoric comun;

- indică anumite particularități, cu o anumită geneză și cu evoluții sincope dar și cu diferite niveluri de pregnanță și ascendență, în care devine relativ sinonimă cu poporul și națiunea, dar accentuează o anumită specificitate inconfundabilă;

- dimensiunea psiho-socio-culturală a acestei comunități umane-a sufletului românesc – reclamă abordări multidimensionale: economice, organizaționale, politice, culturale, contextuale ș.a.

Conceptul de istorie [18, pp.517-519] ”desemnează memoria și nararea evenimentelor trecute în perspectiva sensului lor”. Cunoașterea istorică vizează predilect unitatea, continuitatea și inteligibilitatea evenimentelor istorice [105, p. 183].

Fără a putea evoca în lucrarea de față, nici măcar meandrele principale ale istoriei românilor [20], semnalăm în primul rând miracolul românesc [21] ca eveniment de foarte mică probabilitate constând în „străbaterea prin istorie a unei infime populații care vorbind o latină vulgară după colonizarea Daciei de către romani (care) părea sortită dispariției prin absorbție exil sau eradicare...”. Miracol istoric parțial luminat de faptul că locuitorii erau dispersați în comunități mici, iar invadatorii mici treceau, de cele mai multe ori ca printre acestea ca printr-o sită, iar marii invadatori nu le considerau o primejdie reală, mai ales că erau greu de depistat în regiunile muntoase sau păduroase. Desigur că, aceste comunități românești nu erau lipsite de structură. Aceasta vreme îndelungată nu a fost unificator statală, a constat într-o puzderie de entități, având ca unitate de bază obștea sătească, solidară și disciplinată în fața precarității existenței, condusă de un Jude și unită spiritual în jurul învățăturii creștine. S.Mehedinți [22] afirma că, „după retragerea legiunilor romane, doctrina creștină este ceea ce a ținut loc de constituție pentru viața modestă pe care o duceau locuitorii în satele lor, căci acestea singure au subzistat după distrugerea orașelor de către barbari. Tribunalul (basilica) a devenit biserică iar noua credință a devenit lege (lex)”. S-a apreciat că moștenirea juridică dacică și romană reprezintă “rădăcini profunde” ale vechiului drept românesc, pe care poporul român le-a contopit într-o sinteză originală, întregită cu norme juridice proprii, elaborate treptat în epocile juridice următoare [23, p. 118]. Normele juridice obișnuielnice care s-au cristalizat în perioada feudalismului timpuriu au format un ansamblu unitar care s-a numit de către români „Legea Țării”, cu sensul de drept al unei societăți organizate politic în țări. În epoca feudalismului dezvoltat „Legea Țării” a fost principalul izvor de drept, dar în paralel s-a aplicat și dreptul scris în forma praxiilor bisericesti și laice sau a codificării unor obiceiuri juridice [24, pp.201-215].

Trebuie avut în vedere că, identitatea de neam la români, unitatea sa, nu poate fi identificată în afara investigării unei vieți sociale complexe, profunde, creative, a trinomului limbă, cultură, religie [114, p. 19], la care se adaugă elemente de civilizație specifice, din cadrul acestei comunități umane. Prin conținutul ei complex cultura „ca locul comun al limbii, credinței, valorilor, tradițiilor, obiceiurilor, istoriei unei colectivități ce se distinge prin vocația specificului” [25, pp.24-25], joacă un rol identitar de prim rang, ea însăși trebuind să fie salvată, continuată, înscriindu-se în lupta pentru supraviețuire. Aceste elemente au fost întreținute de memoria colectivă, factor care a asigurat continuitatea, transmiterea experienței, a cunoașterii dobândite, de la o generație la alta, formând tipare de comportament social.

Miracol românesc care poate fi descifrat și înțeles, „prin a identifica o strategie a celor 1000 de ani petrecuți de dacoromani într-o anonimitate istorică, a celor 1000 de ani petrecuți de transilvăneni sub ocupație ungară, a celor trei veacuri de existență independentă a Munteniei și Moldovei și încă a trei veacuri de atârnare la imperiul otoman, cu parametri cunoscuți de autonomie parțială care le-au păstrat identitatea parțială” [25, pp.20-25].

Plecând de la imperativul supraviețuirii comunității umane [126], regretatul autor contemporan acad. Mircea Malița [25, pp.265-271], argumentează că acțiunea istorică a unui neam, întruchipată în strategiile de supraviețuire, reprezintă un test istoric obiectiv și cardinal care relevă specificitatea acestuia și este în măsură să configureze profilul acestui neam, trăsăturile sale definitorii.

Această abordare concretizată cu privire la istoria poporului român, aptă să evidențieze calitățile mentale ale acestuia, în raport cu interogația fundamentală: „durezi sau nu durezi, persiști sau te stingi, rămâi în istorie sau ieși definitiv din ea?” a condus la o serie de trăsături ale minții românului observabile în comportamentul său, cu precizarea autorului că acest profil mental viabil nu a predominat tot timpul, în istoria contemporană sau în prezent, dar el este important ca bază de plecare pentru a analiza dacă potențialul acestuia este intact și în ce măsură acesta poate fi reactivat și dacă este capabil la o nouă readaptare în condițiile secolului al XXI-lea. În plus, acest mental este înțeles complex, cu abordări filosofice și sociologice cu expresii identitare dintre cele mai specifice, sediu al credințelor, tradițiilor, imaginației, artelor. În acest sens, în termenii autorului, am reținut că românul:

- Nu acceptă nici o situație în forma impusă. Nu spune da sau nu;
- Încearcă să modifice situațiile constrângătoare pentru promovarea propriilor interese și supraviețuire. Spune da, dar...sau nu, dar...;
- Acceptă opuzii inseparabili. Nu se sperie de contradicție și veghează la mișcarea opuzilor în aria de echilibru;

- Îmbrățișează raționalitatea lărgită cu orizontul experimental, afectiv și intuitiv;
- Are oroarea extremelor. E mai mândru de înțelepciunea ca măsură, decât de inteligență. De aceea nu poate fi etichetat drept pesimist sau optimist, introvertit sau extrovertit, rău sau bun, blând sau aspru, leneș sau harnic (cu măsură este și una și alta);
- Este realist. Apreciază ficțiunea, îi plac miturile și legendele dar își ține picioarele pe pământ;
- Iubește teoria dar pune experiența înaintea ei;
- Românul se angajează total în acțiune dacă are o motivație adevărată;
- Iubește natura;
- Este familist, cu grijă pentru copii și bunici;
- Preferă termenul lung față de cel scurt. Toată supraviețuirea lui s-a numărat în secole nu în săptămâni;
- Față de semenii lui este ospitalier, deschis, concomitent cu o suspiciune și o rezervă în planul doi;
- Îi place perspectiva, prognoza, explorarea viitorului (mai popular și prezicerile);
- Fericire este un cuvânt prea lung. Preferă răspunsul pozitiv la întrebarea: Ești mulțumit?
- E mai greu de urnit și mai ușor de oprit. Nu urmărește rezultate spectaculoase imediate, ci altele mai discrete și mai profunde;

Comentând „Cumințenia pământului. Strategii de supraviețuire a poporului român” acad. Dan Berindei apreciază că autorul Mircea Malița desfășoară firul Ariadnei, în care s-a împletit imperativul supraviețuirii în procesul de apariție a statelor proprii ale românilor, în bătăliile lor istorice, negocierile constante, adaptarea la situații noi și înfrângerea obstacolelor, în clădirea unei culturi de excepție și afirmarea unui profil mental propriu...

Pagină după pagină se conturează profilul românului: un om cu măsură, cu minte, care respinge dictatul alegerilor între soluții proaste, luându-și răgazul de ale contracara, folosindu-se de o logică a nuanței, înarmat cu răbdare și încredere în soarta sa, păstrând cu grijă o cultură tradițională cu note proprii și o imensă flexibilitate, acceptând opuși inseparabili și găsind soluții ingenioase. Despre un astfel de om se poate spune azi că e pregătit oricând să înfrunte un viitor plin de capcane și sfidări”.

Portretul rezultat din urmărirea reușitei supraviețuirii poate recurge la o formulare sintetică, sugestivă, dar care exprimă și o virtute cardinală – a fi cu-minte, de unde și titlul cărții, una dintre capodoperele lui Brâncuși. Capodoperă cu valoare de universalitate cu privire la care, vom încerca în prezenta lucrare să desprindem și mesajul profund pentru lumea juridică.

Cultura Hamangia, [26] ca una dintre cele mai semnificative expresii protoistorice, este o cultură neolitică din mileniul IV-II î.Hr., care a fost denumită astfel după vechiul sat Hamangia din comuna Istria, Dobrogea, astăzi satul Baia, județul Tulcea.

Această cultură s-a dezvoltat pe teritoriul de astăzi al României și, într-o fază târzie, pe teritoriul Bulgariei și sporadic la NE de Dunăre. Cu ajutorul datării cu radiocarbon s-a constatat că ea s-a dezvoltat în milenii 6 - 5 a.Hr. (înainte de 4700 a.Hr.).

Hamangia este cea mai veche cultură neolitică din Dobrogea. Ea a cunoscut o lungă perioadă de înflorire, care s-a prelungit până la nașterea variantei pontice a culturii Gumennița influențând-o și pe aceasta. Fazele timpurii ale culturii Hamangia au fost sincronizate de arheologi cu evoluția culturilor Criș și Boian.

Ceramica este o caracteristică a culturii Hamangia. Majoritatea vaselor aparținând acestei culturi sunt realizate din pastă (lut) amestecat cu scoică pisată sau nisip fin.

Figurinele ceramice (idoli) sunt reprezentate în general de figurine feminine, acestea sunt mult mai numeroase în raport cu alte civilizații ale neoliticului mijlociu din România și regiunea Balcanică. În cadrul figurinelor din ceramică avem două tipuri de idoli, și anume: idoli în picioare și idoli în poziție șezândă. Se consideră ca reprezentativă pentru această cultură statueta unui bărbat în poziție șezută, denumită „Gânditorul” și descoperită la Cernavodă. Gânditorul de la Cernavodă, care nu este singura statuie de acest tip descoperită, a ajuns să fie cunoscut sub numele de „Gânditorul de la Hamangia”.

Așa-numitul Gânditor de la Hamangia este de fapt un complex de două statui, Gânditorul „și femeia lui”. Gânditorul reprezintă un bărbat așezat pe un scăunel, scăunelul respectiv fiind o replică fidelă a scăunelilor de piatră neolitice. Bărbatul are coatele așezate pe genunchi și își sprijină capul în mâini. Statuia este extrem de stilizată și nu transmite nici un fel de date despre vârsta sau statutul Gânditorului. Gânditorul este însoțit de o variantă feminină la fel de stilizată. Femeia nu stă pe nici un fel de scaun, și ține mâinile amândouă pe un picior. Se presupune că cele două statuete formează o pereche. În conformitate cu unele ipoteze, „Gânditorul” ar reprezenta un zeu al vegetației, iar femeia o zeiță a recoltei.

În anul 2000, statueta de la Hamangia [32] a fost desemnată, de către o comisie internațională, ca fiind una din cele 10 artefacte ale culturii pământene care ar trebui să ne reprezinte planeta. „Gânditorul” ar trebui să fie unul dintre simbolurile care să fie trimise în spațiu pentru o eventuală întâlnire cu o civilizație extraterestră. „Gânditorul” își relevă adevăratele virtuți, o serie de relații matematice interesante și importante impunându-se încă de la început prin parametrul înălțime, 113 cm, care nu este deloc întâmplător și 355 cm circumferința cercului în care se înscrie, întrucât aceste valori sunt unice în perimetrul matematicii, fiind singurele numere

întregi al căror raport este chiar „Pi”, cu o imprecizie de numai 3 zecimi de milionimi. Aceste numere au fost păstrate cu strășnicie de inițiații vechilor popoare, ele fiind atestate mai târziu și de învățați geto-daci [148, p. 8], codificate și în structura sanctuarelor de la Sarmisegetuza Regia. Vechii egipteni le cunoșteau și ei iar la chinezi apar ceva mai târziu. Înălțimea statuei nu a fost făcută la întâmplare, dovedind că strămoșii noștri aveau cunoștințe de matematică și geometrie, iar această operație de obținere a lui „Pi” din două numere întregi reprezintă poate cea mai veche atestare a relației fundamentale.

„Gânditorul” este o statueta multifuncțională. Răsturnându-l cu fața în jos, se poate observa că vârful nasului, antebrațele și genunchi sunt pe aceeași linie, dovedind o poziție de rugăciune, dar și construite spre a fi instalate și în alte poziții. Dar „Gânditorul” nu a fost conceput să rămână singur, așa cum nici lui Adam nu i s-a întâmplat. Dovadă este statueta feminină cu aceeași alură. Perechea lui. Astfel, doi gânditori identici, așezați cu spatele unul către altul, în așa fel încât vârful picioarelor scăunelelor și punctul de contact al spatelui lor (poziție unică) coincid cu piramida lui Keops. Linia dreaptă a mâinilor lor este paralelă cu muchiile piramidei. Inversând pozițiile celor doi gânditori și punându-i față, așa încât vârfurile nasurilor, mâinilor, genunchi să fie lipite, constatăm că suprafața plată a cefelor lor este paralelă cu liniile muchiilor piramidei lui Keops. Același lucru se întâmplă și în situația în care cei doi gânditori stau cu spatele spre observator și cu fața spre piramidă, uniți prin punctele de contact ale brațelor, antebrațelor și capetelor (poziție nefortuită) reproduc din nou modelul piramidei cu ajutorul liniei marginale, drepte, a gâturilor, ce se suprapun peste muchiile piramidei.

În timp, statueta s-a îmbogățit cu noi semnificații și a devenit un simbol universal al spiritualității omului preistoric.

Incontestabilele date prezentate atestă fără dubiu că avem de-a face cu o creație specifică a unui om, exponent artistic al comunității sale arhaice care a exprimat un anumit orizont spiritual, o anumit de cunoaștere și memorie colectivă, întruchipat într-un artefact care redă stilistic începuturile reflecției de sine, inerența meditației, la început expresie a gândirii mitice: Ce Zei au plămădit această lume? Cine sunt? Încotro mă duc? Ce trebuie să fac pe această lume?

Gândirea intuitivă și captivă a supraviețuirii ființei umane primitive, într-un spațiu limitat și dominant al vieții animale și al lucrurilor cunoaște o breșă, o licărire, în care omul începe să gândească, mai mult sau mai puțin nebulos, pe sine, pe alții, cerul și destinul său în lume.

O spiritualitate în care fără îndoială se găsesc și germenii gândirii juridice, configurațiile primitive ale unor concepte inerente dreptului: ordinea, puterea, constrângerea, libertatea, dreptatea [103, p. 17].

2.2. Lumea dacică reflectată în câteva reflecții ale spiritualității universale

Rădăcinile istorice ale unui neam, spiritualitatea sa primordială, convertită în arhetipuri inclusiv juridice, în structuri perene identitare, pot fi relevant evocate prin apelul la “spiritualitatea altora”, foarte greu contestabilă, când diverse surse se coroborează și relevă același adevăr istoric [27]. Dacă recurgem la modalitatea succintă și expresivă a unor citate, din surse antice, medievale, moderne sau contemporane, poate singura practicabilă pentru lucrarea de față, dat fiind imensitatea datelor istorice, un citat inițial, al unui gânditor chinez, scris cu peste 2 milenii în urmă și care nu poate fi bănuț de partizanat contemporan, explică de o manieră magistrală, de ce uneori istoria unui neam cu începuturile ei arhaice, inclusiv cu expresiile mitice ale gândirii, este ignorată, repudiată, atacată, malformată, manipulată, scoasă din spațiul spiritual educativ:

- „Taie-le rădăcinile, acoperă-le cerul, dezbină-i, fă-i să se rușineze de ceea ce sunt. Astfel, nu va trebui să lupți pentru a-i cuceri, pentru că, speriați de ceea ce vor fi devenit, te vor implora pe tine să vii și să-i salvezi de ei înșiși”.

(Sun Tzu, gânditor chinez, aprox.sec. VI a.Hr.);

Într-o tentativă inerent selectivă și ilustrativă prezentăm:

- „Întors în patrie, Zamolxe a dobândit respectul cârmuitorilor și pe al poporului, ca talmăcitor al fenomenelor cerești. A izbutit să-l convingă pe rege să și-l facă asociat, ca pe un om ce avea însușirea de a dezvălui voința zeilor. La început i s-a încredințat doar funcția de sacerdot al celui mai venerat dintre zeii lor, iar apoi l-au proclamat zeu pe el însuși. Zamolxe și-a ales o anume peșteră, inaccesibilă tuturor și acolo își petrecea viața, întâlnindu-se rar cu oamenii, afară de rege și de dregătorii lui. Regele a văzut că oamenii sunt mult mai supuși față de el decât mai înainte. Acest obicei a dăinuit până în vremea noastră; după datină, mereu se găsea un astfel de om care ajungea sfetnicul regelui, iar la geți acest om era chiar numit zeu. Până și muntele cu peștera a fost socotit sfânt și așa îl și numesc. Numele lui este Kogaionon, la fel ca al râului care curge pe lângă el. Apoi când peste geți a ajuns să domneasca Burebista, împotriva căruia divinul Cezar s-a pregătit să pornească o expediție, această cinste o ținea Deceneu. Iar practica pythagoreică de a se abține de la carne a rămas la ei ca o poruncă dată de Zamolxe” (Strabon, Geografia, VII, 3, 5);

- „La fel este și acum cu descântecul nostru. L-am învățat acolo, în armată, de la unul dintre medicii traci ai lui Zamolxe, despre care se spune că îi fac pe oameni nemuritori. Iar acel trac mă încredința că au dreptate confrății săi din Hellada să sprijin ceea ce ziceau adineauri. Dar, a adăugat el, Zamolxe, care e regele nostru, dovedește, ca un zeu ce este, că tot așa cum nu se cuvine să încerci a vindeca ochii fără să fi vindecat capul, nici să tămăduim capul fără să ținem

seama de trup, cu atât mai mult nu trebuie să încercăm a vindeca trupul fără a căuta să tămăduim sufletul; pricina pentru care cele mai multe boli nu se supun artei medicilor Helladei este că ei nesocotesc întregul, pe care ar trebui să-l îngrijească, iar dacă acestui întreg nu-i merge bine, nu poate să-i meargă bine nici părții” (Platon, Charmides, 156 d, e);

- „Zamolxe, pretindea ca lui îi dăduse legile Hestia” (Diodor din Sicilia);
- Zamolxe mai este amintit de Apulius, de Lucian din Samosata, de Enea din Gaza, Origene (Contra Celsum, III, 54), Porphyrius (232-304), Iamblichos, Iulian Apostatul, Hesychios din Alexandria, Clement Alexandrinul (Stromateis, V, 213), Iordanes (Getica, V, 40). În plus, Platon îl mai compară pe Zamolxe cu hiperboreul Abaris, socotindu-i pe amândoi mari meșteri în arta incantației. Din reperele antice se poate trasa un contur al personalității de zeu a lui Zamolxe care ca daimon get (Herodot) avea un raport cu un sistem de mistere inițiatice (magia psihomedicală [Platon] și mitul unității trup-spirit [divinitate-omenire] confirmată de trimiterea la calendarul specific dacic, și de asemenea cu trimiterea la doctrina orfică) și de lipsa totală a thanatofobiei la geto-daci, care subliniază caracterul cu desăvârșire original a lui Zamolxe în panteonul lumii antice [96, p. 8]. Caracterul de zeu urano-solar este subliniat de lipsa acoperișurilor la templele dacice, zeul era adorat pe vârfuri de munte (Kogaion), de ritualul funerar (incinerarea sugerează ridicarea la cer odată cu fumul) și cu atât mai mult de ritualul trimiterii solului la Zamolxe, care soli, aruncați fiind în sus ca să cadă în sulite, se credea că vor ajunge sus la zeu în cer nu ca umbre ci corporal, trupul lor era împiedicat să moară având contact cu pământul și desigur după jertfă, trupul era ars pe rug (Herodot, Istorie, IV, 94);

- Strabon spune: „Burebista...și-a luat ca ajutor pe Deceneu, un bărbat vrăjitor, care umblase multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne profetice, datorită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă, de la un timp era socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit de Zamolxe. Ca o dovadă de ascultarea ce i-o dădeau geții, este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să-și stârpească viile și să trăiască fără vin” (Geografia:VII, 3, 11);

- „Observând înclinația lor de a asculta în toate și inteligența lor nativă, el i-a inițiat în aproape toată filozofia, căci era maestru priceput în aceasta. I-a învățat etica, dezvățându-i de obiceiurile lor barbare, i-a instruit în fizica, făcându-i să trăiască potrivit cu legile naturii, pe care goții [geții] transcriindu-le le pastrează până azi [sec. VI d.Hr.] cu numele de belagines; i-a învățat logica, făcându-i superiori celorlalte popoare în ce privește mintea; arătându-le practica, i-a îndemnat să-și trăiască viața în fapte bune; demonstrându-le teoria, i-a învățat să contemple cele 12 semne ale zodiacului, iar prin ele mersul planetelor și toată astronomia, lămurindu-i cum crește și scade discul lunii și cu cât globul de foc al soarelui întrece măsura rotunjimii pământului

și le-a expus sub ce nume și sub ce semne cele 345 de stele trec de la răsărit la apus, ca să se apropie sau să se depărteze de polul ceresc. Vezi ce plăcere (este) ca niște oameni prea viteji să se îndeletnicească cu doctrinele filosofice, când mai aveau puțin răgaz de războaie. Puteai să-l vezi pe unul cercetând poziția cerului, pe altul proprietățile ierburilor și ale arbuștilor, pe acesta studiind creșterea și scăderea Lunii, pe celalalt observând eclipsele soarelui și cum, prin rotația cerului, Soarele vrând să atingă regiunea orientală, este adus înapoi în regiunea occidentală. Getul se liniștește de îndată ce primește explicația acestor lucruri. Aceasta și multe altele, învățând Deceneu pe geți, prin știința sa, a strălucit în mijlocul lor ca o adevărată minune” (Getica; XI; 69—70);

- Un portet mitic, al lui Zamolxe evocă: daimon getic (Herodot), inițiat (Strabon, Iordanes, Herodot), medic psihoterapeut (Platon), legislator (Diodor din Sicilia), profet (Strabon), mare preot și reformator religios (Herodot, Iordanes, Strabon), zeul carpatic al nemuririi (Al. Busuioceanu), zeu totemic urs (R.Vulcanescu), zeul-moș (N. Densusianu). Zamolxe este printre altele și un eliberator, mântuitor, reformator. După ce se retrage dintre oameni în pântecul pământului, ca într-o moarte inițiativă, rămânând trei ani în solitudine și meditație, Zamolxe iese tranfigurat, unindu-se cu scânteia divină din el, asemeni lui Iisus care trăiește miracolul devenirii „Una cu Tatăl”. Zamolxe separă viața de moarte prin inițiere, adică prin confruntarea cu realitățile lumii nevăzută înainte de moartea trupului;

- Pitagora (580 î.H - 495 î. Hr.) face zece referiri la valorile superioare ale geților. În „Legea 1143” el spune: „Călătorește la geți ca să nu mai dai legi, ci să tragi învățăminte de la ei. La geți, toate pământurile sunt fără margini, toate pământurile sunt comune”;

- Dio Cassius, (sec. II, d.Chr., Istoria Romană, LXVII; 6) „Eu numesc acest popor daci, după cum se numesc și ei, cu toate că știu că unii greci îi numesc geți, pe drept sau nedrept...”;

- Dionisie Periegetul (138 d.Hr.): „În ceea ce urmează voi scrie despre cea mai mare țară, care se întinde din Asia Mică până în Iberia și din nordul Africii până în Scandia, țara imensă a dacilor”;

- Alfred Hofmann (1820 – în Istoria Pământului): „Într-adevăr nicăieri nu vei putea găsi o putere de înțelegere mai rapidă, o minte mai deschisă, un spirit mai ager, însoțit de mlădierile purtării, așa cum o afli la cel din urmă rumun. Acest popor ridicat prin instrucție ar fi apt să se găsească în fruntea culturii spirituale a Umanității. Și ca o completare, limba sa este atât de bogată și armonioasă, că s-ar potrivi celui mai cult popor de pe Pământ. Rumania nu este buricul Pământului, ci Axa Universului”;

- D'Hauterive (Memoriu asupra vechii și actualei stări a Moldovei, 1902): „Limba latinească în adevăr se trage din acest grai (primordial), iar celelalte limbi, mai ales rumuna sunt acest grai. Latineasca este departe de a fi trunchiul limbilor care se vorbesc astăzi (așa zisele limbi latine), așa zice că ea latina, este cea mai nouă dintre toate”;
- Universitatea din Cambridge (1922, The Cambridge History of India): „Faza primară a Culturii Vedice s-a desfășurat în Carpați, cel mai probabil, inițial în HaarDeal”;
- Emmanuel de Martone (profesor la Sorbona, 1928,): „Nu pot să înțeleg la rumuni mania lor de a se lăuda că sunt urmași ai coloniștilor romani știind foarte bine că în Dacia nu au venit romani, nici măcar italici, ci legiuni de mercenari recrutați din toate provinciile estice ale imperiului, chiar și administrația introdusă de cuceritori avea aceeași obârșie. Voi rumunii sunteți daci și pe aceștia ar trebui să-i cunoască rumunii mai bine și să se laude cu ei, pentru că acest popor a avut o cultură spirituală și morală înaltă”;
- Marco Merlini, arheolog italian (n. 1953), spunea referitor la plăcuțele de la Tărtăria: „Oasele ca și plăcuțele sunt foarte vechi. Acum este o certitudine. Este rândul nostru să gândim că scrierea a început în Europa cu 2000 de ani înaintea scrierii sumeriene. În România avem o comoară imensă, dar ea nu aparține numai României, ci întregii Europe”;
- Marija Gimbutas – Profesor la Universitatea California din Los Angeles: „România este vatra a ceea ce am numit Vechea Europă, o entitate culturală cuprinsă între 6500- 3500 î.H., axată pe o societate matriarhală, teocrată, pașnică, iubitoare și creatoare de artă, care a precedat societățile indo- europenizate, patriarhale, de luptători din epoca bronzului și epoca fierului. A devenit de asemenea evident că această străveche civilizație europeană precede cu câteva milenii pe cea sumeriană. A fost o perioadă de reală armonie în deplin acord cu energiile creatoare ale naturii”;
- Louis de la Valle Pousin: „Locuitorii de la nordul Dunării de Jos pot fi considerați strămoșii Omenirii”;
- Gordon W. Childe: „Locurile primare ale dacilor trebuie căutate pe teritoriul României. Într-adevăr, localizarea centrului principal de formare și extensiune a indoeuropenilor trebuie să fie plasată la nordul și la sudul Dunării de Jos”;
- Eugene Pittard: „Strămoșii etnici ai Rumunilor urcă neîndoiește până în primele vârste ale Umanității, civilizația neolitică reprezintă doar un capitol recent din istoria țării”;
- Daniel Ruzzo – arheolog sud-american: „Carpații sunt într-o regiune a lumii în care se situa centrul european al celei mai vechi culturi cunoscute până în ziua de astăzi”;

- William Schiller – arheolog american: „Civilizația s-a născut acolo unde trăiește astăzi poporul rumun, răspândindu-se apoi spre răsărit și apus”;
- „Cele mai vechi descoperiri ale unor semne de scriere au fost făcute la Turda și Tărtăria”;
- Olof Ekstrom: „Limba rumună este o limbă-cheie care a influențat în mare parte limbile Europei”;
- Sumerologul rus A. Kifisim: „Strămoșii rumânilor au exercitat o influență puternică asupra întregii lumi antice, respectiv a vechii Elade, a vechiului Egipt, a Sumerului și chiar a Chinei”;
- Ludwig Schlozer (Russische Annalen-sec XVIII): „Acești volohi nu sunt nici romani, nici bulgari, nici wolsche, ci VLAHI (RUMUNI), urmași ai mării și străvechii seminții de popoare a tracilor, dacilor și geților, care și acum își au limba lor proprie și cu toate asupririle, locuiesc în Valachia, Moldova, Transilvania și Ungaria în număr de milioane”;
- Andre Armad: „Într-adevăr acesta este unul din cele mai vechi popoare din Europa...fie că este vorba de traci, de geți sau de daci. Locuitorii au rămas aceiași din epoca neolitică – era pietrei șlefuite – până în zilele noastre, susținând astfel printr-un exemplu, poate unic în istoria lumii continuitatea unui neam”;
- Harald Haarman (specialist în istoria culturii): „Cea mai veche scriere din lume este cea de la Tărtăria (cu mult înainte de scrierea sumeriană), iar civilizația danubiană este prima mare civilizație din istorie;
- Marc Pagel (profesor, șef al laboratorului de bio informatică la Universitatea Reading, Anglia): „Acum 10.000 de ani în spațiul carpatic a existat o cultură, un popor care vorbea o limbă unică și precursora a sanscritei și latinei”;
- Miceal Ledwith (Consilier al Papei Ioan Paul al II-lea): „Chiar dacă se știe că latineasca e limba oficială a Bisericii Catolice, precum și limba Imperiului Roman, iar limba rumună este o limbă latină, mai puțină lume cunoaște că limba rumună sau precursora sa, vine din locul din care se trage limba latină, și nu invers! Cu alte cuvinte, nu limba rumună este o limbă latină, ci mai degrabă limba latină este o limbă rumună. Așadar, vreau sa-i salut pe oamenii din Munții Bucegi, din Brașov, din București. Voi sunteți cei care ați oferit un vehicul minunat lumii occidentale”;
- Alexandr Radyevici Andreev (savant istoric rus, arhivist si genealogist- autorul lucrării „Vreau România! Vlad Tepes Dracula, inamicul personal al Imperiului Otoman”): „...leaganul civilizației se afla chiar pe teritoriul României de azi, aici a fost creata roata și tot aici a aparut primul alfabet, cu mult înainte sa apară hieroglifile egiptene si scrisul sumerian. Dacii au fost tot

un fel de români, iar primele „state românești” au apărut încă de acum 2500 de ani în urmă” (blastingnews.com/www.realitatea.net);

2.3. Ortodoxia neamului românesc ca dimensiune structurală a juridicității.

În Mesajul trimis de prof.univ.dr.dr.h.c. Ion Craiovan, Președintele Asociației Române de Filosofie a Dreptului cu ocazia înființării Asociației juriștilor ortodocși [martie, 2017], se releva:

„Dreptul născut pe acest pământ din obiceiuri străvechi ale neamului, din vremea lui Zamolxe ca „prim legiuitor al geților” într-un orizont juridic primordial, păstrat în sanctuare normative precum Legea țării; întruchipat cu evlavie în Pravile, invocat și sfințit în Liturghii ca bună credință, milostivire și împătimire pentru dreptate și iubire de Aproape; primitor, prin creștinism, de persoană umană, de model absolut, prin Iisus Hristos pentru demnitatea umană, de sacralitate pentru justiția umană, de spirit european și de temeuri profunde pentru geneza dreptului internațional, unde „unii sunt primiți de ceilalți” și toți sunt „făcători de Pace”; împărțitor de Lumi cu potențial de înțelegere sau vrajbă, precum familiile religioase ale dreptului contemporan – nu este numai într-o simbioză inerentă cu religia, ci, aceasta, prin geneză, întruchipări și sensuri este chiar parte a ființei sale generice. Iar, Ortodoxia – se știe, este păstrătoare de taină a supraviețuirii istorice a neamului românesc „dintotdeauna creștin”, fibră identitară a acestui neam. Juristul profesionist, în orizontul libertății religioase, nu poate constata decât că, persoana umană nu poate fi protejată juridic eficient, fără înțelegerea dimensiunii sale sufletești, a genezei, istoriei și culturii sale de neam, a măreției și a avatarurilor sale de destin istoric, a opțiunii sale religioase fundamentale [101, p. 12]. De aceea, Asociația Juriștilor Ortodocși, ca structură socială asociativă de Crez, Gând și Faptă, oferă o șansă generoasă pentru protejarea legitimă și legală a valorilor acestui neam întru patrimoniul culturii universale, pentru descifrarea sufletului românesc în folosul dreptului și dreptății, a persoanei umane în acord cu aspirațiile sale, direcționând în același timp, spre lumea juridică românească, greu încercată, într-o societate globală, ea însăși în criză, degringoladă și manipulare, înstrăinare și căutătoare de sensuri salvatoare, semnificații cardinale și puncte de sprijin, privind rostul omenesc al dreptului și al ființei umane”.

În Cuvânt înainte, „Credința ortodoxă-arvuna vieții veșnice”, la lucrarea „Învățătură de Credință Creștină Ortodoxă” (București, 2015), Editura Institutului Biblic și de misiune ortodoxă, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române afirmă: „Credința este legătura vie, liberă și conștientă dintre om și Dumnezeu, Făcătorul cerului și al Pământului. Ea este răspunsul permanent al omului la iubirea nesfârșită a lui Dumnezeu pentru el.” [28, p. 5] Evocăm din această Lucrare:

- Credința este încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute (Evrei, 11, 1);
- Mântuitorul însuși a arătat că toată învățătura dată de Dumnezeu oamenilor pentru dobândirea vieții veșnice se poate rezuma în porunca iubirii față de Dumnezeu și a iubirii față de aproapele: ”<Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, din tot sufletul tău, din tot cugetul tău și din toată puterea ta>”. Aceasta este cea dintâi poruncă. Iar a doua este aceasta: <Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși.> Mai mare decât acestea nu este altă poruncă” (Marcu, 12, 30-31);

- Și Iisus i-a zis: „Eu sunt învierea și viața cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, va trăi. Și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri în veac” (Ioan 11, 25-26);

- Simbolul de credință, chintesența a învățăturii creștine, cuprinde 12 articole:

1. Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, văzutele tuturor și nevăzutele.

2. Și într-unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Unul –Născut, Carele din Tatăl S-a născut mai înainte de toți vecii: Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut; Cel de o ființă cu Tatăl, prin Carele toate s-au făcut.

3. Carele pentru noi oamenii și pentru a noastră mântuire, S-a pogorât din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Maria Fecioara, și S-a făcut om.

4. Și s-a răstignit pentru noi în zilele lui Ponțiu Pilat și a pățimit și S-a îngropat.

5. Și a înviat a treia zi, după Scripturi.

6. Și S-a suit la ceruri și șade de-a dreapta Tatălui.

7. Și iarăși va să vină cu slavă, să judece vii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit.

8. Și într-un Duhul Sfânt, Domnul de viață făcătorul, Carele de la Tatăl purcede, Cea ce împreună cu Tatăl și cu Fiul este închinat și slăvit, Carele a grăit prin prooroci.

9. Întru una, sfântă, nsobornicească și apostolească Biserică.

10. Mărturisesc un Botez, într-un iertarea păcatelor.

11. Aștept învierea morților.

12. Și viața veacului, ce va să fie. Amin.

Modelul desăvârșit de rugăciune este considerat Rugăciunea Domnească-Tatăl nostru-dată de însuși Dumnezeul Fiul, l-a rugămintea unuia dintre Apostoli: „Doamne învață-ne să ne rugăm” (Luca 11, 1):

- „Tatăl nostru Carele ești în ceruri,
Sfințească-se numele Tău;
Vie împărăția Ta;

Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ.

Pâinea noastră cea de toate zilele

Dă-ne-o nouă astăzi;

Și ne iartă nouă greșalele noastre,

Precum și noi iertăm greșităilor noștri;

Și nu ne duce pe noi în ispită,

Ci ne izbăvește de cel rău.

Că a Ta este împărăția și puterea și slava

A Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Amin!” (Matei 6, 9-13).

- Legile [28, pp. 405-414]. Voia lui Dumnezeu este cunoscută prin legi.

- Legile sunt, după izvorul lor, de două feluri:

- 1) Legi dumnezeiești și 2) legi omenești.

1. Legile dumnezeiești cuprind:

a) Legea veșnică (eternă). Dumnezeu este Creatorul. Toate făpturile se îndreaptă în chip natural spre Creatorul lor. Despre ea se spune în Sfânta Scriptură “Eu am fost din veac întemeiată, de la început, înainte de a se fi făcut pământul” (Pilde, 8, 23). Legea veșnică este izvorul tuturor legilor din univers.

b) Legea morală firească – legea întipărită de Dumnezeu în inima omului, odată cu crearea lui și care poate fi descoperită prin lumina firească a minții omenești. ”Cunoștința neînvățată a binelui și răului” (Sf. Ioan Gură de Aur), a face bine și a evita răul.

c) Legea morală pozitivă dată omului prin descoperirea dumnezeiască a Vechiului și Noului Testament.

- Legea Vechiului Testament din care au rămas cele zece porunci dumnezeiești – Decalogul, descoperite de Dumnezeu lui Moise pe muntele Sinai (Ieșirea, 20). Lege sfântă, dreaptă și bună, conștiință a stării de păcat și dorință de mântuire.

- Legea Noului Testament care desăvârșește Legea Vechiului Testament și, prin Iisus Hristos, aduce Porunca dragostei cele mai desăvârșite. De aceea, Creștinismul este numit religia dragostei.

- Ca dar divin și inefabil, însă și ca valoare sincretică, a moralei creștine, ”dragostea și bunurile ei” din Întâia epistolă către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel, este înfățișată și se înfățișează în lume, astfel:

“De-aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval răsunător.

1. Și de-aș avea darul proorociei și tainele totale le-aș cunoaște și orice știință, și de aș avea atâta credință încât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt.

2. Și de aș împărți toată avuția mea și de aș da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește.

3. Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește.

4. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul.

5. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr.

6. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăduiește, toate le rabdă.

7. Dragostea nu cade niciodată...

13. Și acum rămân acestea trei: credința, nădejdea și dragostea (Corinteni, 13, 1-13).

- Cele zece Porunci;

După rânduiala Vechiului Testament, pentru a împlini Legea, credinciosul trebuie să asculte de cele 10 porunci. Potrivit cuvintelor Mântuitorului: “Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorociei; n-am venit să stric, ci să împlinesc” (Matei, 5, 17).

Cele zece porunci sunt:

1. ”Eu sunt Domnul Dumnezeuul tău, care te-a scos din pământul Egiptului și din casa robiei, să nu ai alți dumnezei în afară de Mine” (Ieșirea 20, 2-3).

2. ”Să nu-ți faci chip cioplit și nici asemănare a nici unui lucru din câte sunt în cer, sus , și din câte sunt pe pământ, jos, și din câte sunt în apele de sub pământ! Să nu te închini lor nici să le slujești” (Ieșirea, 20, 4-5).

3. „Să nu iei numele Domnului Dumnezeuului tău în deșert, că nu va lăsa Domnul nepedepsit pe cel ce ia în deșert numele Lui” (Ieșirea 20, 7).

4. „Adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești. Lucrează șase zile și fă în acelea toate treburile tale, iar în ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeuului tău” (Ieșirea, 20, 8-11).

5. ”Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, ca să-ți fie bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care Domnul Dumnezeuul tău ți-l va da ție” (Ieșirea, 20, 12).

6. „Să nu ucizi” (Ieșirea, 20, 13).

7. ”Să nu fi desfrânat” (Ieșirea, 20, 14).

8. ”Să nu furi” (Ieșirea, 20, 15).

9. ”Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău” (Ieșirea 20, 16).

10. „Să nu dorești[...] nimic din câte are aproapele tău” (Ieșirea 20, 17).

• Fericirile sunt îndemnuri spre desăvârșire morală, virtuți dorite întru desăvârșirea libertății, a dobândirii fericirii, date cu smerenie și blândețe, potrivite pe deplin cu smerenia și blândețea Mântuitorului Hristos. Fericirile sunt:

1. “Feriți cei săraci cu duhul că a lor va fi Împărăția cerurilor” (Matei, 5, 3).
2. “Feriți cei ce plâng, că aceia se vor mângâia” (Matei, 5, 4).
3. ”Feriți cei blânzi că aceia vor moșteni pământul” (Matei, 6, 5).
4. “Feriți cei ce flămânzesc și însetează de dreptate, că aceia se vor sătura” (Matei, 5, 6)
5. ”Feriți cei milostivi că aceia se vor milui” (Matei, 5, 7).
6. “Feriți cei curați cu inima că aceia vor vedea pe Dumnezeu” (Matei, 5, 8).
7. “Feriți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema” (Matei, 5, 9).
8. “Feriți cei prigoniți pentru dreptate, că a lor este Împărăția cerurilor” (Matei, 5, 10).
9. “Feriți veți fi când vă vor ocări și vă vor prigoni și vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră mințind din pricina Mea. Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră multă este în ceruri, că așa au prigunit pe prorocii cei dinainte de voi” (Matei, 5, 11-12).

2. *Legile omenești cuprind:*

a) Legile bisericești și b) legile civile. Legile bisericești sunt date “de Biserică, în virtutea puterii primite de la Întemeietorul ei de a călăuzi pe credincioși în numele Său și a-I îndatora la ascultare” (Matei 10, 40, Luca 10, 16, Ioan 13, 20). Cele mai însemnate sunt canoanele și cele nouă porunci bisericești [28, pp.413-414]. “Canoanele sunt legi date de sinoadele ecumenice ale Bisericii și de sinoadele locale ale ei, dar întărite de cele ecumenice. Pe temeiul învățaturii Mântuitorului și a Sfinților Săi Apostoli, canoanele statornicesc felul de organizare și conducere a Bisericii, precum și drepturile și îndatoririle membrilor ei clerici, monahi și credincioși” [28, p.414]. Legile civile desemnează, în sens larg, toate actele normativ-juridice date de autoritățile statale competente.

Biserica ortodoxă învață pe credincioșii ei să se supună întru totul legilor statului „căci nu este stăpânire decât de la Dumnezeu iar cele ce sunt, de la Dumnezeu sunt rânduite. Pentru aceea „cel se împotrivesc stăpânirii se împotrivesc rânduielii lui Dumnezeu. Iar cei ce se împotrivesc își vor lua osândă” (Romani, 13, 1-2).

Constituția României , prevede, în art. 29, că:

„(1) Libertatea gândirii și a opiniilor, precum și libertatea credințelor religioase nu pot fi îngădite sub nici o formă. Nimeni nu poate fi constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrare convingerilor sale.

(...)

(3) Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii.

(4) În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjbire religioasă.

(5) Cultele religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfelinate”.

2.4. Dreptul cutumiar și ideea de justiție la români – specificitate întru universalitate.

În lucrarea sa „Etnologie juridică”, R.Vulcănescu [29, pp.48-49] sintetizează caracteristicile dreptului cutumiar, ale sistemului de drept popular din perioada feudală în următorii termeni:

- În perioada feudală, poporul român, împărțit în cele trei țări românești: Transilvania, Moldova și Valahia, poseda un străvechi sistem de drept popular, bine încheșat, care avea la baza lui:

- O concepție juridică obștească unitară cu rădăcini adânci în activitatea etico-socială a autohtonilor, ce răspundea tuturor nevoilor de reglementare a relațiilor dintre categoriile și păturile sociale ale comunității rurale; concepție juridică numită în general drept țărănesc, drept obișnuielnic sau drept popular român. În această concepție juridică intră ideile de omenie, de dreptate, de rânduială ce țineau de structura etică și confesională a poporului român;

- O legislație țărănească care consemna viața comunitară printr-o „Lege a țării”; sau „Obicei al pământului”, cu variante locale minore de la o țară românească feudală la alta. În Transilvania, din cauza aservirii poporului român, această legislație a fost consemnată de actele cancelariei imperiale austriece și regale maghiare, de documentele de arhivă de stat și de protocoalele diplomatice, ca o concesie juridică acordată celor căzuți în șerbie. „Ius valachicum”, „ius Valachiae”, „ritus Valachiae”, „lex Walachorum”, „Zakon Vlahon”, în fond, nu acordau un privilegiu juridic într-un stat plurinațional sprijinit pe inegalități și discriminări etnice, ci realiza recunoașterea de drept a unei stări de fapt anterioare care nu putea fi bruscată fără a produce grave perturbări sociale și de guvernământ în statul opresor. În Moldova și în Valahia legea țării sau obiceiul pământului nu era o legislație populară separată de „legea strămoșească” sau de „obiceiul românilor” pentru că țara se identifica cu poporul român și pământul cu glia strămoșească sau moșia bătrânească. Legea țării era legea țărilor românești, iar obiceiul pământului era obiceiul pământului românesc. Prin migrația lor accidentală în afara țărilor românești, românii au dus cu ei legea valahă și au folosit-o ca instrument de organizare a vieții lor de grup social. Legea țării sau obiceiul pământului în aceste noi condiții de investigație apare ca o emanație a întregului popor român privit în structura lui de clasă și în evoluția lui istorică,

atât pe teritoriul României, cât și în afara lui. La încheierea ei au contribuit pe lângă oamenii liberi (țărani, boieri, clerici, cârmuitori și domni) și oamenii aserviți (clăcași, iobagi și cei căzuți în semirobie) din țările românești și din afara acestor țări.

În contextul ei social, legea țării se înfățișează ca expresia unui paralelism juridic care își restrânge mereu câmpul de activitate cu cât trece de la o orânduire social-economică la alta în cadrul țărilor românești și cu cât se resoarbe în timp în vatra etnică a poporului român. În această, privință, studiile de istoria dreptului vechi au stabilit în ce constă acest paralelism juridic în dreptul cutumiar român:

– organe de judecată sătească ce judecau toate categoriile de abateri de la lege în toate instanțele și pe toate treptele ierarhiei sociale. Aceste organe de judecată, erau alcătuite din reprezentanții legali ai cetelor de neam în comunitatea sătească. În Transilvania erau cnejii și juzii. Jurisdicția lor se întindea pe ceea ce se va numi mai apoi județ. În Maramureș, Munții Apuseni, Munții Retezat, Sibiu, Făgăraș, Țara Bîrsei, erau cetele de oameni zdraveni care îndeplineau, în condiții similare, rolul pe care cetele de oameni buni îl îndeplineau în Moldova și Valahia. Ele erau ajutate de cetele de feciori. Între organele de judecată, alese ale acestor cete, exista o corelație perfectă de acțiune. Măsurile luate de ele nu erau contrazise, combătute sau anulate de cele în supraordine, fie ele organele de judecată boierească sau domnească;

– judecata satului prin organele lui firești avea valoare deplină. De unde numele de pravilă obștească dată judecării, indiferent de conținutul și forma hotărârii în ceată;

– opinia justițiară a satului completa sistemul de drept popular românesc. În această privință, produsele paleoetnografiei, paleofolclorului român reflectă, sub diferite forme, ecourile târzii ale aplicării legii țării de către cetele de bătrâni, pentru perioade epoci istorice ce includ sfârșitul comunei primitive, perioada sclavagistă și feudală.

În acest sens autorul prezintă o serie de materialele etnologice – juridice privind sistemului de drept țărănesc român, care atestă capacitatea de creație juridică a poporului român și valoarea universală, a acestei creații pe planul civilizației tradiționale și al culturii populare. [29, pp.183-298].

Concluziile analizelor sale sunt prezentate în felul următor:

- Legea țării sau Obiceiul pământului la români, este o activitate spirituală mult mai complexă, mai adâncă și mai sistematică decât a fost considerată până în prezent de istoriografia axată pe studierea acestei probleme.

- În esență, în popor, ideea de dreptate și aplicațiile ei nu se referă - istoric vorbind – numai la cutumele și tradițiile, practicile și uzanțele care reflectă relații juridice și instituții sociale relativ la o singură ocupație, ci, după cum am constatat, reflectă întreaga sferă de activitate

normativă populară, în care intră toate ocupațiile de bază sau anexe, meseriile corelate acestora, manifestările artistice, preocupările literare, muzicale și ludice.

Dintr-o noțiune particulară de istorie și filosofie a dreptului, legea țării a devenit o noțiune generală, complexă și dominantă de etnologie juridică română.

- Sistemul de cugetare juridică tradițională sătească, relațiile etice care îi stau la bază și instituțiile juridice corespunzătoare sunt concrețiuni social – istorice ale concepției despre viață și lume, ale viziunii particulare despre ideea de dreptate și justiție, despre formele materiale și spirituale de creație culturală.

- Personalitatea etnică a poporului român ca făptură creatoare și consumatoare de civilizație și cultură este remarcată în toate trăsăturile ei caracteristice atât de conduita juridică, seculară a poporului român, cât și de comportamentul juridic al fiecărui grup de vârstă, sex și profesional din satul tradițional român. Această personalitate etnică e dinamică, în plină acțiune creatoare de idei și norme juridice, de relații juridice noi, adecvate situațiilor concrete noi, în spiritul unității și continuității așezămintelor vechi și al orânduirii celor abia create.

- În substanța ei, personalitatea etnică a poporului român creează, pe planul civilizației, mecanismele cele mai indicate și organizațiile sociale cele mai propice pentru a-și controla condițiile materiale de viață, tehnicile și instrumentele concrete de lucru, statusurile și regulamentele folosirii diferențiale a normelor de conduită socială, creșterea puterii juridice după sfera intereselor de clasă și strat social. De asemenea, creează, pe planul culturii, tiparele concrete sau ideale ale comportamentului social, inferențele relative la modul și stilul de viață, aspectele unei mentalități justițiare cristalizate în cutume și tradiții, practici și uzanțe.

- În activitatea ei socială, personalitatea etnică a poporului român a descoperit și inventat elemente și trăsături, tipuri vii și modele logice de activitate teoretică sau practică în domeniul justiției populare, soluții și formule de drept adaptate cerințelor istorice proprii. Așa se explică imensa varietate în unitate, vechea și totuși noua, adaptabilitate a tradiției juridice la nevoile crescânde ale vieții în plină evoluție socială în țările românești în perioada feudală.

- Între legea internă a țărilor românești, ca obicei al pământului, și legea externă a românilor răspândiți în afara țărilor românești, ca jus valachorum, există o convergență de concepție, de conținut tematic și de expresie stilistică, care denotă, pe de-o parte, profunda unitate de comportament juridic, în acțiuni sociale similare sau în situații conjecturale proprii orânduirii feudale în sud-estul Europei, și extraordinar de marea varietate a aplicațiilor practice, a jurisprudenței populare, nu atât sub rezerva excepțiilor de la lege, cât de integrare în lege: după oameni și locuri, după cazuri și necazuri...

- În aceste condiții am putut sesiza din substrat, dintr-o adâncă comună primitivă, aspectele inedite ale unor resturi de drept sacru de tip criptic, iar din formele populare ale adstratului, un sistem de drept tradițional feudal mixt, care acoperă întreaga sferă de activitate sacră și profană totdeodată.

- Din secolul al IV-lea î.Hr. ni s-au păstrat vagi relatări asupra felului cum geto-dacii concepeau și transmiteau legile lor sacre. Întâi filosoful elen Aristotel numește legile agatirșilor drept cântece pentru că acestea „se cântau ca să nu se uite”. Istoriograful Theopomp în Istoriile lui Filip menționează într-un fragment care a străbătut vicisitudinile istoriei că unii dintre „geți transmiteau mesaje lor în solii, în acompaniamentul chitarelor”, deci tot cântând. Iar în secolul al VI-lea al e.n.

Iordanes, un istoric got, în lucrarea *Getica* (în care confundă pe geți cu goții) susținea că „preoții geți: slujeau în templele lor cântând acompaniați în sunetul chitarelor”. În toate aceste relatări antice, cântarea nu este numai un procedeu mnemotehnic, ci și unul magic de transmitere criptică a unui conținut normativ sacru.

- În perioada de tranziție la feudalism, de metisaj juridic, legile și-au pierdut în mare parte caracterul lor sacru. Transmiterea lor nu se mai făcea prin versificare și recitare în sunetul cornului și tobelor, deși constatăm că unele dintre aspectele literaturizate ale legii s-au păstrat în paremiologia populară daco-română până în vremea noastră:

Cine fură azi un băț,
mâine va fura un hăț,
ș-a plăti nemăsurat
pentru tot ce a furat...

- În perioada feudală se constituie, înăuntrul obștilor sătești libere, ceea ce s-a numit mai apoi dreptul țărănesc ca o parte a dreptului cutumiar român. În fond, dreptul țărănesc nu a fost, așa cum s-a spus uneori, un drept incomplet, lipsit de orizonturi și posibilități juridice. Pe planul vieții sătești el a fost o sinteză completă de: principii, norme și instituții juridice, o sinteză organică și unitară de practici și uzanțe la nivelul relațiilor social – economice și social – culturale ale țărănimii (libere și aservite) din toate țările românești feudale și ale grupurilor de români din afara acestor țări.

În procesul de creștere a țărănimii libere, dreptul țărănesc evoluează ca un drept popular, iar în procesul de descreștere și aservire a țărănimii dreptul țărănesc involuează până la forme nepopulare. În aceste condiții proprii de dezvoltare dreptul țărănesc prezintă caracterele unui sistem de drept subordonat dreptului cutumiar feudal român [150, p. 11].

- În esența lor, relicele etnografice și reminiscențele folclorice, prețioase monumente juridice populare și documente istorice de drept cutumiar român, legate de structuri sociale și sisteme de valori etice de proveniență feudală, ne relevă dimensiunile unei civilizații tradiționale sătești și ale unei culturi populare de cea mai înaltă valoare creatoare [29, pp.126-128].

2.5. Concluzii la capitolul 2

- Conform istorismului, principiu al dialecticii, fenomenele realității trebuie privite în procesul apariției dezvoltării și pieirii lor, în legătură indisolubilă cu condițiile istorice concrete care le-au generat.
- Abordarea istorică cu privire la neamul românesc, în special în privința dimensiunii sale creativ-spirituale, trebuie să aibă în vedere specificitatea acestui obiect de cercetare.
- Dimensiunea psiho-socio-culturală a acestei comunități umane – sufletul românesc – reclamă abordări multidimensionale: economice, organizaționale, politice, culturale, contextuale ș.a.
- Identitatea de neam la români, unitatea sa nu poate fi identificată în afara investigării unei vieți sociale complexe, profunde, creative, a trinomului limbă, cultură, religie, la care se adaugă elemente de civilizație specifice, din cadrul acestei comunități umane.
- Miracol românesc poate fi descifrat și înțeles, prin identificarea unei strategii istorice de supraviețuire (Mircea Malița). Plecând de la imperativul supraviețuirii comunității umane, autorul Mircea Malița argumentează că acțiunea istorică a unui neam, întruchipată în strategiile de supraviețuire, reprezintă un test istoric obiectiv și cardinal care relevă specificitatea acestuia și este în măsură să configureze profilul acestui neam, trăsăturile sale definitorii.
- Din această cercetare rezultă profilul românului: un om cu măsură, cu minte, care respinge dictatul alegerilor între soluții proaste, luându-și răgazul de ale contracara, folosindu-se de o logică a nuanței, înarmat cu răbdare și încredere în soarta sa, păstrând cu grijă o cultură tradițională cu note proprii și o imensă flexibilitate, acceptând opuși inseparabili și găsind soluții ingenioase (Dan Berindei).
- În anul 2000, statueta de la Hamangia a fost desemnată, de către o comisie internațională, ca fiind una din cele 10 artefacte ale culturii pământene care ar trebui să ne reprezinte planeta. În timp, statueta s-a îmbogățit cu noi semnificații și a devenit un simbol universal al spiritualității omului preistoric. O spiritualitate în care fără îndoială se găsesc și germenii gândirii juridice, configurațiile primitive ale unor concepte inerente dreptului: ordinea, puterea, constrângerea, libertatea, dreptatea.
- Modalitatea succintă, expresivă, coroborată, a unor citate din surse antice, medievale, moderne sau contemporane poate fi practicabilă și deosebit de relevantă.
- Numeroase date evidențiază și converg cu privire la rădăcinile istorice ale neamului nostru, spiritualitatea sa primordială, locul și rolul său în istoria lumii.

- Dreptul este primitor, prin creștinism, de persoană umană, de model absolut, prin Iisus Hristos pentru demnitatea umană, de sacralitate pentru justiția umană, de spirit european și de temeiuri profunde pentru geneza dreptului internațional, unde „unii sunt primiți de ceilalți” și toți sunt „Făcători de Pace”.
- Ortodoxia este păstrătoare de taină a supraviețuirii istorice a neamului românesc ”dintotdeauna creștin”, fibră identitară a acestui neam.
- Persoana umană nu poate fi protejată juridic eficient, fără cunoașterea și înțelegerea dimensiunii sale sufletești, a genezei, istoriei și culturii sale de neam, a măreției și a avatarurilor sale de destin istoric, a opțiunii sale religioase fundamentale.
- Dreptul cutumiar român, ne relevă dimensiunile unei civilizații tradiționale sătești și ale unei culturi populare de cea mai înaltă valoare creatoare (R.Vulcănescu).

CAPITOLUL 3. GENIALITATEA CREAȚIEI SPIRITUALE ROMÂNEȘTI ȘI DIMENSIUNEA SA JURIDICĂ

3.1. Basmul românesc

În termenii și comentariile exemplare ale lui C., Noica [67, pp.112-145] basmul „Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte” stârnește uimire și este apreciat ca un dar nesperat adus de cultura noastră folclorică umanității, pentru că exprimă direct plinătatea, măsura și adevărul a ceea ce se poate numi ființă.

Este primul basm editat și cules de Ispirescu care în forma sa integrală, pare a fi necunoscut în literatura folclorică europeană (Lazăr Șăineanu, București, 1895).

- Basmul „Tinerete fără bătrânețe a venit să arate - comentează C. Noica- că poate exista un echilibru între individual și general, că Făt-Frumos și fetele ființei se pot cununa, da cununia să nu se petreacă cu-adevărat, într-o ființă, o lume a ființei fără ființare.

Ființa ,viața ca și moartea, își cer întru chipări anumite, altfel, dacă sunt anonime, ființa intră și ea în plictisul anonimatului. Un basm românesc care ne duce la gândul ființei ca arhetip, ca model-arheul, cum rostea M.Eminescu, reflecția asupra a ceea ce este, a unui model ontologic posibil” [67, p. 145].

3.2. Miorița

În contextul lucrării sale de etnologie juridică, abordând judecata pastorală, R. Vulcănescu [29, pp.183-298] face o analiză complexă a Mioriței, inventariază sensurile sale majore și semnificațiile sale cardinale. În acest sens evocăm, în termenii autorului:

- Exegeții Mioriței, în ultima sută de ani, de la publicarea baladei în versiunea lui Alecsandri, au urmărit fiecare în parte și aproape toți în ansamblu să demonstreze, din perspective teoretice diferite, în ce constă pe de o parte tematica, anecdotică și fabulația baladei, și pe de altă parte, în ce constă valoarea artistică și estetică a baladei privite în contextul întregului folclor românesc.

- Literaturizarea maximă a procesului pastoral din colindele străvechi ale Mioriței, transpuse și trans-simbolizate în balade, în varianta V. Alecsandri:

Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale,
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei

Unu-i moldovean,
Unu-i ungurean
Și unu-i vrâncean.
Iar cel ungurean
Și cu cel vrâncean
Mări, se vorbiră,
Ei se sfătuiră
Pe l-apus de soare
Ca să mi-l omoare
Pe cel moldovean
Că-i mai ortoman
Și-are oi mai multe
Mândre și cornute
Și cai învățați
Și câini mai bărbați.

• Partea cea mai sensibilă la interpretarea psiho-socială e dialogul cu „mioara bucălaie” care denunță judecata ciobanilor și hotărârea luată de aceștia ca să ucidă pe „ciobanul ortoman”. În contextul variantei V. Alecsandri este explicabilă resemnarea ciobanului numai prin neputința lui de a se sustrage de la „legea păstorească”. Aici intervine vestita alegorie a morții care preia, din colindele pe aceeași temă, elementele genuine pentru a le atribui cunoscutele valențe poetice, inegalate de vreo altă variantă. Adresându-se oiței năzdrăvane, ciobănașul îi spune:

Vântul când o bate
Și oile s-or strânge
Pe mine m-or plânge
Cu lacrimi de sânge.
Iar tu de omor
Să nu le spui lor.
Să le spui curat
Că m-am însurat
C-o mândră crăiasă
A lumii mireasă;
Că la nunta mea
A căzut o stea
Soarele și luna

Mi-au ținut cununa,
Brazi și păltinași
I-am avut nuntași,
Preoți, munții mari,
Păsări, lăutari,
Păsărele mii
și stele făclii...

În legătură cu executarea sentinței trebuie să mai remarcăm, în toate variantele Mioriței, că locul execuției devine și locul de îngropare:

...să mă îngroape
Aici pe aproape
În strunga de oi
Să fiu tot cu voi,
În dosu stânii
Să-mi aud câinii...

În munți locurile de îngropare au fost numite „la morminți”. În fond acestea nu sunt numai morminte de păstori ce au sucombat de bătrânețe, din accident, ci și mormintele celor pedepsiți de ceată:

- Voi de m-omoriți
Voi să mă-ngropați
La morminți cătați
Nu la cei uitați.
Și la cap să-mi puneți
Stâlp ne-ncercănat,
Fluier necântat.

- S-a văzut în tema baladei o tradiție mistică legată de presupusa concepție despre viață și lume la traci (Th. Speranța, Miorița și călușarii, București, 1914; H.Sanielevici, Cercetări critice și filozofice, București, 1916; Dan Botta, Limite, București, 1936 etc.) sau despre vechea vatră românească (D. Caracostea, în toate studiile lui despre Miorița începând din 1915 până în 1941), sau s-a văzut în tema baladei o cutumă funerară mai mult sau mai puțin rituală (Ion Mușlea, La mort-mariage, Paris, 1925; H.H. Stahl, Satul românesc devălmaș, București, 1937 etc.) și, în fine, s-a văzut în tema baladei expresia artistică majoră a creației populare (Barbu Delavrancea, Din estetica poeziei populare, București, 1913; Eugen Lovinescu, Istoria literaturii române contemporane, București, 1926; Ovid Densusianu, Viața păstorească, București, 1943 etc.) sau

matricea stilistică a sensibilității populare românești (Lucian Blaga, Spațiul mioritic, București, 1956). Nicolae Iorga a susținut că la baza baladei Miorița a stat un conflict pastoral „în legătură cu necesitățile vieții practice”. El a lăsat să se înțeleagă că tema Mioriței s-a supus în ansamblul ei dezvoltării intereselor de grup social-istoric în viața păstorilor.

- Mulți exegeți ai produselor folclorice pe tema Mioriței au prezentat cu lux de amănunte „testamentul ciobanului” ca esențial, deși acesta nu este altceva decât un, episod al nucleului tematic. Așa cum reiese din materialele folclorice relative la Miorița, testamentul ciobanului nu prezintă caracterele unui testament juridic, ci numai ale unei confesiuni morale cu titlul de ultimă dorință. El este într-adevăr un element străvechi, probabil anterior despărțirii dialectului dacoromân de cel macedoromân, cum susține D. Caracostea, și este „purătorul unei semnificații ideologice”, cum insistă Pavel Apostol, dar nu reprezintă un act anterior conflictului pastoral, ci numai o consecință a acestui conflict, în care mobilul testării este sentimental poetizat. În prefața lui Pavel Apostol la lucrarea lui Adrian Fochi – „Miorița”, se menționează că „deosebirea dintre variantele transilvănene și celelalte constă în aceea că omorârea ciobanului mioritic apare în primele ca un act juridic întemeiat, probabil, pe o lege nescrisă, păstorească”. Ideea care în fond prezintă o importanță capitală pentru analiza juridică a Mioriței, susține R. Vulcănescu, este însă enunțată în text și expedită în subsol, ca „notă de pagină”. În această notă de pagină sunt grupate „motivele omorării ciobanului” în patru categorii: I) omorârea ca act justițiar, determinată de încălcarea unor obiceiuri sau obligații pastorale și săvârșite pe baza unei judecări și condamnări; II) omorârea ca mijloc de însușire silnică de către cotropitori sau alți ciobani a turmei păstorite de eroul principal al Mioriței; III) omorârea ca rezolvare a unui conflict social dintre eroul principal (exploatare sau reprezentant al exploatarelor) și ceilalți ciobani (exploatați); și IV) omorârea ca rezolvare a unui conflict erotic.

Această „notă de pagină”, comentează R. Vulcănescu – asupra aspectului genuin al conflictului juridic al produselor folclorice pe tema fundamentată pe materialul adunat și sistematizat de Adrian Fochi – rămâne numai la faza enunțării lui. În lucrarea propriu-zisă a lui Adrian Fochi, ideea „conflictului pastoral” este expusă în ordine epică, prin „hotărârea ciobanilor” și apoi prin „cauzele omorului”. În partea consacrată „hotărârii ciobanului”, Adrian Fochi susține că: „omorârea ciobanului apare în toate variantele ca un act juridic, izvorât, probabil, dintr-o legislație păstorească străveche. De aceea, chiar dacă judecata se face întotdeauna în lipsa pârâtului ea nu mai este un simplu complot. Aceasta este deosebirea de fond între tipul moldovean și cel transilvănean”.

Iar în partea a doua a lucrării în care se urmăresc „cauzele omorului” se reduce la constatări și deducții: furtul, rivalitatea economică și amoroasă, neglijența în muncă a ciobanului. Și Adrian

Fochi se oprește la enunțarea conflictului și a consecințelor lui, din motive care nu sunt lămurite în lucrare, lăsând în suspensie tratarea acestor elemente esențiale procesului pastoral relevat de produsele folclorice pe tema Mioriței.

- R.Vulcănescu socotește Miorița și produsele epice anexe pe tema Mioriței, ca fiind documente juridice străvechi de judecată în comunitatea de grup profesional a păstorilor, iar judecata păstorească ca nucleul primar în jurul căruia gravitează pe planuri diferite elementele episodice ale acțiunii judecate.

În esența lui, procesul cutumiar în comunitatea de grup profesional (a păstorilor sedentari și a celor transhumanți) scoate în evidență atitudinea populară față de problemele fundamentale ale dreptului cutumiar românesc: infrațiunea-sanctiunea după legea țării sau a obiceiului pământului.

- „Interpretările realiste” au urmărit să dezvăluie condițiile și cauzele geografiei creatoare (la dacoromâni, macedoromâni și meglenoromâni), cele social-culturale (locale, momentele, personajele, hotărârea ciobanilor, motivarea hotărârii, mioara năzdrăvană, descoperirea planului ciobanilor, răspunsul ciobanilor, testamentul lui, alegoria morții, maica bătrână) și cele artistice-literare (influența temei circulația ei dintr-un gen folcloric într-altul, din bocet în colind, din colind în baladă, din baladă în teatru popular).

- Tema esențială a Mioriței, după datele conținute în textele cunoscute până în prezent este în ultima instanță, o judecată pastorală, ale cărei condiții și motive au făcut-o celebră în lumea obștilor sătești, printr-o transpoziție epică care a dat naștere, în literatura populară a tuturor ramurilor poporului român, unei profuziuni de creații folclorice, fără echivalent în literatura universală.

- În ultima analiză, elementele constitutive ale mitului juridic al Mioriței ne duc constant spre aceeași temă: literaturizarea unei judecăți pastorale arhaice în care perspectivele ingeniozității și motivației artistice se schimbă de la o zonă culturală la alta, de la un gen folcloric la altul, de la o variantă literară la alta.

- Situația rămâne aceeași: culpa reală sau fictivă, justă sau injustă a unui păstor față de comunitatea profesională de grup din care face parte, judecarea lui comunitară pentru această culpă și pedepsirea lui colectivă după datina străbună.

- Așa se explică de ce astăzi putem urmări și interpreta formele Mioriței din atâtea puncte de vedere: magic, mitologic, religios, psihologic, sociologic, etnologic etc. Fiecare element al modului de viață și al formei de cultură, general sau particular românesc, își găsește structura, expresia și ecoul într-unul sau într-altul dintre produsele tipice și variantele Mioriței.

3.3. Meșterul Manole

Meșterul Manole este personajul principal al baladei populare „Monastirea Argeșului” [30]. El este, potrivit legendei, cel care a proiectat și construit Mănăstirea Curtea de Argeș, pe vremea lui Negru Vodă.

- Legenda meșterului Manole cunoaște peste 200 de variante, legende despre edificii care rezistă timpului doar cu prețul unui sacrificiu, precum Legenda Mesterului Manole, sunt prezente în mitologia mai tuturor popoarelor, dar, în special, la cele din Peninsula Balcanică, la bulgari, greci, albanezi, sârbo-croați etc. Specialiștii în domeniu au formulat ipoteza ca varianta cea mai veche a mitului jertfei, în spațiul european, este cea neogreacă, de unde a trecut la albanezi, macedoromâni (li se mai spune și aromâni, populație românească sud-dunăreană), bulgari și, apoi, la nord de Dunare, în folclorul românesc. Trebuie constatat că o astfel de legendă nu se putea naște decât într-o comunitate puternică de meșteri zidari, știut fiind faptul că aceștia sunt condamnați de însăși meseria lor să-și sacrifice familiile, ceea ce le conferă o soartă tragică. În Balcani, cu secole în urmă, cea mai puternică și cunoscută comunitate de zidari era cea a “gogilor” (“goge”=zidar), meșteri macedoromâni care și-au păstrat până târziu secretele meseriei și ritualurile specifice (inclusiv pe cel al sacrificiului).

Între semnificațiile perene ale acestei legende, reținem:

- Sacrificiul uman, jertfa supremă pentru zidirea sacralității neamului;
- Zădărnicia și efemeritatea construcției în afara sacrificiului uman;
- Sacrificiul propus nu speră să fie doar altora, este sacrificiul propriu;
- Calea jertfei este ireversibilă, cu toată zbaterea umanului;
- Durerea umană a sacrificiului celor nevinovați;
- Iluzia depășirii creației sacre, infatuarea se pedepsește cu căderea din uman;
- Glasul jertfei cere propriul sacrificiu;
- Căderea prin sacrificiu naște izvor cu lacrimi udate pentru neam!;

Este remarcabil că legenda Meșterului Manole se regăsește în teatrul lui Blaga. Drama “Mesterul Manole” a fost publicată la Sibiu în 1927. Peste doi ani în 1929, la 6 aprilie, piesa vedea și lumina rampei, în premieră absolută, pe scena Teatrului National din București. Piesa se sprijină pe cunoscuta legendă a Mănăstirii Argeșului, iar autorul altoiește pe sensul metaforic al baladei populare ideea că tot ce e cu adevărat durabil se obține prin jertfe. Cunoscuta temă a jertfei zidirii este cunoscută la toate popoarele din sud-estul Europei, dar balada românească este

unanim recunoscută ca fiind cea mai aleasa întruchipare artistică. Innoirea și înnobilarea acestui mit străvechi este strâns legată de bogăția, strălucirea și unicitatea arhitectonică a mănăstirii de pe Argeș [30].

3.4. Balada lui Constantin Brâncoveanu

Constantin Brâncoveanu [31] (n. 1654 –d.15/26 august 1714) a fost domnul Țării Românești între anii 1688 și 1714, având una din cele mai lungi domnii din istoria principatelor române. În timpul în care a domnit, Țara Românească a cunoscut o lungă perioadă de pace, de înflorire culturală și de dezvoltare a vieții spirituale, în urma sa rămânând un mare număr de ctitorii religioase și un stil arhitectural eclectic ce-i poartă numele.

În politica externă Brâncoveanu a acționat cumpătat, evitând să se poziționeze decisiv în tabăra imperială, care într-un avânt semnificativ recuperase Ungaria și Transilvania de la otomani. Și-a cumpărat bunăvoința turcilor, plătind regulat dările și vărsând sume uriașe sultanului și funcționarilor de la Constantinopol, ceea ce i-a adus supranumele de „altın bey” (în limba română-prințul aurului). Ținând agenți și spioni în toată Europa, domnul muntean era informat asupra știrilor de pe întregul continent și informa simultan taberele rivale. În ce privește Moldova, domnul muntean a intervenit în mod repetat în chestiunea domniei, în timp ce în Transilvania a exercitat o importantă influență culturală, prin răspândirea de tipărituri și ctitorirea de așezăminte religioase.

Deși reușise să fie confirmat pe viață în domnie (1699) și reconfirmat de noul sultan în 1703, domnul a lucrat în permanență să-și asigure în străinătate un refugiu de turci, fiind conștient de precaritatea situației sale. În cele din urmă, a fost luat prin surprindere, fiind mazilit în aprilie 1714 și dus cu întreaga familie la Constantinopol, unde a fost torturat pentru a ceda turcilor toată averea sa. Constantin Brâncoveanu a fost executat pe 15 august 1714, împreună cu cei patru fii ai săi (Constantin, Ștefan, Radu și Matei) și cu sfetnicul Ianache Văcărescu; la acest deznodământ au contribuit și intrigile familiei Cantacuzino. Pentru felul cum au murit, cu toții sunt venerați de către Biserica Ortodoxă Română, care i-a canonizat sub numele de Sfinții Mucenici Brâncoveni în 1992.

Descendența domnului a fost asigurată de copiii fiicelor sale și ai lui Constantin II, la mijlocul secolului al XIX-lea putând fi numărați peste două sute de urmași direcți în viață. În 2014, cu prilejul împlinirii a trei sute de ani de la martiriu, rămășițele pământești ale domnului au fost dezgropate și plasate într-o raclă, care este expusă la Biserica ”Sfântul Gheorghe Nou” din București.

- „Fiii mei! Iată, toate avuțiile și tot ce am avut am pierdut; să nu ne pierdem însă sufletele! Stați tari și bărbătești, dragii mei, și nu băgați în seamă moartea. Priviți la Hristos Mântuitorul nostru, câte a răbdat pentru noi și cu ce moarte de ocară a murit! Credeți tare întru aceasta și nu vă mișcați, nici vă clătinați în credința cea pravoslavnică!“

(Sfântul Mucenic Constantin Brâncoveanu, către fiii săi).

- „Decapitat pentru mărturisirea neabătută a credinței sale în Hristos, Brâncoveanu se înrudește în jertfa sa cu Sfântul Ioan Botezătorul, devenind și el un prodrom al Fiului lui Dumnezeu” (Imnul lui Constantin Brâncoveanu – Imnele Bucuriei).

Întru Adevărul, viața lui Brâncoveanu începe cu adevărat după decapitare. **O viață care luminează țara-i așezată în Biserică. Lutul trupesc a fost transfigurat în lumină.** Sunt multe feluri de a muri eroic și de a fi cinstit și plâns ca atare de ai tăi, **dar cu totul altceva este să mori pentru credință, pentru Înviere. Dacă Avraam a fost cinstit și lăudat de Dumnezeu pentru că nu a pregetat întru jertfirea unicului fiu, cu cât mai mult Brâncoveanu pentru cei patru fii ai lui, a căror jertfă a fost și împlinită.** Este el un exponent și un trimis la cer al neamului său, neam căruia, primind suferințele cu răbdare nesfârșită, precum Iov, i se înapoiază apoi, ca și aceuia, totul, adică viața veșnică (Opțiunea lui Brâncoveanu – Imnele Țării Românești) [33].

3.5. Istorie, spiritualitate și drept în evul mediu și perioada modernă

3.5.1. Ștefan cel Mare și Sfânt

Ștefan al III-lea (n.1438-1439, Borzești - d.2 iulie 1504, Suceava), supranumit Ștefan cel Mare sau, după canonizarea sa de către Biserica Ortodoxă Română, Ștefan cel Mare și Sfânt, a fost domnul Moldovei între anii 1457 și 1504. A fost fiul lui Bogdan al II-lea, domnind timp de 47 de ani, cea mai lungă domnie din epoca medievală din Țările Române.

Ștefan cel Mare [34] este considerat o personalitate marcantă a istoriei României, înzestrată cu mari calități de om de stat, diplomat și conducător militar. Aceste calități i-au permis să treacă cu bine peste momentele de criză majoră, generate fie de intervențiile militare ale statelor vecine fie de încercări, din interior sau sprijinite din exteriorul țării, de îndepărtare a sa de la domnie. În timpul domniei sale Moldova atinge apogeul dezvoltării sale statale, cunoscând o perioadă îndelungată de stabilitate internă, prosperitate economică și liniște socială.

Pe plan intern și-a bazat regimul pe o nouă clasă conducătoare formată din oameni proveniți preponderent din mica boierime, ridicați la demnități pe baza meritelor militare, loialității față de domn sau a înrudirii apropiate cu acesta. De asemenea a sprijinit foarte mult dezvoltarea răzeșimii prin împroprietări colective ale obștilor de răzeși, în special în urma războaielor și

bătăliilor purtate, fapt care i-a asigurat loialitatea acestei clase, liniștea socială în țară și forța umană pentru a avea o armată de masă - „oastea cea mare”.

Pe plan extern a reușit să ducă o politică realistă având două mari linii directoare: impunerea sau susținerea unor conducători favorabili în țările vecine mici – Țara Românească și Hanatul Crimeii – și o politică de alianțe care să nu permită nici uneia din marile țări vecine – Imperiul Otoman, Regatul Poloniei și Regatul Ungariei să obțină o poziție hegemonică față de Moldova. A încercat, fără succes, realizarea unui sistem de alianțe internaționale împotriva turcilor, trimițând soli la Papa de la Roma, Veneția, Ungaria, Polonia, Cehia și Persia.

În plan militar a urmărit două direcții majore de acțiune. Prima a fost crearea unui sistem de fortificații permanent la granițele țării, în timpul său construindu-se sau dezvoltându-se rețeaua de cetăți ce cuprindea cetățile de la Suceava, Neamț, Crăciuna, Chilia, Cetatea Albă, Tighina, Orhei, Lăpușna și Hotin. Cea de-a doua direcție majoră a fost crearea unei armate moderne cu o componentă permanentă, profesionistă și semiprofesionistă și o componentă de masă, formată din corpuri de razeși înarmați, mobilizați în cazul marilor campanii militare.

Pe parcursul domniei a dus peste 40 de războaie sau bătălii, marea lor majoritate victorioase, cele mai semnificative fiind victoria de la Baia asupra lui Matei Corvin în 1467, victoria de la Lipnic împotriva tătarilor în 1469, sau victoria de la Codrii Cosminului asupra regelui Poloniei Ioan Albert, în 1497. Cel mai mare succes militar l-a reprezentat victoria zdrobitoare din Bătălia de la Vaslui împotriva unei puternice armate otomane conduse de Soliman-Pașa – beilerbeiu Rumeliei, la 10 ianuarie 1475. În urma pierderii acestei bătălii, în anul următor, sultanul Mehmed al II-lea va conduce în persoană o expediție în Moldova încheiată cu înfrângerea armatei Moldovei, în bătălia de la Valea Albă (Războieni).

După 1476, Ștefan a fost nevoit să accepte suzeranitatea Imperiului Otoman, dar a obținut condiții foarte bune pentru Moldova. În schimbul unui tribut anual modic, țara își conserva intacte instituțiile și autonomia politică internă.

Ștefan cel Mare a fost un mare sprijinitor al culturii și al bisericii, ctitorind peste 40 de mănăstiri și biserici atât în Moldova, cât și în Țara Românească, Transilvania sau la Muntele Athos. Pentru aceste merite a fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română, cu numele de Ștefan cel Mare și Sfânt, la 20 iunie 1992.

A murit la 2 iulie 1504 fiind înmormântat la Mănăstirea Putna. Papa Sixt al IV-lea l-a numit pe Ștefan cel Mare într-o scrisoare de mulțumire (ianuarie 1477) drept “atlet al lui Cristos”. Tezaurul pe care Ștefan cel Mare l-a lăsat creștinătății, se pare nu a mai fost egalat de nimeni, nici pe plan local și nici pe plan european: 44 de biserici și mănăstiri, carora le-a imprimat propriul stil arhitectonic.

3.5.2. Mihai Viteazul

Mihai Viteazul [35] (1558-1601) a fost domnul Țării Românești între 1593-1600. Pentru o perioadă (1600), a fost conducător de facto al celor trei mari țări medievale care formează România de astăzi: Țara Românească, Transilvania și Moldova. Înainte de a ajunge pe tron ca boier, a deținut dregătoriile de bănișor de Strehaia, stolnic domnesc și ban al Craiovei [32].

Figura lui Mihai Viteazul a ajuns în panteonul național românesc după ce a fost recuperată de istoriografia românească a secolului al XIX-lea, un rol important jucându-l opul „Românii supt Mihai-Voievod Viteazul” al lui Nicolae Bălcescu. Astfel, voievodul a ajuns un precursor important al unificării românilor, care avea să se realizeze în secolele XIX și XX.

La sfârșitul anului 1588 devine stolnic al curții lui Mihnea Turcitul, iar în 1593 ban al Craiovei în timpul domniei lui Alexandru cel Rău. În septembrie 1593, a devenit voievod al Țării Românești.

Aderă la „Liga Sfântă” creștină, constituită din inițiativa Papei Clement al VIII-lea, din care inițial făceau parte Sfântul Imperiu Romano-German, Statul Papal, Spania, Austria, Ferrara, Mantova și Toscana (Anglia și Polonia au manifestat rezerve față de politica de cruciadă a papalității). Ulterior aderă și Transilvania, considerată factor decisiv în atragerea în alianță a celorlalte două state românești, Moldova și Țara Românească. Aron Vodă, domnul Moldovei semnează un tratat cu împăratul habsburgic la 16 septembrie 1594, oferind astfel un motiv în plus lui Mihai Viteazul să decidă, cu acordul boierilor, intrarea în alianța antiotomană.

Aderarea Țării Românești la „Liga Sfântă” a condus la izbucnirea (13 noiembrie 1594) unei revolte antiotomane soldată cu suprimarea creditorilor levantini și a întregii garnizoane otomane staționată în București. Pe acest fundal, Mihai pornește o ofensivă generală împotriva Înaltei Porți, atacând cetățile turcești de pe ambele părți ale Dunării (Giurgiu, Hârșova, Silistra ș.a.). Urmează o serie de victorii împotriva tătarilor și turcilor (la Putineiu și pe locul numit „Padina Șerpătești” de lângă satul Stănești) culminată cu incendierea Rusciucului. După modelul victorios al lui Mihai, Aron Vodă pornește o campanie similară. Datorită recunoașterii ca suzeran a lui Sigismund Bathory de către Aron Vodă și succesorul său, Răzvan Ștefan, Mihai trimite o delegație de boieri la Alba Iulia pentru a reglementa diplomatic relațiile munteano-transilvănene. Delegația de boieri condusă de mitropolitul Eftimie a negociat aderarea la această alianță și a semnat la Alba Iulia la 20 mai 1595 un tratat cu Bathory prin care Mihai devenea vasal al lui Sigismund. Ei și-au depășit atribuțiile inițiale, probabil din dorința de a îngrădi puterea domnului sporind-o simultan pe a lor. Cu toate acestea, Mihai a acceptat tratatul, deoarece Transilvania era singurul stat vecin ce îi putea asigura spatele în lupta împotriva turcilor.

În încercarea de a opri înaintarea otomană spre București, la comanda unei armate de circa 16.000 de ostași, la care se adăugau 7000 de transilvăneni conduși de Albert Kiraly, Mihai Viteazul i-a atacat pe otomani la Călugăreni în 13 august 1595. Bătălia, evocată în poemul „Pașa Hassan” al poetului George Coșbuc, s-a soldat cu pierderea de către turci a unui steag, a mai multor tunuri și a circa 7000 de combatanți, insuficient însă pentru a-l opri din marșul spre București. Mihai s-a retras temporar în munți, așteptând sprijinul lui Sigismund Bathory, în timp ce turcii, în frunte cu Sinan Pașa, s-au instalat la mănăstirea Radu Vodă, iar Sinan a început să numească funcționari otomani pentru administrarea noului pașalâc, și a ridicat o întăritură improvizată.

Prinind în munți sprijin din Moldova și, mai ales din Transilvania, Mihai Viteazul a luat comanda unei armate puternice și numeroase, care i-a îndepărtat pe otomani din Târgoviște (5–8 octombrie 1595) și apoi București (12 octombrie 1595), după care le-a provocat pierderi grele în retragerea lor disperată peste Dunăre la Giurgiu (15–20 octombrie 1595).

În 1594 și în anii următori Mihai Viteazul a condus o campanie spirituală în sudul Dunării, cucerind cetățile Isaccea, Măcin, Cernavodă, Razgrad, Babadag, Târgul de Floci, Silistra și chiar Rusciuc, Șiștova, Nicopole și Vidin. În 1601 Mihai Viteazul a preluat aceste teritorii o dată cu instalarea sa pe tronul Moldovei, astfel încât Dobrogea și gurile Dunării s-au aflat sub stăpânirea sa până la moarte.

Domnitorul care a reușit să stăpânească pentru scurt timp, la 1599-1600, cele trei țări reunite, trei veacuri mai târziu, în România modernă, începe a fi receptat ca unificator abia spre mijlocul secolului al XIX-lea.

La 1 mai 1600, Mihai își așază tabăra la Prejmer. Acolo făcu cunoscut ostașilor săi că vor trece Carpații pentru a-l alunga pe Ieremia Movilă de pe tronul Moldovei. La 6 mai Mihai în fruntea oastei sale trece munții, dar nu pe drumul obișnuit, unde știa că îl așteaptă dușmanul, ci urcându-se pe munții cei mai grei. Mihai îl învinge pe Ieremia Movilă la Bacău, și realizează astfel, prima unire a țărilor române. Titulatura folosită de voievod (într-un document din 6 iulie 1600) era: „Domn al Țării Românești și Ardealului și a toată țara Moldovei”.

Contextul internațional a fost nefavorabil lui Mihai. Puterile vecine vedeau în ambițiile sale politice o contradicție cu interesele proprii de dominanță. Habsburgii își vedeau amenințate planurile de menținere a Transilvaniei în sfera lor de influență, Polonia nu dorea pierderea controlului asupra Moldovei, iar Imperiul Otoman nu accepta ideea renunțării la Țara Românească. Mai mult chiar, uniunea personală a lui Mihai reprezenta o formulă puternică, capabilă să schimbe raportul de forțe din regiune. Existau însă și conflicte interne, cauzate de insubordonarea nobililor maghiari din Transilvania care nu acceptau măsurile impuse de noul

domn. De asemenea, sașii au rămas ostili lui Mihai, în urma jafurilor întreprinse de armatele sale în orașele și satele lor (Ghimbav, Codlea, Merghindeal, Cincu, Șura Mică, Cristian, Câlnic etc.). Mihai nu reușește să înfrângă revolta nobililor maghiari transilvăneni, sprijiniți de generalul Basta la (Mirăslău 18/28 septembrie 1600) și astfel pierde Ardealul. În scurt timp Moldova va reintra în posesia Movileștilor aserviți intereselor polone. Mihai încearcă să reziste atacului polon asupra Țării Românești, însă și pe acest tron se va urca un membru al familiei Movileștilor, Simion.

Forțat să ia calea pribegiei, Mihai cere sprijinul împăratului Rudolf al II-lea, care, în contextul reînscăunării lui Sigismund Bathory pe tronul Transilvaniei, acceptă să-l susțină pe român. Împreună cu generalul Basta, Mihai pornește campania de recucerire a teritoriilor românești. Prin victoria de la Guruslău (3 august 1601), voievodul valah îl îndepărtează pe Bathory din Transilvania. Continuă prin a recupera Țara Românească gonindu-l pe Simion Movilă de pe tron. În aceste condiții, se întrezăreau perspectivele unei noi uniri românești, perspectivă ce nu convenea împăratului habsburgic, Rudolf al II-lea. Se pune la cale înlăturarea fizică a domnitorului român, și la 9/19 august 1601, la 3 km sud de Turda, Mihai Viteazul este ucis de un detașament de mercenari în frunte cu ofițerul valon Iacob (Jacques) de Beauri, trimis de generalul Giorgio Basta. Capul său este luat de unul dintre căpitani domnitorului și înmormântat de Radu Buzescu la Mănăstirea Dealu, lângă Târgoviște. Pe lespedea sa de piatră de la Mănăstirea Dealu stă scris: „Aici zace cinstitul și răposatul capu al creștinului Mihail, Marele Voievod, ce a fost domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei”.

3.5.3. Dimitrie Cantemir, *geniu spiritual european*

În termeni extrem de rezumativi, într-o manieră strict enciclopedică se consemnează că, Dimitrie Cantemir (n.26 octombrie 1673–d.21 august 1723) [36] a fost domnul Moldovei în două rânduri (martie –aprilie 1693 și 1710 – 1711) și un mare cărturar al umanismului românesc. Printre ocupațiile sale diverse s-au numărat cele de enciclopedist, etnograf, geograf, filosof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor. A fost membru al Academiei de Științe din Berlin. George Călinescu îl descria drept „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru”. Dimitrie era fiul domnului moldovean Constantin Cantemir. La moartea tatălui său în 1693, a fost proclamat domn după modelul lui Constantin Brâncoveanu, însă Poarta nu l-a confirmat în domnie. Și-a petrecut următorii ani la Constantinopol, unde a fost capuchehaie (trimis la Poartă ca garant al fidelității) și a însoțit armata otomană în expediția eșuată din Ungaria, fiind martor al înfrângerii otomanilor în Bătălia de la Zenta, unde s-a convins de decadența Imperiului Otoman. În 1710 a fost numit la tronul Moldovei, având misiunea de a-l supraveghea pe Brâncoveanu, bănuind de

neloialitate față de Imperiul Otoman, în schimb a încheiat el însuși un tratat cu Imperiul Rus al lui Petru cel Mare. Armata rusă sprijinită de moldoveni a suferit o înfrângere categorică din partea turcilor în bătălia de la Stănilești. În consecință, Cantemir a fost nevoit să se refugieze în Rusia, unde și-a petrecut restul vieții în mijlocul preocupărilor intelectuale. Din impresionanta sa activitate și operă, selectăm:

- La sfârșitul anului 1697, Cantemir s-a aflat la Adrianopol, unde a desăvârșit prima parte din lucrarea „Divanul sau Gâlcia înțeleptului cu lumea...”, scriere de teozofie și etică creștină, alcătuită sub influența dascălului său, Ieremia Cacavelas. A tipărit-o în dublă versiune, greacă și română, la 30 august 1698, în Iași. Cacavelas a elogiat opera elevului său într-un stil retoric, socotind-o minunată și "împodobită cu ritoricesc meșteșug".

- A contribuit la cartografierea Rusiei și a lucrat în sistem Mercator. Colecția sa de hărți, scrise în latină, se află în Arhiva Cabinetului lui Petru cel Mare de la Petersburg.

- Cantemir este ctitorul unei mănăstiri grecești de la Moscova, ridicată după arhitectura din țara sa, ale cărei planuri se pare că le-a desenat personal.

- A scris „Hronicul a vechimei romano-moldo-vlahilor”, susținând latinitatea limbii și a poporului format pe teritoriul vechii Dacii, inclusiv faptul că româna are patru dialecte. Această lucrare a devenit o referință fundamentală pentru corifeii Școlii Ardelene.

- În anul 1714, Dimitrie Cantemir devine membru în Societas Scientiarum Brandenburgica, ulterior cunoscută sub numele de Academia din Berlin. La 11 iulie 1714, Academia îl acceptă în rândurile sale și îi acordă diploma de membru, semnată de vicepreședintele Johann Carol Schott, în absența președintelui Academiei, Leibniz.

- După primirea în Academie, Cantemir a scris „Descriptio Moldaviae” (Descrierea Moldovei) și „Istoria moldo-valahă” (în latină, „Historia moldo-vlachica”).

- Ca membru al Academiei din Berlin a corespondat cu Leibniz, încercând să stabilească principiile fondării unei Academii Ruse.

- În opera lui Cantemir, influențată de umanismul Renașterii, s-au oglindit cele mai importante probleme ridicate de dezvoltarea social-istorică a Moldovei de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.

- „Divanul sau Gâlcia înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul”, scrisă în limbile română și greacă, tipărită la Iași în 1698, din porunca fratelui lui Dimitrie, Antioh Vodă Cantemir. Această operă este prima lucrare românească originală de gândire religioasă. În această lucrare întâlnim disputele medievale despre timp, suflet, natură sau conștiință. Dimitrie Cantemir sugerează superioritatea omului asupra celorlalte viețuitoare, face din om un stăpân al

lumii, susține superioritatea vieții spirituale asupra condiției biologice a omului, încearcă să definească concepte filosofice și să alcătuiască o terminologie filosofică (substări, asuprastări, împregiur-stări, macrocosmos, microcosmos). În "Divanul" omul cu aspirațiile lui morale e pus în fața implacabilei Firi, care se așează în poziția ispititoare a lui Mefistofeles.

- „Sacrosanctae Scientiae Indepingibilis Imago” (Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante), 1700, o lucrare filosofică în care încearcă să integreze fizica într-un sistem teist, în linia lui Bacon, un fel de împăcare între știință și religie, între determinismul științific și metafizica medievală. Cantemir manifestă un interes deosebit pentru astrologie și științele oculte, sacre, specifice Renașterii. Cantemir cunoaște și pune în discuție principalele probleme ale filosofiei din vremea lui: teoria cunoașterii, teoria atomilor și a originii materiei, controversa dintre teism și deism, problema timpului etc. Este o scriere filosofică de factură precumpănitor scolastică.

- „Istoria ieroglică” este scrisă la Constantinopol în română (1703 – 1705). Este considerată prima încercare de roman politico-social, alegoric și autobiografic. Cantemir satirizează lupta pentru domnie dintre partidele boierești din țările române. Această luptă alegorică se reflectă printr-o dispută filosofică între două principii, simbolizate de Inorog și Corb. Lucrarea cuprinde cugetări, proverbe și versuri care reflectă influența poeziei populare. Istoria ieroglică aduce o contribuție prețioasă limbii noastre literare, prin infuzia unei bogate paremiologii [paremiologie = studiul proverbelor, n.n.], în parte de origine sacră, dar mai ales în sensul cel mai larg populară, cu binevenite aluviuni orientale la matca noastră autohtonă.

- Istoria Creșterii și Descreșterii Imperiului Otoman este redactată în latină: „Historia Incrementorum atque Decrementorum Aulae Othomanicae” între 1714 și 1716. În această lucrare, Dimitrie Cantemir a relatat istoria imperiului otoman și a analizat cauzele care ar fi putut duce la destrămarea sa. A insistat și asupra posibilităților popoarelor asuprite de a-și recuceri libertatea. Lucrarea a fost tradusă și publicată în limbile engleză, franceză și germană. În această operă, Dimitrie Cantemir descrie, la început, evoluția politică ascendentă a statului otoman, furnizând totodată date importante în legătură cu biografiile a 19 sultani, de la Osman, întemeietorul Imperiului Otoman, până la Ahmet al III-lea, contemporan cu Dimitrie. Sunt prezentate detalii interesante despre viața socială din imperiu, printre care și relatările privind răscoala lui Bedr ed-Din (1418-1420), răscoalele lui Musa Celebi, sprijinit de Mircea cel Bătrân și răscoalele gelali (țărănești) din Anatolia în secolul al XVII-lea sub conducerea lui Kalenderoglu și Tavit etc. Prima parte a cărții se încheie pe la 1672, când imperiul intră în faza declinului politic și militar. Partea a doua a cărții, consacrată decăderii (scăderii, după cum zice autorul). Imperiului este mult mai concisă decât prima (se limitează numai la patru decenii,

1672-1712), însă este mai valoroasă, deoarece cuprinde unele observații personale ale lui Cantemir, martor ocular la o parte dintre evenimentele istorice descrise. Dimitrie Cantemir se referă la o serie de fapte privind viața cotidiană, obiceiurile și tradițiile turcilor, ca de exemplu ceremoniile primirii ambasadurilor la Înalta Poartă, sărbătorirea bairamului, ritualul circumciziunii etc. În cursul expunerii Dimitrie Cantemir citează o serie de proverbe și zicători turcești. Deosebit de interesante sunt detaliile asupra instituțiilor statale și publice otomane, asupra armatei, vieții din palatul imperial, monedelor turcești, instituțiilor de învățământ, despre viața ecleziastică, muzică, literatura populară etc.

- „Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor”, scris mai întâi în latină, dar tradus apoi de autor în română (1719 - 1722), cuprinde istoria românilor de la Traian până în pragul celei de a doua „descălecări” sau întemeierea principatelor. Susține ideea lui Miron Costin: originea latină comună a tuturor dialectelor românești. Hronicul vechimei...este încununarea erudită a eforturilor întreprinse de predecesori pentru a dovedi originea romană a românilor și unitatea lor de neam. Pentru scrierea acestei lucrări, Dimitrie Cantemir a consultat peste 150 de izvoare române și străine în limbile latină, greacă, polonă și rusă. Cantemir mărturisește: "nici o piatră neclătită și nici un unghi nescociorât n-am lăsat, pentru ca să ne înștiințăm de începutură, și purcederea, și așezământul, cel mai de pre urmă, a acestui neam, din care ne înștiințăm cu adevărat”.

- „Descriptio Moldaviae” (Descrierea Moldovei) este scrisă în latină (1714 - 1716), când trăia în Rusia, la cererea Academiei din Berlin. Descrierea Moldovei reprezintă prima prezentare interdisciplinară (geografie, demografie, etnografie, cartografie, psihologie colectivă) a Moldovei și locuitorilor ei. Descrierea Moldovei are trei părți: o primă parte consacrată descrierii geografiei, unde sunt prezentate relieful, bogățiile și organizarea administrativă a țării; partea a doua se ocupă de politică, descriind pe larg forma de guvernământ, ceremonialul de la curtea domnească, armata, justiția, finanțele, clasele sociale și politice, obiceiurile; ultima parte este consacrată religiei, culturii, cuprinzând și un capitol despre limba și literatura moldoveană.

- „Compendium universae logices institutiones” este o ultimă lucrare de filosofie din tinerețe (1701) dedicată exclusiv științei logicii. Ca realizare din această epocă se poate adăuga și culegerea de texte extrase de Cantemir din opera fizicianului Johann Baptista van Helmont (Ioannis Baptistae van Helmont - Physicesuniversalis doctrina) cu privire la știința fizicii, în special asupra originii naturii.

- Lucrarea „Systema de religione et statu Imperii turcici” se ocupă de viața spirituală a lumii islamice, insistând în mod special asupra obiceiurilor și tradițiilor religioase musulmane. Cartea este alcătuită din șase părți. În primele două părți autorul expune viața și activitatea

profetului Mohamed și analizează critic Coranul. Sunt interesante și observațiile în legătură cu diferitele dialecte ale limbii arabe. Ultimele două părți din *Systema de religione*...sunt consacrate obiceiurilor și diferitelor ritualuri musulmane, vieții de familie, descrierii portului și diferitelor veșminte purtate în anumite împrejurări. Sunt abordate și probleme referitoare la situația sectelor religioase și ordinelor călugărești existente pe teritoriul acestui stat.

- „*Kitab-ul musiki ebjed*” (Carte de notație muzicală), scrisă în limba turcă, este una dintre primele lucrări ale savantului domnitor, concepută în perioada vieții acestuia din Istanbul, între anii 1705-1709, și mai conține, pe lângă expunerea sistemului teoretic și un număr de 365 de melodii, notate de Cantemir. Principele moldovean a dezvoltat teoria muzicii clasice turce și s-a afirmat ca un mare compozitor. Studiul se referă la compozitori otomani, cuprinzând ilustrarea curentelor și tematicilor, exemplificate printr-o redare a notelor și gamelor într-un sistem de note. Este prima lucrare dedicată muzicii, concepută într-un stil savant. Finalul studiului este însoțit de o culegere de melodii ale diverselor compoziții otomane, dar și folclor din Moldova, precum și un număr de 20 de creații proprii. Ambasadorul francez la Poartă, N. de Ferriol afirma în 1714 că una dintre cele mai cunoscute și răspândite compoziții, atribuite lui D. Cantemir este „Aria dervişilor”. Datorită acestei lucrări, Dimitrie Cantemir a intrat în istoria muzicală a Turciei ca fondator al muzicii laice și studios al celei religioase sub numele de „*Cantemiroglu*” (fiul lui Cantemir), primind titlul de pașă cu trei tuiuri (ceilați domni aveau două tuiuri) de la Ahmed al III-lea, cunoscut drept mare susținător al artelor.

Ștefan Ciobanu îl citează pe istoricul rus Dmitri Bantâș-Kamenskii (1788 – 1850) care în dicționarul „*Slovar dostopamiatnîh liudei Russkoi zemli* (Dicționarul oamenilor însemnați ai țării rusești), Moscova, 1836, vol. III, îl considera pe Dimitrie Cantemir ca pe ” cel mai învățat bărbat în Rusia din timpurile lui Petru cel Mare. Cunoștințele lui vaste în limbile persană, arabă și turcă, veselia desăvârșită în conduită și convorbiri i-au atras iubirea tuturor societăților a căror podoabă a fost [37].

3.5.4. Alexandru Ioan Cuza

„Unitatea Principatelor, scrie Kogălniceanu, a fost visul de aur, țelul isprăvilor a marilor bărbați ai României, a lui Iancu de Hunedoara ca și a lui Ștefan cel Mare, ca și a lui Mihai Viteazul, a lui Vasile Vodă, ca și a lui Matei Basarab. Unirea Principatelor a fost țelul gândurilor care au premers și la început de secol XIX; „și cu toată apăsarea străină, totuși legislatorii noștri din 1830 au înscris în articolul 425 al Legii Fundamentale de atunci (Regulamentul organic – notă) aceste cuvinte repetate din secol în secol până astăzi de toate inimile române: „Art. 425. - Începutul, religia, obiceiurile și asemănarea limbii locuitorilor acestor două Principate, precum și

trebuințele a ambelor părți, cuprind din însuși descălecarea lor elementele nedespărțitei Uniri, care s-a împiedicat și s-a întârziat din întâmplătoarele împrejurări”.

Cuza, Alexandru Ioan [38] (n. 20 martie 1820, Bârlad - m. 15 mai 1873, Heidelberg, Germania), domnitor al Moldovei; domnitor al Țării Românești; domnitor al Principatelor Unite; reformator [39]. A participat la mișcarea revoluționară din 1848 din Moldova. La 5 ianuarie 1859, a fost ales domnitor al Moldovei, iar la 24 ianuarie 1859, domnitor al Țării Românești-demers care a consacrat Unirea celor două Principate Române. A fost obligat să abdice în 1866 de către așa-numita „Monstruoasa Coaliție” care dorea aducerea la tron a unui principe străin. Pleacă în exil la Paris, Viena, Wiesbaden. După decesul survenit în 1873, este adus în țară și înmormântat la Palatul Domnesc de la Ruginoasa; după cel de-al doilea război mondial, osemintele sale au fost mutate la Biserica Trei Ierarhi din Iași. După Unirea Principatelor Române, a inițiat și aplicat, împreună cu Mihail Kogălniceanu (în calitate de ministru și apoi, de prim-ministru) un ansamblu de reforme interne, menite să pună bazele statului național unitar român modern. Printre acestea, se înscriu: legea reorganizării Curtii de Casație (1864); legea pentru reintroducerea taxei de export (1864); legea introducerii sistemului de măsuri și greutăți metrice (1866); legea camerelor de Comerț; legea secularizării averilor mănăstirești (1863); reforma agrară – legea rurală (1864); reforma fiscală (1861); reforma învățământului (1864); reforma justiției (1864); legea electorală (1864); legea organizării armatei (1864); organizarea agențiilor diplomatice; proclamarea autocefaliei Bisericii Române; legea contabilității; legea consiliilor județene; crearea Consiliului de Stat; codurile juridice ș.a.

Codul de instrucție criminală sau codul penal român de inspirație prusiană și franceză, se votează în Camera Electivă la 11/23 martie 1864. Acesta nu mai prevedea pedeapsa cu moartea, care era în vigoare de la începutul existenței statelor românești. Apariția noilor coduri avea menirea să consolideze ordinea noii clase moderne, proprietatea individuală, egalitatea între cetățeni, consacrand ascensiunea și preponderența capitalului. Față de situația anterioară, plină de vestigii feudale, specifică unor relații de producție învechite, noua legislație însemna un important pas înainte pentru înfăptuirea Statului Național Unitar Modern Român.

Dispozițiunile din Cod penal sunt împrumutate din Codul penal prusian dela 1851 și din cel francez, respectiv din legile penale anterioare (Codul penal din anul 1826 iar în Muntenia Condica Criminală, lucrată de divanul obștesc, sub Barbu Știrbei, în 1850-1853).

Codul penal român a fost promulgat și publicat la 30 Octombrie 1864 și pus în aplicare la 1 Mai 1865. El a suferit însă în cursul timpului multe modificări și anume: prin legea de la 17 Februarie 1874, care i-a modificat 109 articole și prin legea de la 21 Februarie 1882; prin legea de la 28 Mai 1893, 15 Februarie 1894 și, în fine, prin legea dela 4 Mai 1895.

Codul Civil decretat prin Lege de Consiliul de Stat la 4/16 decembrie 1864, alcătuit cu preponderență pe temeiul codului napoleonean, a codului civil italian dar și a unor vechi prevederi ale fostei legislații românești, s-a pus în aplicare la un an de la data apariției sale, oferind astfel răstimpul necesar studierii și aprofundării acestuia de către magistrații [135, p. 5] și avocații vremii, concomitent cu informarea publicului interesat. Codul Civil cuprindea măsuri progresiste, adaptate timpului său, reglementând printre altele: instituirea căsătoriei civile, singura obligatorie, cea religioasă devenind facultativă; instituirea divorțului civil în locul celui religios; prevedea modalitățile de acordare progresivă a drepturilor politice pentru evrei, producând un larg sentiment de mulțumire și manifestații de simpatie în rândurile acestora etc. [40];

Alături de aceasta activitate legislativă, se cuvine să fie menționată și activitatea de ordin administrativ, desfășurată mai ales cu aportul lui Mihail Kogălniceanu, în calitatea lui de ministru de interne. Acesta înțelege să vegheze efectiv asupra întregii rețele administrative a țării, să nu permită comiterea de abuzuri sau ilegalități, controlând și înlocuind elementele necorespunzătoare.

Totodată, secularizarea averilor mănăstirești închinată, a antrenat în desfășurarea ei un lung proces, în care s-au adus în fața Tribunalului european al celor șapte puteri, argumentele juridice de rigoare. În acest context s-a relevat că, împreună cu bunurile mănăstirilor neînchinată, suprafața secularizată atingea 25,26 % din teritoriul Principatelor, adică mai bine de un sfert, posedând 72 de mănăstiri închinată, 600 de moșii dintre cele mai frumoase, cuprinzând astfel a 7-a parte a teritoriului Principatelor, pe care locuiau peste 60.000 de familii de țărani. Proiectul de lege prezentat spre aprobarea Camerei, a fost votat la 13/25 decembrie 1863 cu o majoritate cvasi-unanimă [41, p. 42].

În timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza au fost înființate primele Universități din țară, respectiv la Iași (1860, care îi poartă numele) și la București (1864).

La data de 23.02.2018, am avut deosebita onoare de a tine discursul de recepție în cadrul Aulei Academiei Române, cu ocazia recunoașterii domnitorului și strabunului meu, după o perioadă de mai bine de 159 de ani, ca membru de onoare, post-mortem, al Academiei Române.

3.5.5. 1 decembrie 1918 – creație istorică astrală a sufletului românesc

O rememorare cronologica a faptelor istorice poate reține [43]:

- 28 ianuarie/10 februarie 1918—România acceptă începerea tratativelor de pace cu Puterile Centrale.

- 29 ianuarie/11 februarie 1918—Se formează un nou guvern, în frunte cu generalul Alexandru Averescu, având ca principal obiectiv tergiversarea, pe cât posibil, a încheierii păcii cu Puterile Centrale și crearea unor premise favorabile obținerii unei păci onorabile.

- 11/24 februarie 1918 — Plenipotențiarilor Puterilor Centrale impun primului ministru, generalul Alexandru Averescu, trei condiții principale ale încheierii păcii: cedarea întregului teritoriu al Dobrogei, până la Dunăre, importante rectificări de frontieră în zona Porților de Fier, în Valea Jiului și între Vatra Dornei și Câmpulung Moldovenesc, precum și grele concesiuni economice.

- 18 februarie/3 martie 1918—Inaugurarea, la Chișinău, a Universității Populare Moldovenești, sub președinția lui Pan Halippa, care s-a ocupat de organizarea de conferințe, de întâlniri cu oameni de cultură, de ținerea de prelegeri, consacrate în special studierii istoriei românilor din Basarabia.

- 20 februarie/5 martie 1918 — Se semnează, la Buftea, Tratatul preliminar de Pace între România și Puterile Centrale, pe baza căruia încep la București, la 9/22 martie, tratativele în vederea încheierii păcii, pe următoarele baze: cedarea Dobrogei până la Dunăre, Puterile Centrale urmând să amenajeze un drum comercial între România și Constanța; rectificări de frontieră în favoarea Austro-Ungariei; impunerea unor grele condiții economice etc.

- 27 februarie/12 martie 1918 — Plecarea misiunii franceze din România.

- 3/ 16 martie 1918 — Bălți. Adunarea generală a zemstvei din districtul Bălți adoptă, în unanimitate, o moțiune în care se spune „Proclamăm astăzi în mod solemn (...) în fața lui Dumnezeu și a întregii lumi, că cerem unirea Basarabiei cu Regatul României sub al cărei regim constituțional și sub ocrotirea legilor ei (...) vedem siguranța existenței noastre naționale și a propășirii economice”.

- 5/18 martie 1918 — Demisia guvernului condus de generalul Alexandru Averescu. Regele Ferdinand îl însărcinează pe Alexandru Marghiloman cu formarea unui nou guvern, cu speranța că șeful conservatorilor, grație încrederii ce inspira Puterilor Centrale, va putea încheia o pace în condiții mai ușoare.

- 9/22 martie 1918 — Încep tratativele de pace de la Cotroceni între România și Puterile Centrale.

- 27 martie/9 aprilie 1918 —La Chișinău, Sfatul Țării întrunit în ședință solemnă votează unirea Basarabiei cu Țara — Mamă, România (86 voturi pentru, 3 împotrivă, 36 abțineri și 13 absenți). După anunțarea rezultatului votului de către Ion Inculeț, președintele Sfatului Țării, primul — ministru Alexandru Marghiloman, aflat la Chișinău, împreună cu alți reprezentanți ai

guvernului român, este invitat la tribuna de la care declară: „În numele poporului român și al Regelui Ferdinand I, iau act de unirea Basarabiei cu România de aici înainte și în veci! Trăiască România Mare!”.

- 9/22 aprilie 1918 — Decret regal de ratificare a Hotărârii de unire a Basarabiei cu România, semnat de Ferdinand I, regele României, și contrasemnat de Alexandru Marghiloman, președintele Consiliului de Miniștri.

- 17/30 aprilie 1918 — Înființarea, la Paris, a „Comitetului național al românilor din Transilvania și Bucovina”, sub președinția lui Traian Vuia, iar mai apoi a dr. Ion Cantacuzino; a militat pentru dobândirea independenței Transilvaniei și unirea acesteia cu România.

- 24 aprilie/7 mai 1918 — Semnarea Tratatului de pace de la București și a anexelor sale dintre România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia, pe de altă parte. România era nevoită să cedeze Dobrogea, care urma să fie anexată de Bulgaria, să accepte rectificări de frontieră în Carpați, în favoarea Austro-Ungariei (prin care se cedau teritorii însumând 5.600 kmp, cu o populație de 724.957 locuitori), să demobilizeze armata, menținându-se numai patru divizii cu efective complete și 8 divizii cu efective de pace (20.000 de infanteriști, 3.200 de cavaleriști și 9.000 de artileriști) și să încheie convenții economice (agricolă, a petrolului, a pădurilor etc.), prin care, în fapt, se institua monopolul Germaniei asupra principalelor bogății ale țării. Regele Ferdinand I refuză, în ciuda presiunilor Puterilor Centrale, să sancționeze Tratatul.

- 12 /25 august 1918 — Se constituie, la Chișinău, Partidul Țărănesc din Basarabia, având în program: împărțirea pământului la țăranii, vot universal, îmbunătățirea situației muncitorilor. Președinți: Pantelimon Halippa (1918 — 1921), Ion Inculeț (1921 — 1923).

- 24 august/6 septembrie 1918 — Se creează, la Paris, Consiliul Național Român Provizoriu, care, în 20 septembrie/3 octombrie, a proclamat formarea Consiliului Național al Unității Române, organ reprezentativ, având în conducere pe Take Ionescu, Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Constantin Angelescu și Ioan Th. Florescu (vicepreședinți). Consiliul este recunoscut la 29 septembrie/12 octombrie de guvernul francez, la 23 octombrie/5 noiembrie de guvernul S.U.A., la 29 octombrie/11 noiembrie de guvernul englez, iar la 9/22 noiembrie de cel italian drept exponent al intereselor poporului român.

- 29 septembrie/12 octombrie 1918 — Comitetul Executiv al Partidului Național Român din Transilvania, întrunit la Oradea, adoptă în unanimitate o declarație, redactată de Vasile Goldiș, privind hotărârea națiunii române din Transilvania de a se așeza „printre națiunile libere”, în temeiul dreptului ca fiecare națiune să dispună liber de soarta sa. Se revendică

recunoașterea conducerii P.N.R. ca organ provizoriu de conducere a Transilvaniei. Se constituie un „Comitet de acțiune”, cu sediul la Arad, avându-l în frunte pe Vasile Goldiș.

- 5/18 octombrie 1918 — Declarația de independență a Transilvaniei, adoptată în ședința de la Oradea, este citită în Parlamentul de la Budapesta de dr. Alexandru Vaida — Voevod.

- 11/24 octombrie 1918 — Cernăuți. Apare primul număr al gazetei „Glasul Bucovinei”, editată de un grup de români bucovineni în frunte cu profesorul universitar Sextil Pușcariu.

- 14/27 octombrie 1918 — Deputații români bucovineni din Parlamentul vienez, foștii deputați din Dieta Bucovinei, primarii români din localitățile Țării de Sus a Moldovei, împreună cu alți reprezentanți ai provinciei istorice s-au întrunit în Sala Mare a Palatului Național din Cernăuți și au hotărât constituirea Adunării Constituante. Adunarea alege un Consiliu Național condus de Iancu Flondor, Dionisie Bejan, Doru Popovici și Sextil Pușcariu — vicepreședinți, Vasile Bodnărescu, Radu Sbierea și Laurent Tomoioagă — secretari.

- 17/30 octombrie 1918 — Constituirea, la Budapesta, a Consiliului Național Român Central (din 21 octombrie, cu sediul la Arad), ca organ de conducere al românilor format din șase reprezentanți ai P.N.R. și șase social-democrați.

- 18/31 octombrie 1918 — Proclamarea Către Națiunea Română, în care se aduce la cunoștință opiniei publice constituirea Consiliului Național Român Central ca unicul for de conducere al românilor transilvăneni, precum și principiile sale de acțiune.

- 25 octombrie/7 noiembrie 1918 — Consiliul Național Român Central hotărăște înființarea de gărzi naționale și de gărzi civile sătești pe întreg teritoriul locuit de români în Transilvania și Ungaria, pentru „păstrarea liniștii și averii fiecăruia”.

- 31 octombrie/13 noiembrie 1918 — Consiliul Național din Basarabia adoptă o „lege fundamentală asupra puterilor Țării Bucovinei”, prin care își asumă întreaga putere de stat.

- 5/18 noiembrie 1918 — Manifest către popoarele lumii, prin care Consiliul Național Român Central afirmă în fața opiniei publice mondiale dorința românilor transilvăneni de a se uni cu România.

- 7/20 noiembrie 1918 — Manifest al Marelui Sfat Național din Transilvania privind convocarea la 18 noiembrie/1 decembrie a Marii Adunări Naționale la Alba Iulia.

- 9/22 noiembrie 1918 — Consiliul Național Român Central din Transilvania cere, ultimativ, guvernului maghiar să-i recunoască puterea deplină asupra teritoriului Transilvaniei.

- 15/28 noiembrie 1918 — Congresul Bucovinei hotărăște în unanimitate „Unirea necondiționată și pentru vecie a Bucovinei, în vechiile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României”.

- 1 decembrie 1918—Are loc, în sala Casinei din Alba Iulia, Adunarea Națională, cu participarea a 1.228 de delegați (deputați) aleși. Gheorghe Pop de Băsești, președintele Partidului Național Român, declară Adunarea Națională de la Alba Iulia „constituită și deschisă”. Vasile Goldiș rostește cuvântarea solemnă, încheiată cu un proiect de rezoluție, care începe cu cuvintele: „Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România”. Proiectul de rezoluție este adoptat cu ovații prelungite. Pentru cârmuirea Transilvaniei, Adunarea Națională procedează la alegerea unei adunări legislative numită Marele Sfat Național, compus din 250 de membrii; acesta, la rândul-i, va numi un guvern provizoriu — Consiliul Dirigent. După adoptarea actului istoric al Unirii, cei peste 100.000 de participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, adunați pe Câmpul lui Horea, aprobă cu aclamații entuziaste hotărârea de unire necondiționată și pentru totdeauna a Transilvaniei cu România. Unirea Transilvaniei cu România încheie procesul de făurire a statului național unitar român, proces început în 1859, prin unirea Moldovei cu Țara Românească, continuat prin unirea Dobrogei în 1878, a Basarabiei în martie 1918 și a Bucovinei în noiembrie 1918. Suprafața României Mari: 295.049 km pătrați, cu o populație de 16.500.000 de locuitori.

- 2 decembrie 1918 — Întrunirea Marelui Sfat Național în sala Tribunalului din Alba Iulia care hotărăște constituirea unui Consiliu Dirigent format din 15 membri și având președinte pe Iuliu Maniu pentru administrarea Transilvaniei. Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent își stabilesc sediul la Sibiu.

- 11/24 decembrie 1918 — Regele Ferdinand emite Decretul-lege de unire a Transilvaniei cu vechea Românie.

- 18/31 decembrie 1918 — Decret-lege privind unirea Bucovinei cu România.
- 26 decembrie 1918/8 ianuarie 1919 — Are loc la Mediaș, Adunarea națională a sașilor, care se declară de acord cu actul politic înfăptuit la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 la Alba Iulia.

- 28 decembrie 1918/10 ianuarie 1919 — O delegație săsească transmite Consiliului Dirigent din Sibiu adeziunea sașilor la actul unirii Transilvaniei cu România.

- 29 decembrie 1918/11 ianuarie 1919 — Decret-Lege prin care se stabilește că locuitorii României, majori, fără deosebire de religie, se vor bucura de toate drepturile cetățenești și vor putea să le exercite dacă vor face dovadă că sunt născuți în țară și sunt sau n-au fost supuși unui stat străin.

- 28 iunie 1919 — Se semnează, la Versailles, Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Germania. Privitor la România, Tratatul prevedea încetarea tuturor drepturilor, titlurilor, privilegiilor de orice natură asupra cablului Constanța — Istanbul, ce intră în posesia României. Germania era obligată să renunțe la Tratatul de la București din 24 aprilie/ 7 mai 1918. În problema Dunării, Tratatul prevedea menținerea Comisiei Europene a Dunării și înființarea pentru traseul Brăila — Delta Dunării până la Marea Neagră a unei Comisii Internaționale a Dunării. Tratatul a fost ratificat de România la 14 septembrie 1920.

- 10 septembrie 1919 — Se semnează, la Saint — Germain — en — Laye, Tratatul de pace între Puterile Aliate și Austria, prin care Austria capătă configurația teritorială de azi. Se recunoștea pe plan internațional unirea Bucovinei cu România și a creării statelor cehoslovac și iugoslav.

- 10 decembrie 1919 — România semnează Tratatul de pace cu Austria și Bulgaria, precum și Tratatul minorităților, care pentru România prevede obligația de a acorda „tuturor locuitorilor, fără deosebire de naștere, de naționalitate, de limbă, de rasă sau de religie deplina și întreaga ocrotire a vieții și libertății lor”.

- 29 decembrie 1919 — Parlamentul României votează legile de ratificare a unirii Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului, Banatului, Bucovinei și Basarabiei cu România.

- 4 iunie 1920 — Se încheie, la Trianon, Tratatul de pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria. Recunoașterea pe plan internațional a Unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România, a Slovaciei și Ucrainei Subcarpatice cu Cehoslovacia, a Croației, Sloveniei și părții de vest a Banatului cu Serbia etc. (intră în vigoare la 25 iulie 1921).

Între complexele și profunde semnificații și implicații ale acestui act istoric cardinal, evocăm doar o voce a acelui timp istoric, rostitoare de suflet românesc, cu încărcătură juridică inherentă, Discursul lui Vasile Goldiș în fața ADUNĂRII NAȚIONALE a tuturor românilor din Ungaria și Transilvania, (Alba Iulia, 1 decembrie 1918):

„[...] Națiunile trebuiesc liberate. Între aceste națiuni se afla și națiunea română din Ungaria, Banat și Transilvania. Dreptul națiunii române de a fi liberă îl recunoaște lumea întreagă, îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri. Dar odata scapată din robie, ea aleargă în brațele dulcii sale mame. Nimic mai firesc în lumea aceasta. Libertatea acestei națiuni înseamnă unirea cu Țara-Românească.

Bucațirea poporului românesc n-a fost urmarea vreunei legi economice, în care terminologie se ascunde minciuna. Dimpotrivă, teritoriul dintre Nistru, Tisa și Dunare constituie cea mai ideală unitate economică aproape autarhie.

Bucașirea trupului românesc a fost act de barbarie. Distrusă barbar, unirea tuturor Românilor într-un singur Stat, este cea mai firească pretențiune a civilizațiunei. (Strigăte entuziaste: Așa-i).

Teritoriile locuite de Români de la descălecarea lui Traian și până astăzi au fost teritorii românești. Nu există putere de a suci logica până acolo, ca invadarile elementelor străine dirijate pe aceste teritorii în chip artificial și prin abuzul de putere al Statului cu scopul desființării noastre naționale, să poată clătina dreptul nostru de proprietate asupra acestor teritorii (Așa-i). Așa ceva ar fi sancționarea (aici, termenul de sancțiune, în sens pozitiv, de recompensă-n.n., B.C.) crimei și ar constitui o palmuire a civilizațiunii, care principial nu admite substituirea dreptului prin brutalitate.

După drept și dreptate Românii din Ungaria și Transilvania dimpreună cu toate teritoriile locuite de dâșii trebuie să fie uniți cu Regatul Român. (Îndelungate strigăte și aclamații)” [44].

3.6. Marile spirite - câteva semnificații juridice

3.6.1. *Eminescu-omul deplin al culturii românești*

Evocăm, în continuare, câteva simple „priviri spirituale” asupra universului eminescian:

- “Fără Eminescu, am fi știut că nu putem fi decât esențiali mediocri, că nu este ieșire din noi înșine și ne-am fi adaptat perfect condiției noastre minore. Suntem prea obligați față de geniul lui și față de turburarea care ne-a vărsat-o în suflet” [45, p. 78].

- “În fața operei lui Eminescu trebuie să ținem, ca în fața operei nici unui alt român, seama de <inconștient> și de <personanțele> acestuia. De aici trebuie abordat fenomenul. În inconștientul lui Eminescu întrezărim prezența tuturor determinantelor stilistice pe care le-am descoperit în stratul duhului nostru popular, doar altfel dozate și constelate, din pricina factorului personal (...). Marea-nu este pentru Eminescu un prilej de pierdere în infinit, sau un simbol al dinamicei furtunoase, cât un simbol al ondulării, al legănării, un simbol al unui anume melancolic sentiment al destinului, ritmat interior ca o alternanță de suișuri și coborâșuri (...). Structura orizontală a ondulării e îmbinată la Eminescu până la saturație de un sentiment al destinului” [46, p. 201].

Dincolo de acest mănunchi de determinante, personal colorate dar care țin de o matcă stilistică etnică, există în inconștientul lui Eminescu și determinante pur personale, care-l leagă însă definitiv de matricea etnică (...). Voievodul român, icoană luminoasă alcătuită din suprapunerea mai multor imagini din epoca de istorie românească, dinaintea lui 1500, este pentru Eminescu efigia secretă, care-l absoarbe, care-l compensează insuficiențele, care îl magnetizează [46, p. 325].

- Autorul Ion Necula [47] comentează în următorii termeni comparativi ideile lui Eminescu și Cioran în relație cu neamul românesc:

- Naționalismul lui Eminescu (tradiționalist, conservator și ortodoxist) descindea din trecut și din memoria devenirii istorice, în timp ce naționalismul lui Cioran (pro-occidental și antidemocratic) era perspectivă, îndreptat cu fața spre România de mâine. Eminescu își imagina o evoluție organică, pe când Cioran legitima abolirea tradițiilor și arderea etapelor în vederea sincronizării mai rapide cu ritmul evoluției europene [109, p. 15]. Eminescu vorbea despre un fond de energie națională stocat în tradiții, obiceiuri și datini pe când Cioran vorbea despre un „adamism românesc” în care „golurile psihologice și istorice” trebuie umplute cu un conținut mesianic, cu asumarea unui destin și înlocuirea „a ceea ce este balcanic în noi”.

- Eminescu vedea și el răul din realitatea românească dar îl explica prin derogările de la merit și calități prin împământarea și înălțarea în funcții publice a unor străini de țară, de valoare, de sentimente patriotice. El nu pune în discuție gena românească și nu extindea răul asupra întregii devenirii istorice. Eminescu își iubea poporul din instinct, cu o bunătate de Apostol, Cioran îl iubea cu o „ură grea”.

„Iubesc acest popor-scria Eminescu - bun, blând, omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc carte și răzbeale, zugrăvesc împărțiri despre cari lui nici prin gând nu-i trece, iubesc acest popor care nu servește decât de catalici, tuturor acelor ce se-nalță la putere, popor nenorocit care geme sub măreția tuturor palatelor de ghiață ce i le așezăm pe umeri” [48, p. 488].

- Eminescu [49] concepea statul împreună „cu istoria, cu obiceiurile, cu rasa, cu natura teritoriului său”, fără a împrumuta modele străine. „De câte ori vom deschide istoria, vom vedea că statele scad și mor prin demagogie sau prin despotism” [48, p. 32].

- „Mizeria materială și morală a populației, destrăbălarea administrației, risipa banului public, cumulul, corupția electorală, toate acestea n-au a face la drept vorbind cu cutări sau cutări, principii de guvernământ” [48, p. 238]. Soluția este „un stat de cultură” adică cel care își cultivă limba, naționalitatea, religia, istoria, munca cinstită și productivă, datina și tradiția strămoșească, guvernarea competentă și dreaptă, care depinde de starea generală a conștiinței, de mentalitatea creativă a poporului.

- „Ceea ce deosebește pe Eminescu de toți scriitorii însemnați pe cari i-a avut țara până acum, este faptul că el a fost tot pe atâta gânditor, cât și poet... Opera lui Eminescu rămâne nemuritoare, ca și dragostea pe care în versuri geniale a exprimat-o, ca și orizonturile filosofice asupra vieții și societății omenești, pe care ni le deschide în poeziile și povestirile sale” [50, pp.171-177].

➤ Creator de identitate românească durabilă [25] Eminescu își exprimă încrederea în capacitatea românilor de a dăinui: “Ce mi-i vremea, când de veacuri/ Stele-mi scânteie pe lacuri/ Că de-i vreme rea sau bună,/ Vântu-mi bate,frunza-mi sună/ Și de-i vreme bună rea,/ Mie-mi curge Dunărea./ Numai omu-i schimbător,/ Pe pământ rătăcitor,/ Iar noi locului ne ținem,/ Cum am fost așa rămânem: Marea și cu râurile,/ Lumea cu pustiurile,/ Luna și cu soarele,/ Codrul cu izvoarele”.

➤ În opera eminesciană există premisele care configurează paradigma culturii române, a matricii stilistice a filosofiei românești [58, p. 60].

➤ “Eminescu e un poet universal, dar ca oricare altul, nu izolat. Luceafărul e tipicul geniu al romanticilor lui Klinger și al lui Lavater, zeu uman, rege al lumii. Geniile sunt solitare, neliniștite. Faust, Torquato Tasso, Childe Harold, Jocelyn îi sunt tovarăși. Ei nu pot sta în spațiul nostru strâmt, de unde vastitatea cadrului romantic în întindere (privești exotica, primitivă) și în înălțime (câmpul uranic). Poezia cu genii este totdeauna și o poezie cosmică” [51, p. 47].

➤ Eminescu - „omul deplin al culturii române” - așa cum îl numește Constantin Noica, [67, pp.60-66] gândește infinitul. El nu evită termeni precum infinit, infinitate, nemărginire. Infinitul poartă în corpul lui ceva săvârșit, sfârșit, un participiu trecut deși el vrea să exprime tocmai nesfârșirea lucrurilor. Eminescu aduce un termen nou, cel de infinire. Infinirea este a lumii temporale și spațiale. “Infinitul ca infinire devine marele Aproape în loc să fie inaccesibilul Departe.” Este vocația cugetului românesc de a face din ceva insuportabil, ceva suportabil.

3.6.2. Brâncuși – sculptura sufletului românesc în universalitate

Constantin Brâncuși [38] sau supliciile renunțării și însingurării; la Eminescu – drama sacrificării; la amândoi, esență simplității și simțirii sufletești, a dreptății și adevărului, înțelepciunii și frumuseții.

Constantin Brâncuși: minte strălucită, inteligență fertilă, mâna iscusită, opera imaculată și nalțătoare. Iată că pe cât de generoasă s-a putut arăta unui om pronia divină, pe atât de mult ea a putut fi răsplătită prin sacrificial de sine, răbdarea, evlavia, înțelepciunea și dragostea cu care același om a răspuns omenirii, țării și locurilor natale din al cărui lut a fost zămislit. Din același lut, Constantin Brâncuși, acest autentic “rural de tip antic și artist modern”, [52, p. 21] vizionar planetar și geniu al neamului, avea să ne preconfigureze chemarea spre o nouă cultură, acolo unde conflictul ascuns, mocnit și frust se transformă într-un conflict deschis cu propria-ibardă, dând naștere unei neîntrerupte dispute idilice, ideatice, filosofico-juridice și spirituale, cu incantații nebănuite. Controversa operei sale devine puterea creației, ca parte nemijlocită a actului cultural în sine, transformându-se într-un nou efluviu de gândire și interpretare, “într-un mediu ideal de limpezire a ceea ce într-o contradicție umană e inevitabil stihial, orb, irațional,

instinctiv-că drojdiile - (unde-n.n.), primarul se supune controlului binefăcător, chibzuielii, cârmuirii echilibrate a rațiunii” [53, p. 26]. Nonconformismul brâncușian avea să ne descopere într-o nouă interpretare cosmogonică, simbolistica Păsării Măiestre ascunse într-un colț albastru al inimii și sufletului, a forței esenței scoase la lumină, eliberate dintr-un repaos îndelungat, desprinse dintr-un haos al pustiirii, cea care are să devină ființă creatoare și aducătoare de energii pozitive, venite parcă din macrocosmosul “Luceafărului” eminescian:

“Din Chaos, Doamne, am apărut

Și m-aș întoarce în chaos...

Și din repaos m-am născut

Mi-e sete de repaos,,

Cu poezia „Luceafărul“, Eminescu descria în perfectă cunoștință de cauza, noua deschidere spre puritatea simbolismului și a liricii moderne aduse de Stéphane (Étienne) Mallarmé, asociind la aceasta “redobândirea echilibrului clasicității antice” [54, p. 178]. Aici de fapt, Brâncuși se regăsește și chiar se autodefinește, ca urmaș a lui Phidias și Praxiteles, primul contemporan a lui Pericle ce-l însărcinează cu edificarea Acropole-lui atenian și Zeus-lui olimpic, al doilea, ca autor al Venus-lui din Milo și Hermes-lui cu Dionis. Spre înțelegerea acestei noi viziuni a frumosului pur, ce avea să se realizeze și să apară ulterior în arta esteticii, eticii și exprimării brâncușiene-ca simbioză între antica stare de echilibru și fericire, Eminescu avea să releve magistral această sintagmă cu uimitoarea-i premoniție:

„S-a zis de mult că frumusețea consistă în proporția de forme. Nimănui (n.a.) nu i-a venit în minte că ea consistă în proporția de mișcări, și cu toate acestea, asta e adevărată frumusețe. Frumuseți moarte sunt cele cu proporții de forme, frumuseți vii, cele cu proporție de mișcări. E evident că această proporție de mișcare unde nimic nu e prea întins, nici prea flasc, e o stare de echilibru – fericirea”.

Marele nostru sculptor avea să fie de altfel, primul artizan căruia i-a venit în minte și i-a fost posibil să redea prin arta ciopririi și lustruirii în material, esențele metafizicului imperceptibil, imponderabil și impersonal, mai precis a sufletului și derivatelor sale: fericirea, recunoștința, dragostea, speranța, rugăciunea, tăcerea, înălțarea și zborul.

Creația lui Brâncuși este o scară spre cer, fiecare opera fiind o treaptă a ei. O scară infinită de suflete, cu întruchiparea sufletului ca esență a zborului, a zborului hyperionic, ca semn adânc și universal al iluminării, de cunoaștere pe sine și a adevărului, cel care tinde spre întruchiparea genezei navigării în aer săvârșite prin păsări, dar cu precăderea “Coloanei” sale în care aripile, cu bătaile lor cu tot, cresc modular în cer, precum din zborul Luceafărului către Demiurg.

„Când eram copil - spune Brâncuși – mereu visam să zbor printre arbori și prin cer. Mi-a rămas dorul acestui vis și de 45 de ani cioplesc zborul. Eu nu cioplesc păsări, ci zboruri, avânturi. Măiastra mea e un proiect care trebuie mărit pâna ce va umple bolta cerului. Legile de pe pământ se leagă și-n cer. A căuta naturalitatea constă în a-L căuta pe Dumnezeu, adică o scară spre cer de unde vei putea aduce mai multă lumină pentru ai tăi. Eu am pornit întotdeauna de la o idee: de la natură, natura e măsură tuturor lucrurilor”. Iar oamenii, adăugăm noi, nu se mai pot bucura pentru că nu mai știu, nu au timp, sau nu mai vor să savureze pu și simplu minunile naturii lăsate nouă de Dumnezeu cu atâta dragoste și dăruire.

„Numai dacă te sacrifici pe ține însuți opera ta se eliberează și își ia zborul, însuflețită de spiritul ce-i numai al ei, un suflet din sufletul tău” spunea același Brâncuși, a cărui operă pare cu adevărat confundată și desprinsă totodată din propriu-i suflet, casculptor de suflete și revelator al sufletului materiei șlefuite pâna la perfecțiune, unde, după cum afirmă și criticul de artă brâncusian Ionel Jianu, „lustruirea, prin frecare, este atât de strălucitoare, încât ai impresia că bronzul a fost sculptat cu lumină” [55, p. 75]. Brâncuși își demonstrează astfel inimitabilul sau spirit universal, iar după cum afirmă Barbu Brezianu, străbate toate hotarele, făcând Oltenia celebră, devenind „model de simplitate și complexitate rafinată”. „Simplitatea este o complexitate rezolvată” spune Brâncuși, confirmând prin inconfundabila sa oralitate de tip socratic și esopic, calitățile pline de sens ale unui doctinar cu înalte viziuni etice, filosofice, sociologice și estetice.

Arta, în concepția maestrului, nu trebuie privită ca o evadare din realitate, ci dimpotrivă, este o reîntoarcere în existența adevărată, în singura realitate posibilă.

„Întorcându-ți sufletul către materie vezi cum dinea țâșnește spiritul. Întâi și-ntâi, trebuie ca sufletul tău să se afle pe același ison de înțelegere cu materia cu care ai hotărât să te războiești, să-i afli adică armonia, să ascuți adică materia asupra căreia te apleci”.

De altfel, cuvântul “suflet” este cel mai des uzitat în aforismele, mărturisirile și exprimările brâncusiene. „A prinde semnul și semnificația unui lucru, înseamnă a-i prinde sufletul, a-l meșteșugi în așa fel încât să nu-i fie distrusă esența spirituală”. Sensurile profunde ale îndumnezeirii redată și așezată de sculptor pe Axis Mundi cum spune Mircea Eliade: cu Masa Tăcerii sau a Cinei cea de Taină, ce-l reprezintă pe Iisus înconjurat de cei 12 apostoli ai Săi, cu Poarta Sărutului ca gură a raiului, simbol al nunții, fertilității și trăinicie, precum și a Coloanei Nesfârșite, a pomenirii fără de sfârșit, ca stâlp al jertfei infinite și simbol al urcării sufletelor spre cer.

Maestrul dedică acest ansamblu arhitectonic memoriei eroilor neamului căzuți la datorie în războiul de întregire din 1916-1919, numindu-și Stâlpul, Masa și Poarta „Calea sufletelor eroilor” înălțate spre cer.

Stoicul Brâncuși definea pentru esteți arta că fiind „justiția absolută” prin modul în care arta se unea justiției și artistul se dedică problemelor umanitare, având bune șanse de a deveni prin aceasta artist universal. Pleda prin aceasta ca avocat ciceronian în spiritul “Mens, animus et consilium civitatis posita sunt în legibus”, oferind prin artă sa și aforismele sale o proprie concepție de filosofie a vieții (Lebensphilosophie), deosebită de filosofia existențialistă (Existenzphilosophie) a nordicului Sören Kirkegaard [119, p. 5], dar apropiată pe plan estetic și etic de hermeneutică și teoria cunoașterii (Erkenntnistheorie) a lui Edmund Husserl, fapt ce avea să-l facă să descopere, să intuiască și să se regăsească în esență propriului adevăr.

Așa după cum educația juridică cere ca Legile Cetății să fie respectate, există și în artă unele legi nescrise, care se înscriu într-o anumită educație a bunului simț și a bunului gust, cuprinse într-un cod al educației estetice, ce ține de respectul artistului pentru receptorii mesajelor sale. Dacă Montesquieu și acoliții săi progresiști aveau să descopere că la baza educației juridice stă controlul periodic de aplicare a legilor din Cetate, Brâncuși avea să dezvăluie că în concepția sa, arta din Cetate este frumosul care se confundă cu binele, cu adevărul și cu dreptatea, într-o sinteză indestructibilă a aspirațiilor celor mai înalte” a unei umanități sănătoase. Stil unic și de vechime milenară, “omul, filosoful și moralistul Constantin Brâncuși reprezintă chintesența de valori a umanismului antic, medieval și modern, cu aspirații sacre spre găsirea liniștii interioare, om etern și plenitudinar, trăit în cultul valorilor muncii și ale vieții fecunde, născut în cultul frumosului, al binelui, al adevărului, al dreptății și al ordinii juridice în lume” [55, p. 289].

3.6.3. Enescu. Sunetul muzicii la români și ecourile muzicii în drept

“Muzica este o lege morală. Ea dă sufletul universului, aripi gândirii, avânt închipuirii, farmec tinereții, viață și veselie tuturor lucrurilor. Ea este esența ordinii, înălțând către tot ce este bun, drept și frumos” (Platon). Folclorul muzical românesc, ramură a creației tradiționale românești (alături de folclorul literar, dans și teatrul popular), cuprinde toate creațiile culturii spirituale populare românești din domeniul artei sunetelor [56].

Cercetătorii sunt de părere că „horele” din cultura Cucuteni (cca. 3700-2500 î.Hr.) sunt cele mai vechi izvoare nescrise care indică practicarea unei muzici însoțitoare în ritualul dansului. Atestarea unor practici muzicale în societatea antică a traco-dacilor ne-a parvenit mai ales prin însemnări grecești sau latinești din vremea Daciei romane. De aceea, genurile muzicale și instrumentele de care se vorbește sunt, de cele multe ori, echivalate prin concepte similare din

patria autorului. Autorii identifică genuri muzicale precum: oda (în caracter epic, eroic), peanul (cântec liric), epoda (descântec) sau torelli (bocetul).

Muzica evului mediu în spațiul românesc este consemnată în surse variate. O mențiune semnificativă trebuie făcută în această privință: dat fiind că informațiile pe care le avem despre locuitorii din primele secole (mai devreme de anul 1000) sunt incerte, preocuparea folcloristicii se va rezuma doar la semnalarea unor ritualuri ale popoarelor indigene, oricare vor fi fost acelea. S-a atestat practicarea unor ritualuri folclorice (jocuri cu măști, baladele, colindele, ș.a. Mai târziu (îndeosebi după sec. XVI) vor fi publicate notații muzicale (partituri, tabulaturi) și chiar lucrări teoretice, unde materialul muzical pus în discuție prezintă influențe de muzică „folclorică”.

Conform unui studiu întreprins de etnomuzicologul Gheorghe Ciobanu [57, pp. 59-72], cea mai veche melodie românească notată, pe care o cunoaștem, ar fi cuprinsă în Codexul Rohonczi, o cârtică nedată și întocmită într-un sistem de scriere necunoscut. În funcție de variantele propuse de cercetători, codicele aparține fie sec. XI-XII (Gheorghe Ciobanu), fie unei perioade ulterioare anului 1529.

Doina inclusă pe Lista Patrimoniului Cultural imaterial al Umanității, (2009), este o creație lirică, vocală sau instrumentală, specifică poporului român în care interpretul își exprimă în mod direct sentimentele de dor, de jale, de înstrăinare, de revoltă, tristețe, iubire, ură împotriva asupritorilor, regret etc. Tot doină este numită și o specie a literaturii populare, aparținând genului liric, în care autorul își exprimă sentimentele și convingerile față de unele probleme ale vieții, față de timp și natură și față de sine însuși. Ea se inspiră din viața poporului român, reflectă comuniunea omului cu natura, atitudinea omului față de viață și moarte, față de scurgerea timpului.

În funcție de sentimentele exprimate, doinele pot fi: de dor, de jale, de dragoste, de înstrăinare, haiducești, păstorești, de cătanie (militărie).

Ilustrăm cu câteva comentarii “sunetul muzicii la români”:

- Balada lui Ciprian Porumbescu. “În toamna anului 1853, în șaipotele Sucevei se naște muzicianul care, mai bine ca nimeni altul de la noi, avea să fie întruparea eroului romantic. Din căsuța ridicată pe o coastă împădurită și cu acoperișul alunecat peste pridvor, din șaipote și până la locuința din Stupca, unde drumul i s-a sfârșit în primăvara lui 1883, se întind ani, prea puțini ani de muzică. Astăzi, la Stupca, i-a rămas mormântul și pe cruce ultimele rânduri din „Cântecul tricolorului”, ca răspuns la una din ultimele lui dorințe: „Iar când, fraților, m-oi duce/ De la voi și-o fi să mor,/ Pe mormânt atunci să-mi puneți/ Mândrul nostru tricolor”. Stupca a

dispărut o dată cu el... în locul ei s-a născut un sat care-i poartă numele: Ciprian Porumbescu...”.

- Ciocârlia este la origine o melodie de dans lăutărească cu o largă circulație, întâlnită în repertoriul lăutarilor din Ungaria, Polonia și a unor țări din Peninsula Balcanică.

Cântată în spațiul cultural românesc cu predilecție la vioară și nai, actual ea și-a pierdut funcția dansantă și reprezintă o piesă concertantă de virtuozitate instrumentală, de inspirație populară. Reformularea componistică explică prezența în structura sa a unor elemente onomatopice și de bravură instrumentală ce tind să redea trilul ciocîrliei.

Melodia a fost reformulată instrumental – inițial – și făcută celebră de naistul Angheluș Dinicu și violonistul Sava Pădureanu în spectacolul „Pădurea”, ocazionat de Expoziția Internațională de la Paris din 1889. La succesul acestei piese au mai contribuit lăutarii Grigoraș Dinicu (nepotul lui Angheluș) care a adaptat piesa pentru vioară, Fănică Luca prin recitalurile, concertele și înregistrările sale, precum și compozitorul George Enescu cel care a inclus-o în Rapsodia Română.

- „Atâta vreme cât exist, vreau să cânt” – așa își descria destinul marele compozitor, violonist, pianist și dirijor George Enescu (19 august 1881 - 4 mai 1955). Spectaculos orchestrate, interpretate în concert sau în înregistrări discografice sub bagheta marilor dirijori, cele două rapsodii ale lui Enescu au răspândit în lume motivele cântecelor și dansurilor populare românești. „Arta trebuie să mângâie, să unească; dacă ating acest țel sunt mulțumit în îndeplinirea misiunii ce mi-am luat-o” (George Enescu).

- Rapsodia română nr. 1 în La major și Rapsodia română nr. 2 în Re major, două colecții de melodii folclorice orchestrate simfonice, sunt cele mai cunoscute lucrări ale lui George Enescu, pe lângă Poema Română, Suitele și Simfoniile pentru orchestră. Compuse la doar 20 de ani, în vara și toamna anului 1901, cele două Rapsodii Române au fost prezentate, sub bagheta lui Enescu, în primă audiție în 23 februarie 1903 la Ateneul Român din București. „Dacă Rapsodia I, prin exuberanța ritmurilor ei de dans, prin strălucirea coloritului ei orchestral, este în mod clar o imagine muzicală a unei petreceri populare, cea de-a doua Rapsodie ni se înfățișează ca o frescă istorică din trecutul nostru zbuciumat” (Zeno Vancea, muzicolog).

- Enescu a fost primul compozitor român care a depășit granițele țării, iar Rapsodiile i-au celebritatea internațională, în special Rapsodia Română nr. 1. Lucrarea a ajuns cunoscută încă din timpul vieții sale, fiind cântată în marile săli de concerte din Europa și din

Statele Unite, unde a fost prezentată în premieră, în anii 1930, sub bagheta marelui dirijor Leopold Stokowski, cu Orchestra Filarmonică din Philadelphia.

- Festivalul „George Enescu” eveniment muzical românesc de prestigiu internațional, inițiat în anul 1958 în memoria marelui compozitor și violonist virtuos român George Enescu a devenit, de la an la an, un fenomen cultural de mare rezonanță în lume.

Dintr-o perspectivă mai pronunțat teoretică, se poate afirma că arta este o mare configurație simbolică (Casirer) precum știința [149], dreptul sau religia. Muzica-lume a sunetelor care induce frumosul, valorile estetice, degajează idei și produce sentimente este una dintre cele mai frapante forme artistice. Conceptele și “legitățile” ei specifice pot fi tot atâtea sugestii pentru lumea dreptului. Aceasta pentru că, muzica este ordine sublimă în lumea sunetelor, iar dreptul, prin excelență vizează ordinea socială.

În acest sens am putea ilustra:

- Tăcerea ca un concept muzical (s-a spus că genialitatea muzicii lui Beethoven provine, în special din arta tăcerii, a momentului introducerii sunetelor și a pauzei dintre ele) sugerează dreptului, într-o formă specifică, reflecția asupra tăcerii, a nu interveni intempestiv, a aplica principiul consacrat în filosofia dreptului, de a nu reglementa excesiv, a stabili o zonă a interdicțiilor și a lăsa libertate comportamentală subiecților juridici din zona socială. Dreptul trebuie să audă ritmul tăcerilor sociale și al nevoii de schimbare.

- Gama în muzică transmite ideea reflecției asupra constrângerii diversificate în funcție de situație- penală, civilă, administrativă, contravențională, ș.a.

- Melodia, tonul, pauzele, diversitatea instrumentală evocă poziția dominantă a dreptului în sistemul normativ social, în raport cu celelalte norme sociale în privința modalităților normative susceptibile de constrângere, a mijloacelor folosite, a intensității și frecvenței lor.

- Ideea de dirijor în lumea juridică pune în lumină mai puternică, în statele democratice, autoritatea parlamentului și a constituției.

- Coordonarea și armonia relevă și un anumit standard pentru pluralismul valorilor sociale - juridice, filosofice, economice, politice, științifice, artistice sau religioase.

- Ca și muzica, dreptul trebuie să transmită în viața socială sentimente. O poate face în privința adevărului juridic, a siguranței sociale, a demnității umane, a dreptății prin drept - ca sentiment răspândit într-o comunitate umană în care sunt realizate finalitățile dreptului.

3.7. Identitatea sufletului românesc și reverberații juridice în câteva creații filosofice

3.7.1. Constantin Rădulescu – Motru (1868-1957)

Unul dintre cei mai importanți filosofi români, Constantin Rădulescu Motru, (1868-1957) [58, pp.72-83] care, la un moment dat aprecia el însuși că propria sa activitate „a evoluat, luând

caracterul unui apostolat în spiritul etnicului românesc”. Un filosof angajat pe o direcție de filosofie proprie, pentru care filosofia este în primul rând înțelepciune, adică gând și faptă cumpănite, luare de atitudine în privința problemelor epocii în care trăiește filosoful, acțiune practică de declanșare a unor energii creatoare pentru traducerea în viață a unor programe de cercetare, pentru afirmarea identității spiritualității românești și modernizarea ei în contextual culturii europene. Metafizica la C. Rădulescu Motru, ca “mod filosofic de a gândi” (Hegel) este o metafizică determinată, specifică – personalismul energetic-ca o configurație proprie în explicarea lumii, a omului și a creației umane. În termenii filosofului “personalismul energetic este un raționalism [136, p. 6] pus la punct cu progresul științei contemporane. În locul denumirii de raționalism [110, p. 15] el are denumirea de personalism fiindcă persoana omenească este pentru dânsul realitatea cea mai generală dobândită prin experiență și inducție. Personalismul energetic este, prin urmare, un realism fundat pe extensiunea legii energiei pe întreg câmpul experienței omenești, atât materiale cât și sufletești. În sistemul lui, persoana omenească ocupă locul central fiindcă în viața acesteia se face diferite concretizări pe care le studiază un mare număr de științe speciale” [60, pp.239-240]. Din perspectiva psihologiei experimentale se relevă că “între undele de reacții cu care omul răspunde impresiilor lumii externe...există și o undă de reacție fundamentală care este determinată de totalitatea ființei omenești și care constituie punctul de vedere al metafizicii. În această reacție totală pătrunde cel mai mult din eternul omenesc decât în celelalte reacții. Ea determină amplitudinea celorlalte acțiuni; Ea este gestul supremului interes omenesc; ea dă valoare lucrurilor cu care omul vine în contact” [60, p. 17]. Explorarea acestui câmp spiritual solicită oameni de vocație, cum însuși C. Rădulescu a fost, care să ridice “energia unui popor de la nivelul rădăcinilor cosmice la nivelul culturii spirituale” [61, p. 99].

Evocăm, în continuare, în termenii autorului [62, pp.11-48], într-o încercare de sinteză, viziunea lui C. Rădulescu –Motru în privința profilului neamului românesc, configurată la nivelul experienței istorice de la începutul și primele decenii ale secolului al XX-lea, în special având în vedere dimensiunea psiho-socială.

- Psihologia socială are menirea de a identifica și explica însușirile sufletești ale unei populații;
- Acestea sunt condiționate de 3 factori principali: fondul biologic ereditar al populației, mediul geografic și manifestările tipice de natură spirituală aparținând experienței istorice a populației precum: vorbirea, obiceiurile morale și juridice, concepțiile preferate în prețuirea lumii și a vieții, trăsăturile naționale;

- Sufletul unei populații este o realitate suprabiologică, explicată în planul unei finalități speciale pentru fiecare populație. Avem așadar psihologii sociale diferite. Ceea ce poate fi o realitate sufletească în sufletul unui popor poate să nu fie în sufletul altui popor. Fiecare popor are structura și evoluția sufletească proprii, destinul său;

- Conștiința poporului român are până acum (început de secol XX-n.n.) despre finalitatea spiritualității sale numai indicii și încă destul de vagi;

- Individualismul sufletului românesc. Românului îi place să fie „de capul lui” stăpân la el acasă, pe o părticică de proprietate cât de mică, să facă, în spiritul tradiției colective, (de mult ajutor în timpul secolelor de urgie) ceea ce crede că va face toată lumea, „să nu iasă din rândul lumii”. Individualismul românesc este un egocentrism, sub influența factorului ereditar, spre deosebire de cel din Apusul european, creator de instituții;

- Neperseverența la lucrul început. Sunt lucruri pe care românul le începe cu greu și le lasă ușor, dar dacă le începe s-ar putea să nu le mai lase niciodată;

- Românul este prin natura sa ereditară, perseverent la lucru, răbdător, conservator, tradiționalist, dar această natură ereditară a fost pervertită de o greșită viață instituțională imitată după străini. Acest lucru l-a împiedicat să-și trăiască spiritualitatea sa proprie;

- Românul muncește dezordonat, în salturi. Timpul este pentru români orice dar nu monedă;

- Cele mai multe din convingerile românului sunt întemeiate pe zvon public și numai foarte puține pe dovezile adunate personal. Dacă „lumea zice” și românul luat individual trebuie „să zică” și el ;

- Omul de caracter la români nu este acela care este consecvent cu sine însuși ci acel care nu a ieșit din cuvântul gregar al grupului, adică acela care a urmat “clopotul turmei”;

- Românii sunt eroi cu deosebire în grup, izolat este blând ca mielul. La oricine îi arată sabia se gândește și acționează conform crezului „capul plecat sabia nu-l taie”;

- Românul este religios câtă vreme toată lumea este religioasă. Sunt rare excepții în care religiozitatea este pornită din fundul inimii de acolo de unde pornește și sentimentul personalității;

- Tot românul face paradă de sentimentele sale naționaliste, dar numai până la fapta individuală. Lasă să înceapă altul, lasă să începem cu toții;

- Unde lipsește conștiința valorii sufletului individual începe politica. De aceea românul este pasionat de politică ca o baghetă magică pentru fericirera neamului întreg. Pentru români lucrurile nu se pot îndrepta decât prin lege. Nu își dirijează activitatea proprie dar vrea să facă o

lege care să dirijeze activitatea tuturor. Cel mai anonim dintre anonimi intrat în politică devine „un om mare”!;

- Pentru a corespunde idealului de solidaritate socială iar mai trebui românului conștiința sacrificiului persoanei sale, apoi voința [117] unui asemenea sacrificiu. El este mai degrabă un suflet gregar, o stare socială impusă de împrejurări și tradiție, o armonie pasivă, decât solidar, ca operă a sacrificiului conștient, o armonie cucerită prin lupta omului cu sine însuși și recunoașterea celorlalți. Gregarismul sufletească a fost o binecuvântare pentru noi în împrejurările vitrege prin care a trecut neamul românesc. Viitorul cere însă diferențiere de aptitudini și caractere, să fim fiecare din noi ceva, să fim individualități puternice, să ne cucerim un suflet nou conform timpurilor moderne;

- Românul este primitiv, tolerant (am spune noi exagerat de ospitalier și concesiv), iubitor de dreptate, religios, dar aceste însușiri trebuie privite în unitatea sufletească a poporului român;

- O absolută identitate de structură sufletească nu există niciodată între toți indivizii unui popor;

- Tipul de cultură la care aparține poporului român, chiar dacă nu are manifestări lămurite în acest sens, aparține tipului culturii europene occidentale, ca ideal al culturii omenești;

- În principiu, la noi este recunoscut că legile care sunt obligații contractate prin reprezentanții majorității cetățenești [141], nu se respectă, nici de cei care le fac, nici de cei pentru care se fac. Românul consideră nerespectarea legii ca un titlu de mărime și de putere;

- Înainte de a copia legi și instituții burgheze din spațiul occidental trebuie să ne studiem pe noi înșine ca să vedem cine suntem și ce putem. Este rușine pentru poporul care nu are curajul să-și cunoască firea și destinul;

- Dacă avem în vedere calitățile și defectele sufletului neamului românesc, am putea constata un adevărat mozaic. Nu este calitate bună care să nu fi împodobit sufletul românesc, dar nici defect care să nu fie, din când în când, în același suflet;

- Sufletul neamului nostru nu este o simplă însumare de suflete individuale, ci o unitate care trăiește în sine prin armonia funcțiunilor sale. Acest suflet este în fiecare din noi și cu toate acestea este în afară de noi. De la noi el împrumută viața organică, iar el ne oferă continuitatea și durată istorică și ne dă chipul în care ne întrupăm în ochii altor neamuri;

- Cunoașterea sufletului unui neam nu este o operă de patriotism, ci o serioasă operă științifică făcută cu iubire de adevăr și obiectivitate, fără să-ți preamărești sau micșora neamul. „Întâi lumina minții și pe urmă focul aprins al patriotismului. La un drum pe întuneric...un foc

oricât de aprins ar fi el nu poate decât să te călăuzească, de luminat te luminează faza stelei care scânteie în lumina cea rece a albastrului ceresc” [62, p. 35].

3.7.2. Lucian Blaga (1895-1961)

Încercăm să prezentăm câteva concepte definitorii, care marchează profund înțelegerea spiritualității românești și îi conferă unul dintre spațiile originale și perene, - filosofia lui Lucian Blaga, (1895-1961) - așa cum le configurează reputata autoare Angela Botez, [58, pp.132-142] cu conștiința complexității ideatice, profunde și deschise și a inepuizabilității interpretative a sensurilor.

- Viziunea arhitectonică a sistemului blagian poate fi comparată cu alcătuirea unei biserici cu mai multe cupole, iar studiile sale configurează o metafizică despre totalitatea existenței.

- Ideea centrală și structurantă este aceea că omul reprezintă o mutație ontologică, un „animal metaforizant”, ce instaurează în univers o nouă totalitate cosmic-culturală.

- În viziunea sa Marele Anonim generatorul și apărătorul misterelor cosmice produce lumea prin diferențiale divine. El este centrul metafizic al existenței care înzestrează cunoașterea cu imperativul adevărului integral dar care instituie și cenzura transcendentă, încât actul transcenderii devine o permanență iar ființa umană se află într-o continuă relativitate, într-un dublu orizont pentru că, ființa, în relativitatea sa, are accesul la absolut definitiv închis.

Îngrădit astfel, omul reia mereu încercările de a releva misterul prin plăsmuiri spirituale, mituri, viziuni religioase, concepții metafizice, teorii științifice, întruchipări în artă.

- Omul este înzestrat cu două posibilități de cunoaștere-una paradisiacă (normală, demonstrativă, pragmatică) și una luciferică (creatoare, speculativă [100, p. 213], inovativă). Cunoașterea luciferică presupune un salt dincolo de experiență cu ajutorul unor idei noi, solicitat de un mister (necunoscută) cu o potență superioară (precum cazul fizicii cuantice).

- Cupola principală a metafizicii lui Blaga o reprezintă metafizica cunoașterii sub specia misterului, care permite pătrunderea omului în transcendență, dar cenzurând-o prin matrici stilistice.

- Astfel, în primul volum „Eonul dogmatic” (1931, eon-spirit emanat de o inteligență divină) este elaborată metafizica cunoașterii. Dogma apără misterul metafizic de încercările de raționalizare ale spiritului omenesc. Ea este o antinomie transfigurată, nu este antilogică, ci metalogică, precum „Dumnezeu este Unul și Multiplu”. În volumul al doilea „Cunoașterea luciferică” (1933) se prezintă cele două tipuri de cunoaștere - paradisiacă și luciferică în strânsă legătură cu obiectul cunoașterii-misterului iar în „Censura transcendentă” (1936) sunt cercetate formele prin care este realizată integrarea în mister.

În trilogia culturii este definită cultura ca mutație ontologică dătătoare de singularitate pentru om. „Orizont și stil”(1936),”Geneza metaforei și sensul culturii” (1937), ”Spațiul mioritic” (1936) - relevă funcționarea teoriei sale, a categoriilor și matricii stilistice în cazul spațiului spiritual românesc.

- În viziunea blagiană nimic din ceea ce întreprinde omul în existența sa creatoare de mituri, artă, metafizică, știință, morală, religie, nu ar avea loc fără implicatul structural și fundamental - un orizont al misterului. Iar misterul este expresia conștiinței unei absențe esențiale, un dat immanent și inerent, singura poartă deschisă spre transcendență. Iar ființa umană se definește prin această structură a sa. [58, p.137].

- În termenii lui Lucian Blaga,metafizica este o creație care îmbină filosofia cu mitul. Se apără omul de amăgirea că ar putea ancora cu gândul în Absolut (Ochiul lui Dumnezeu). Ideile sunt doar presimțiri în raport cu transcendența. Metafizica lansează făclii, în Noaptea cea Mare, în abisuri ultime, care se repercutează în noi ca o trezire. Putem avea doar clipe clar-obscur al tărâmului de dincolo. În zonele de mare densitate ale misterului gândul nu se poate mișca decât îmbrăcându-se în tăceri rituale.

- Spațiul mioritic este duhul spațiului românesc, substratul spiritual al creațiilor anonime ale culturii populare românești. El este cadrul unui anumit destin cu care este solidar ancestralul suflet românesc, o amintire paradisiacă: „Pe-un picior de plai pe-o gură de rai”. Acest spațiu indefinit ondulat, precum melancolia dintr-o doină care urcă și coboară, sau din duhul baladelor noastre, ca un suflet care vrea să treacă un deal al sorții, care întodeauna va avea să treacă un deal și încă un deal. Este și spațiul sufletesc și al omului de la șes căruia cântecul îi ține loc de plai... [46, pp.189-202].

- Românismul în înțeles superior este o constelație de determinante spirituale, un ansamblu de latențe și realizări, potențe creatoare, exprimat într-o matrice stilistică vie.

Această viziune cuprinde, orizontul spațial, ondulat, cel mioritic care îngemănat cu un orizont de avansare legănată în timp fuzionează cu un sentiment al destinului trăit ca o alternanță de suișuri și coborâșuri; o preferință arătată categoriilor organicului ale lumii; o tendință de transformare „sofianică” (de întruchipare a transcendenței) a realității; invincibila dragoste de pitoresc; un foarte vădit simț al măsurii și întregului. Toate determinantele se realizează în surdină cu un uimitor simț pentru nuanță și discreție [46, pp.327-331].

3.7.3. Mircea Eliade (1907-1986)

S-a apreciat că, nici un alt savant, în domeniul său, în ultimii 50 de ani nu a avut un asemenea ecou ca Mircea Eliade (1907-1986). Câteva coordonate în privința scrierilor sale, cu reverberații

identitare asupra neamului românesc, a destinului său în istorie și cultură, cu implicații în privința cunoașterii fenomenului juridic ar putea reține:

➤ În 1949 apare în limba franceză epocala sa lucrare „Tratat de istorie a religiilor” care are ca un concept fundamental hierofania-revelația sacrului în obiectele naturale și artificiale, de care este înconjurată ființa umană [58, pp.217-224]. Sacrul se dezvăluie în conformitate cu niște categorii stabile, „arhetipurile”, ca de exemplul, cerul - care dezvăluie transcendența sau pământul care dezvăluie fecunditatea și maternitatea.

➤ Spațiul sacru este centrul Universului, în timp ce timpul sacru este repetiția elementelor care au avut loc la originea (ab origine) lumii, înțelegându-se ca orizont al unui grup religios.

➤ În omul modern există o dimensiune ascunsă, subconștientă guvernată de existența secretă a unor simboluri religioase.

➤ În privința hermeneuticii - ca teorie și artă a interpretării, Mircea Eliade relevă prin scrierile sale (Domnișoara Cristina-1936, Șarpele-1937) că, indescifrarea, imposibilitatea inventarierii tuturor sensurilor unui mesaj, se instituie ca un factor de elevație intelectuală și morală pentru cercetător.

• Hermeneutica istoriei românilor la Mircea Eliade [64, pp.217-231] cuprinsă în studiul „Căderea în istorie” (1952), exprimă formulări, teze memorabile și repere cardinale în privința înțelegerii istoriei neamului românesc. Evocăm în acest sens:

- Noi, românii, nu avem niciun motiv să idolatrizăm Istoria. Printre neamurile fără noroc, ne numărăm în frunte... Cu ce am idolatriza, noi, românii, Istoria? Descindem dintr-unul din neamurile cele mai numeroase din lume și praful s-a ales de el; nici măcar limba nu i se mai cunoaște... Ca să supraviețuim în Istorie, ne-am istovit mai mult decât s-au cheltuit alte neamuri să cucerească pământul...
- Nicolae Iorga spunea că nenorocul ni se trage de la Alexandru Machedon: în loc să-și ridice privirile spre miază-noapte și să unească toate neamurile tracice într-un mare imperiu, Alexandru s-a lăsat atras în orbita civilizației mediteraneene și, ajuns la culmea puterii, s-a îndreptat spre Asia...
- Cu o mie de ani în urmă, a avut loc ceea ce putem numi pe drept cuvânt o catastrofă de incalculabile consecințe pentru istoria românilor: slavii au ocupat Peninsula Balcanică și s-au întins până la Adriatică...
- Istoria neamului românesc e alcătuită din atâta sânge și atâta nenoroc datorită în primul rând incapacității Occidentului de a vedea dincotro vine primejdia. Pe noi, timp de cinci

secole, ne-a scos din istorie victoria Imperiului Otoman; și această victorie se datorează neputinței occidentalilor de a se uni împotriva unui dușman comun...

- Istoria se făcea în Apus; fără noi, dar cu pretul sângelui nostru. Occidentalii nu stăteau nici ei cu mâinile în sân, ci se luptau; dar se luptau între ei. Evident, lupta aceasta între frați, veri și cumnați, nu putea avea aceeași sângeroasă intensitate ca prin părțile noastre, unde ne luptam cu turcii și tătarii. Se ardeau orașele în apus, dar parcă tot mai rămânea ceva. Occidentul e bogat în ruine și toate sunt istorice. La noi, nu rămânea nimic, nicio urmă. Încă din timpul năvălirilor barbare, oamenii învățaseră cum să-și ardă satele și să le refacă primăvara următoare...
- În timpul acesta, la o mie, două de kilometri spre Apus, se înălțau catedralele, se îmbogățeau castelele, se înfrumusețau mănăstirile și oamenii aveau prilejul, măcar la răstimpuri, să citească pe sfinți, pe teologi și pe poeți, să înțeleagă că sunt oameni și să se bucure că trăiesc omenește – iar nu ca fiarele sălbatice, prin munți, prin păduri, ca strămoșii noștri, care nu aveau altă vină decât aceea de a se fi născut în calea răutăților...
- Românii nu au sabotat istoria. Au înfruntat-o și i-au rezistat din toate puterile lor...
- Neamul românesc, ca orice alt neam viu, își poate anula în orice clipă trecutul în cazul românilor trecutul lor de nenoroc și însângerare. Că ceea ce contează în primul rând, nu e nici trecutul, nici viitorul, ci prezentul. Istoria ca și mântuirea, au loc în prezent. Mai înseamnă că trebuie să ne simțim solidari cu trecutul neamului românesc, dar liberi de a-l depăși...Oricând, și în orice țară, miracolul acesta rămâne cu putință.
- De aceea spuneam și repetam că prezentul constituie o infinitate de „posibilități deschise”. Orice neam poate face nu numai Istorie majoră dar poate face mai mult: poate salva istoria întregului neam omenesc”.
- Despre destinul culturii românești [64, pp.231-245] Mircea Eliade comentează:
- Puține neamuri se pot mândri că au avut atâta noroc în Istorie ca neamul românesc. Am fost așezați de soartă la frontierele răsăritene ale Europei pe ambele versante ale ultimilor munți europeni, de-a lungul și la gurile celui mai mare fluviu european, Danubiul.
- Năvălirile barbare au fost, din punct de vedere cultural de o cumplită sterilitate. Istoric, însă, marea invazie tătarească a contribuit la constituirea primelor organizații statale

majore. Apoi timp de patru secole românii, împreună cu vecinii lor au rezistat și au slăbit Imperiul Otoman. În aceste condiții istorice românii nu au putut face cultură în sensul occidental al cuvântului. Și totuși, între clipele de restriște, s-au construit lăcașuri sfinte de o frumusețe desăvârșită, care arătau gustul artiștilor și voievozilor români. Mănăstirile erau bogate în manuscrise și cărți, din care mii de manuscrise și tipărituri se găsesc în marile biblioteci ale lumii, pentru întărirea sufletească a poporului și învățătura clericilor. Din motivele istorice arătate, Evul Mediu fiind prelungit în Răsărit cu cel puțin trei veacuri, dar mai ales structurii creștine și populare ale neamului nostru, pe aceste meleaguri nu s-a cunoscut echivalentul Renașterii. Atâta timp cât Occidentul a trăit în orizontul spiritual al Renașterii [133], el a rămas indiferent la valorile culturale românești până la începutul secolului XIX-lea.

- Primejdiile istorice de secole precum cea otomană a condus și la apărarea credinței creștine, închiderea și adâncirea românilor în propriile lor tradiții spirituale care nu erau numai latino-bizantine dar și pre-latine, adică geto-tracice. Astfel geniul popular autentic românesc a sporit în acest proces secular de interiorizare, dar care nu a putut rodi însă, decât la nivelul creației populare, al folclorului. Deși România modernă-apreciază Mircea Eliade-a avut norocul să aibă un poet de geniu în Mihai Eminescu, capodoperele liricii și baladei românești rămân poeziile populare Miorița și Meșterul Manole.
- O parte din literatura română modernă s-a dezvoltat în prelungirea creației folclorice. Astfel Ion Creangă se situează direct în Universul folcloric. Deși folclorul nu este un mod inferior de creație, Europa a impus modul de creație cult, iar pozitivismul a încercat să impună credința că toate creațiile folclorice aparțin arheologiei spirituale, umanității europene abolite și prin urmare nu mai pot servi în nici un fel creației culte. Situația s-a schimbat, remarcă Mircea Eliade în măsura în care, alte popoare, precum cele din Asia, culturalicește, intervin în Istorie, iar gândirea europeană a făcut extraordinare eforturi să înțeleagă simbolismul să revalorizeze miturile și arhetipurile, mersul Istoriei obligând la un dialog liber și pe picior de egalitate între culturi.
- “Construit în imensa lui majoritate din plugari și păstori, - scria Mircea Eliade-neamul românesc și-a concentrat forțele lui de creație aproape exclusiv în universul spiritualității populare. Terorizat de evenimentele istorice, geniul neamului românesc s-a solidarizat cu acele realități vii pe care istoria nu le putea atinge: Cosmosul și ritmurile cosmice. Dar strămoșii românilor erau deja creștini, în timp ce neamul românesc se plăsmuia între

catastrofe istorice. Așa că simpatia față de Cosmos, atât de specifică geniului românesc, nu se prezintă ca un sentiment românesc - ci ca o formă a spiritului liturgic creștin” [64, p. 240].

- Așadar, spiritualitatea românească deși profund creștină este solidară cu liturghia cosmică. Astfel, capodoperele poeziei populare, Miorița și Balada meșterului Manole relevă înțelegerea morții ca jertfă supremă, ca un mister, prin care omul se desăvârșește dobândind în mod superior de a fi în lume, mai aproape de Dumnezeu.
- În mod paradoxal, se remarcă faptul că, șansele de rezistență ale acestei insule de latinitate - care este poporul românesc - în Istoria de Măine (textul este scris în 1953-n.n) sunt date tocmai de spiritualitatea profund creștină având în centrul ei misterul Morții salvatoare și al jertfei de sine [64, p. 243].
- În mod paradoxal, se remarcă faptul că, șansele de rezistență ale acestei insule de latinitate - care este poporul românesc - în Istoria de Măine (textul este scris în 1953-n.n) sunt date tocmai de spiritualitatea profund creștină având în centrul ei misterul Morții salvatoare și al jertfei de sine [64, p. 243].
- Deși teroarea istorică a împiedicat creațiile masive ale geniului românesc pe plan mondial, în rarele și scurtele perioade de liniște, geniul românesc a creat și pe nivelul culturii savante, nu imitând creații străine, ci având caracter specific și structuri majore.
- Deși teroarea istorică a împiedicat creațiile masive ale geniului românesc pe plan mondial, în rarele și scurtele perioade de liniște, geniul românesc a creat și pe nivelul culturii savante, nu imitând creații străine, ci având caracter specific și structuri majore.
- Sunt astfel - consideră Mircea Eliade - de amintit: Spătarul Milescu (sec.XVII), Dimitri Cantemir (sec. XVIII), Eminescu și Hașdeu (sec.XIX), apoi în secolul următor, Nicolae Iorga și Vasile Pârvan, Nae Ionescu sau Lucian Blaga...
- Face parte din patrimoniul culturii europene acest spațiu privilegiat carpato-balcanic, unde s-au întruchipat Zalmoxis și Orpheu, unde s-au întâlnit, la modul fecund Thracia, Grecia orphică, Roma și creștinismul arhaic.
- Prin toate acestea Europa este spațiul spiritual predestinat creațiilor multiple, variate, complementare, care să îi asigure spiritul ei autentic, în afara căruia ea se suprimă pe sine.

S-a apreciat că Mircea Eliade [65] s-a implicat în crearea poziției filosofice a unui „nou umanism”- umanismul planetar, cu ajutorul metodei hermeneutice de abordare a culturii sale simbolice, a celei fenomenologice de prezentare istorică a religiilor și a celei arhetipale de reconstrucție a antropologiei. Evoluția acestei concepții umaniste [104, p. 5] a fost **marcată de** clasificările existente ale concepțiilor umaniste în categorii de tip științific-filologic, ideologic, religios sau arhetipal sau de tip istoric antic, medieval renascentist, modern, postmodern dar și de ideile unor filosofi precum Kant, Scheller, Maritain, Sartre, Gabriel Marcel.

➤ Noul umanism al lui Eliade, configurat în lucrările din anii 60 ai secolului trecut, construit pe baza hermeneuticii fenomenelor religioase de toate tipurile, antrenându-se în acest sens pătrunderea în subconștient, psihologia profunzimilor, o hermeneutică totală care pleacă de la culturi și religii ca patternuri arhetipale, se caracterizează prin idei și concepte precum: criza culturii occidentale, deschiderea spre culturi exotice și arhaice, deschiderea spre celălalt, spre proporționarea valorilor, știința arta, religia, filosofia, la același nivel, accentuarea pe intuiție alături de rațiune, perspectiva holistă, în care umanismul este integral, cooptând toate tipurile cunoscute de umanism, fiind așadar planetar, implicând însă, egalitatea etnică, alteritatea și diferența culturală. Eliade încearcă restaurarea primatului spiritului în esența umanului în care experiența arhetipală a originilor îi conferă omului autenticitate. Acest umanism este al echilibrului între identitate și universalitate și exclude hegemonia culturală. Iar istoria religiilor poate contribui la elaborarea unui tip universal de cultură [58, p. 224].

3.7.4. Constantin Noica(1909-1987)

Constantin Noica (1909-1987) este unul dintre principalii reprezentanți români ai ontologiei și hermeneuticii, ai filosofiei limbajului [58, pp.255-262].

➤ Domeniul investigat, despre adevăr și frumos, este propice unor expresii stilistice, cu privire la care Constantin Noica excelează, în context filosofic, precum în lucrări ca „Pagini despre sufletul românesc” (1944), „Rostirea filosofică românească” (1970), „Sentimentul românesc al ființei” (1978), „Devenirea întru ființă” (1981).

➤ Hermeneutica este pentru Noica nu numai, în sens antic, - interpretarea gândurilor prin cuvinte dar și un domeniu al descoperii gândurilor prin cuvinte, având un potențial euristic. Aceasta înseamnă să fi un arhelog al limbii care să descopere noutatea uitată, să cauți în tainele limbii române, precum Eminescu „Luceafărul”.

➤ Așa cum comentează A.Botez [58, pp.256-260] în viziunea lui C. Surdu, sistemul lui Constantin Noica, spre deosebire de triada de tip hegelian-ființă, devenire, temei, cuprinde 5 momente: 1. Clasicul “în sine”, cu perechea românească nuanțatoare-sinele și sinea. 2. Ciclul ființei cu nuanțările “întru” și “firea”, a raportului dialectic dintre ”a fi” și “a exista”. 3.

Devenirea care parcurge petrecerea, vremuirea, înfinirea, troienirea, - ca exces al devenirii nestăvilite-care necesită rânduiala. 4. Rânduiala ca esențializare spre găsirea „temeiului” și a „cumpătului”. 5. Rostirea filosofică românească este ceva care reunește cele 4 cicluri, dar ea nu mai reprezintă un ciclu, fiind abandonată și rătăcitoare în lume, scapă rânduiei, punând-o la îndoială.

➤ Științele conduc la cunoștințe, filosofia conduce la înțelesuri, recuperează ceea ce pierde cunoștințele, iar toate înțelesurile țin de cel al ființei, care nu este monolitică precum la Parmenide ci este trinitară, cum releva Hegel, o ființă întreită ca general, individual și determinată (fenomene, manifestări).

➤ La Hegel, modelul ființei este desfășurare - întâiul concept real este devenirea, la Noica este „ființa înfășurată” - ca model al ființei, care cu tendința sa spre saturație, spre împlinire, înțeleasă „ca devenire într-o ființă”.

➤ Codul ființei s-ar putea să figureze în lucrurile reale, dar să fie neîmplinit, pentru că ființa investește lucrurile. Conștiința universalei neîmpliniri ontologice ar putea fi o treaptă către ființă. Argumentarea de ființă poate începe cu nimicul de ființă, respectiv cu golul ei.

➤ Ești ființă? Este o întrebare care se poartă despre și poate sesiza golul din sânul unei realități, restituind-o demnității ei de realitate [66, pp.176-178].

➤ Invocând câteva comparații Constantin Noica relevă că, sufletul germanic are sentimentul „devenirii”, sufletul rusesc cel ”al spațiului, ”cel american „al eficienței”. Sentimentul românesc al ființei [67] este lucrarea înțelesurilor vocabulei ”întru”. Modelul ființei este “întru”. Rostirea lui “întru” evocă deja ființa pe dinăuntru, neîncrămătată, în mișcare și tensiune, cu împliniri și neîmpliniri, care are un rost, care poate fi neîmplinit, sau care poate să nu fie, o margine de libertate care nu limitează.”Întru” resimte ființa ca întrebare nu ca un răspuns. Ființa ca ”întru” este starea ființei, adică “devenirea într-o ființă”. Starea ființei românești cunoaște ca ipostaze: 1. Ființa neîmplinită-n-a fost să fie. 2. Ființa suspendată-era să fie. 3. Ființa probabilă- va fi fiind. 4. Ființa îndreptățită – ar trebui să fie. 5. Ființa necesară-este să fie. 6. Ființa împlinită - a fost să fie. În această procesualitate prin întru se intră în ordine și cale dar nimic nu are identitate rigidă, neschimbată, nici totul, nici partea, nici orizontul, nici aflarea.

➤ În „Pagini despre sufletul românesc” [68] Constantin Noica relevă:

- Cultura noastră este o cultură minoră, dar aceasta nu înseamnă neapărat inferioritate calitativă. Cultura noastră populară are realizări comparabile cu cele ale culturilor mari.

- Spiritualitatea populară trebuie depășită spre creația personală. România patriarhală, sătească, anistorică, România eternă trebuie să evolueze spre România actuală.

- În eternitatea românească a existat sentimentul că există un plan față de care toată frământarea istorică este irosire și pierdere. Neamul a rămas pentru că a participat la eternitatea ființei.” Nu știu dacă și în alte părți Psalmii Vechiului Testament s-au citit la fel de mult ca la noi. În orice caz eternitatea românească despre care vorbesc este de acest tip. Nu o plenitudine istorică, nu realizări majore-pe care neamul nostru nici n-ar fi avut când să le înfăptuiască-dau garanția duratei; ci sentimentul că, în fond, există un plan față de care toată frământarea istorică este irosire și pierdere. Dar - și aici, este aspectul nou față de tânguirea biblică- neamul românesc e și el, într-un fel, solidar cu acel plan neschimbător. I se întâmplă și lui multe, se frământă ceva în marginea lui, în inima lui, în trupul lui, peste trupul lui chiar-dar el rămâne neschimbat. ”Trece și asta” e una dintre cele mai curente vorbe românești. Neamul nostru rămâne pentru că și el participă, în felul lui, la eternitatea ființei” [68, pp.10-11].

- C.Noica prezintă 3 momente culturale de culme pentru a analiza relația eternitate-istoricitate:

1. Cartea de „Învățăături” a domnitorului Neagoe Basarab către fiul său Teodosie (anul aprox - 1520), apreciată ca întâia mare carte a culturii românești, relevă cum se prezintă spiritualitatea românească în clipa când învinge eternul. Neagoe îndreaptă gândurile fiului său către cele veșnice, arătându-i care sunt treptele desăvârșirii: „Că mai întâi de toate este tăcere iar tăcerea face oprire, oprirea face umilință și plângere, iar plângerea face frică, iar frica face smerenie, smerenia face socoteală de cele ce vor să fie, iar acea socoteală face dragoste și dragostea face sufletele să vorbească cu îngerii. Atuncea va pricepe omul că nu este departe de Dumnezeu” [68, pp.12-18]. Este cartea în care spiritualitatea se îndreaptă doar spre contemplare și eternitate, în care Omul doar mărturisește.

2. Odată cu Dimitrie Cantemir, care arată nemulțumirea de om al istoriei, începe spiritul critic. S-a apreciat că “a studia pe Dimitrie Cantemir înseamnă a reface starea Europei științifice de la începutul secolului al XVIII-lea” [68, pp.20-21]. Îndemnat să scrie despre poporul său, Cantemir scrie în latinește” *Descriptio Moldaviae*” și “*Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*”. Critica sa de pe poziții europenizate cu privire la români, apreciază C.Noica, este uneori excesivă - cu excepția religiei drept-credincioase și a ospitalității, abia mai găsim ceva care ar merita laudă la români. „Aroganță și mândrie; spirit de ceartă, dar și concilianță peste măsură; îndemn spre viață ușoară; nici mânie, dar nici prietenie lungă; curaj deosebit de mare la începutul bătăliei, apoi tot mai puțin;inconstanță, spirit excesiv de tiranic uneori, excesiv de blând alteori, iată câteva trăsături pe care Cantemir vrea să le vadă în firea românului”. Este abordarea unui român care vrea ca neamul său să pornească pe căile devenirii și împlinirii istorice.

3. Lucian Blaga, considerat un adevărat filosof, în înțelesul occidental al cuvântului, creator de sistem și de valori filosofice proprii, care totuși face elogiul a tot ceea ce este impersonal, anonim, anistoric, în sufletul românesc. Cultura noastră minoră este de aceeași calitate cu cultura majoră pentru că este purtătoarea unei măști stilistice pe care și-o afirmă în istorie.

4. “Simțim bine că-scria C. Noica - dacă ne deschidem astăzi către istorie, e mai ales că biologic și spiritual se întâmplă cu neamul nostru un proces de creație, dinăuntru în afară, de la ființă către forma istorică” [69, p. 40].

3.7.5. Emil Cioran (1911-1995)

Gânditorul Emil Cioran [70, pp.138-146] se situează pe o poziție postmodernă, de tip nihilist deconstructiv.

- Pentru Cioran situat în tradiție existențialistă derivată din Kierkegaard, lumea occidentală este în decădere în care omul a ajuns să nu mai trăiască în existență ci în teoria existenței. Se consideră un antifilosof care l-a părăsit pe Kant când a realizat că nu descoperă la acesta nici „slăbiciune omenească”, nici „tresărire de tristețe”.

- Cioran consideră că s-a eliberat de povara existenței, de adevăr unic și universalism, întorcându-se cu fața spre diversitate, arbitrar, negație, prin lirism constructiv. Dereglările și aberațiile noastre sunt provocate de lupta pe care o purtăm cu irealitățile cu abstracțiunile, de voința noastră de a învinge ceea ce nu există, de aici aspectul delirant al lucrărilor filosofice, în care fiecare se simte arbitru lumii. Dorința de afirmare are motive josnice, de surclasare a semenilor. El își atribuie o misiune distructivă și satisfacerea voluptății de a nega. Relevante în acest sens sunt lucrările: „Pe culmile disperării” (1934), „Exerciții de admirație” (1993) ș.a.

- Conform lui Cioran, filosofia - care evită exuberanța corupătoare a vieții și suferințele omenirii, cât și cunoașterea sunt efemere și nocive, iar înțelepciunea este „ultimul cuvânt al unei civilizații care trage să moară” [71, pp.16-18].

- Ființa însăși este o pretenție a Nimicului. Ființa este mută și spiritul flecar - asta se cheamă a cunoaște, în viziunea lui Cioran. Fascinați de decorul și edificiul teoriilor, noi am pierdut înțelegerea Destinului, care este același ca în primele zile ale Lumii. Existența noastră continuă să fie o luptă împotriva elementelor dintotdeauna.

- Excesul de subiectivism duce la autodistrugere. Numai iubirea de oameni care este naturală și spontană poate comunica o intimitate caldă și senină. Noțiunile de bine și de rău sunt relative. Din moment ce realitatea este irațională, ce rost mai are să distingem ceva? Experiența eternității depinde de intensitatea trăirilor subiective nu de obiectivitatea substanțială sau de durată continuă. Trăirea exasperantă a clipei te avântă de-a dreptul în veșnicie.

▪ Viața este o lungă agonie, un drum către moarte, problema mântuirii rămâne o simplă problemă care nu merită pusă. Viața nu-i posibilă decât datorită deficiențelor imaginației și memoriei noastre în privința suferințelor. Boala are o misiune filosofică, aceea de a arăta iluzoriul sentimentului de eternitate a vieții. Există o voință de a trăi, dar și o voință de a muri. Sinuciderea devine o problemă de libertate, nu de morală.

▪ Iubirea aduce, totuși, lumină în suflet, iar atunci întunericul și prăpastia nu vor fi o atracție. “Oricât m-aș lupta pe culmile disperării, nu vreau și nu pot să renunț și să părăsesc iubirea, chiar dacă disperările și tristețile ar întuneca izvorul luminos al ființei mele...” [71, pp.203].

3.8. Concluzii la capitolul 3.

- În termenii și comentariile exemplare ale lui C. Noica, basmul „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte” este apreciat ca un dar nesperat adus de cultura noastră folclorică umanității.
- O analiză complexă a Mioriței inventariază sensurile sale majore și semnificațiile sale cardinale, care nu pot fi reduse la o unică abordare.
- Meșterul Manole este personajul principal al baladei populare „Monastirea Argeșului”. El este, potrivit legendei, cel care a proiectat și construit Mănăstirea Curtea de Argeș, pe vremea lui Negru Vodă.
- Între semnificațiile perene ale legendei se reține aceea de sacrificiu uman, nevoia de jertfa supremă pentru zidirea sacralității neamului.
- Balada lui Constantin Brâncoveanu ridică un fapt istoric la înălțimea unui simbol nepieritor și sacru.
- Ștefan cel Mare este considerat o personalitate marcantă a istoriei României, înzestrată cu mari calități de om de stat, diplomat și conducător militar.
- Ștefan cel Mare a fost un mare sprijinitor al culturii și al Bisericii, ctitorind peste 40 de mănăstiri și biserici. Pentru aceste merite a fost canonizat de Biserica Ortodoxă Română, cu numele de Ștefan cel Mare și Sfânt, la 20 iunie 1992.
- Papa Sixt al IV-lea l-a numit pe Ștefan cel Mare într-o scrisoare de mulțumire (ianuarie 1477) drept “atlet al lui Christos”.
- Mihai Viteazul (1558-1601) a fost, pentru o perioadă (în 1600) conducător de facto al celor trei mari țări medievale care formează România de astăzi: Țara Românească, Transilvania și Moldova.
- Dimitrie Cantemir a fost descris ca „un erudit de faimă europeană, voievod moldovean, academician berlinez, prinț moscovit, un Lorenzo de Medici al nostru „(George Călinescu)”. Opera sa impresionantă reprezintă o rădăcină perenă a spiritualității românești și europene.
- „Unitatea Principatelor a fost visul de aur, țelul isprăvilor a marilor bărbați ai României, a lui Iancu Huniad ca și a lui Ștefan cel Mare, ca și a lui Mihai Viteazul, a lui Vasile Vodă, ca și a lui Matei Basarab” (M. Kogălniceanu).
- Cuza, Alexandru Ion, domnitor al Moldovei, domnitor al Țării Românești, domnitor al Principatelor Unite a împlinit acest vis.
- 1 decembrie 1918 este o creație istorică astrală a sufletului românesc.

- Complexele și profundele semnificații perene și implicații acestui act istoric cardinal marchează profund istoria neamului românesc.

- Eminescu este omul deplin al culturii românești (C. Noica). El este creator de identitate românească și un spirit universal.

- Brâncuși este sculptura sufletului românesc în universalitate.

- Enescu a fost primul compozitor român care a depășit granițele țării, iar Rapsodiile i-au conferit celebritatea internațională, în special Rapsodia Română nr. 1.

- Muzica-lume a sunetelor care induce frumosul, valorile estetice, degajează idei și produce sentimente este una dintre cele mai frapante forme artistice. Conceptele și „legitățile” specifice ale muzicii pot fi tot atâtea sugestii pentru lumea dreptului. Aceasta pentru că muzica este ordine sublimă în lumea sunetelor, iar dreptul, prin excelență vizează ordinea socială.

Marile spirite filosofice la români, creațiile identitare ale acestora, reverberațiile lor juridice găsesc ilustrări inconfundabile și deschidere spre universalitate, la :Constantin Rădulescu Motru, Mircea Vulcănescu, Lucian Blaga, Mircea Eliade, Constantin Noica, Emil Cioran ș.a.

CAPITOLUL 4. IDENTITATE CULTURALĂ, JURIDICITATE ȘI UNIVERSALITATE

4.1. Despre potențialul cultural și doctrina juridică din Republica Moldova

Diverse abordări ale literaturii din Republica Moldova rețin la modul amplu autori și preocupări precum: Ion Druță în dramaturgie și publicistică artistică, Aureliu Busuioc cu romanele sale, dar și în poezie și publicistică, Vladimir Beșleagă cu volume de nuvele, de versuri, de publicistică și proză documentară, Dumitru Matcovschi cu dramaturgie și poezie. Nicolae Esinencu cu povestiri și romane, comedii și poeme. Petru Cărare epigramă, parodie, romane și piese publicate în periodice. Nicolae Dabija cu poezie, publicistică, roman. Mihail Gheorghe Cibotaru și Gheorghe Madan - proză, Mihail Ion Cibotaru – în poezie. În presă scrieri care aparțin lui Haralampie Moraru – publicistică și nuvele, Victor Dumbrăveanu – romane și mărturii. Ion Hadîrcă volume de versuri și de publicistică. De asemenea, în continuarea preocupărilor, în proză – Serafim Saca, Nicolae Rusu și Victor Prohin, în poezie – Vasile Romanciuc și Leo Butnaru, în critică și istoria literară Haralambie Corbu, Mihail Cimpoi, Mihail Dolgan, Ion Ciocanu, în satiră și umor Ion Diordiev și Efim Tarlapan.

O altă ilustrare asupra fenomenului literar relevă, între altele, preocuparea specialiștilor de abordare a acestuia cu competențe în domeniul comparativismului, în istoria literaturii, teoria literaturii, critica literară, literatura universală [72]. Astfel, într-o asemenea analiză, autoarea Ana Bantoș” [73] „oferă o imagine complexă asupra literaturii române din Republica Moldova, referindu-se la un număr mare de scriitori, atât în perspective monografice, cât și în proiecții sintetice, în care anumite teme sunt urmărite în opera unor scriitori foarte diferiți între ei. Mai mult, cercetătoarea înscrie opera acestor scriitori în câteva direcții, care ar trebui să le demonstreze universalitatea, apartenența, fără complexe, la un anumit spirit al timpului. Prin urmare, dincolo de sinteza propriu-zisă, dincolo de analizele pe care le face, studiul de față este și o pledoarie în favoarea, pe de o parte, a românității acestei literaturi și, pe de altă parte, explicit, a europenității ei”.

Diferite abordări remarcă personalități care „au luptat, care ne-au dus faima peste hotare și care au demonstrat adevărata frumusețe a Moldovei”. Într-o asemenea viziune, comentariile autorului rețin:

- Ion și Doina Aldea Teodorovici. Două inimi care au bătut în același ritm și-au ars în același foc sacru pentru tot ce este frumos și pentru același ideal național.
 - Maria Bieșu. Mariei Bieșu a impresionat până în adâncul sufletului prin neobișnuita eleganță, prin tehnica filigranată a romanțelor – prin stacatto ireproșabil de compact și diafan și

prin surprinzător de curatul legato al vertiginoaselor fiorituri. În 1967 obține titlul de „Cea mai bună Cio-Cio-san” la Concursul Internațional Miura Tomaki.

- Nicolae Testemițianu apreciat pentru sufletului său de țăran și savant, de medic și vizionar, și-a făcut un nume de rezonanță în întreaga republică.

- Eugen Doga. Este considerat cel mai mare compozitor român în viață, iar muzica sa a răsunat în importante săli de concerte din lume, a fost coloană sonoră a unor filme de succes, sau a putut fi auzită în spectacole de teatru. Valsul său a făcut furori în Moldova și în întreaga lume.

- Alexandru Plămădeală. Alexandru Plămădeală este considerat cel mai important sculptor moldovean din prima jumătate a secolului XX. Capodopera lui Plămădeală o constituie monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfânt inaugurat la Chișinău în anul 1928. Alexandru Plămădeală este și autorul bustului poetului Alexei Mateevici din Cimitirul Central din Chișinău, a bustului lui Alexandru Donici și B.P.Hasdeu.

- Gheorghe Urschi. Atâta a urmărit - să rădă lumea. A avut succese în activitatea de creație și merite remarcabile în dezvoltarea genului satirico-artistic [74].

Despre istoria neamului, reflectată într-o lucrare remarcabilă a editorului Anatol Vidrașcu, se scrie în Editorialul „Literatura și Arta” semnat de Nicolae Dabija [75]:

„Nu e obligatoriu să citești cele șase volume de „Istoria ilustrată a României și Republicii Moldova”, e suficient să le răsfoiești, ca să te convingi de bogăția vestigiilor istoriei comune a tuturor românilor.

„Memoria colectivă trebuie cultivată cu grijă și asumată”, menționează în „Cuvânt către cititor” academicianul Ioan-Aurel Pop. A-ți asuma istoria neamului tău – cu tot ce conține ea – e o datorie de onoare pentru fiecare dintre noi. „Fericite popoarele care nu mai țin minte!”, afirmase acum o mie de ani Dragober, regele unui popor care a dispărut din istorie odată cu ținerea de minte a acestuia.

Ca să ne păstrăm locul nostru în istorie, suntem obligați să-l memorizăm, pentru ca, oricât am orbecăi prin lume și vremi, să-l putem găsi cu ușurință atunci când Dumnezeu ne va întreba, la Judecata de Apoi a neamurilor, de unde venim și care ne este numele”.

În aria culturală, domeniul științific și de inovare al Republicii Moldova [76] include 58 de institute de cercetare, 5100 de angajați, inclusiv 3029 cercetători, din care 1307 sunt doctori în științe și 383 doctori habilitați în științe și circa 24% din potențialul științific constituie tineri cercetători cu vârsta de până la 35 de ani.

În conformitate cu Codul Științei și Inovării, activitățile științifice și de inovare sunt concentrate în jurul infrastructurii Academiei de Științe a Moldovei - instituție publică de importanță națională în domeniul științei și inovării, care coordonează această activitate.

Comunitatea științifică acordă prioritate următoarelor direcții: materiale, tehnologii și produse inovative; eficiență energetică și utilizarea resurselor de energie regenerabilă; sănătate și biomedicină; biotehnologie; cercetări în domeniul patrimoniului național și de dezvoltare a societății.

În ultimii doi ani, activitățile științifice și de inovare au fost realizate în cadrul a 245 de proiecte naționale și 106 de proiecte internaționale bilaterale și multilaterale. De asemenea, în scopul implementării rezultatelor de inovare și transfer tehnologic, au fost încheiate peste 1000 de contracte economice cu companii (întreprinderi mici și mijlocii) din diferite sectoare ale economiei.

În baza rezultatelor științifice obținute au fost publicate doar în anul 2016 peste 10 mii de publicații științifice, dintre care 1058 în reviste naționale, 1216 în reviste și culegeri internaționale, 378 în reviste cu factor de impact, 1216 în diverse reviste și culegeri internaționale.

În ultimii doi ani, comunitatea științifică a înregistrat 287 de brevete. Rezultatele științifice ale cercetătorilor din Republica Moldova, în cadrul expozițiilor naționale și internaționale, au fost apreciate cu peste 500 de medalii și diplome.

Începând cu anul 2011, Republica Moldova a devenit membru cu drepturi depline al Spațiului Științific European, asociindu-se la Programul FP7, câștigând 58 proiecte în sumă de peste 4 milioane euro. În anul 2014 comunitatea științifică a Moldovei s-a asociat la Programul European HORIZON 2020. Potrivit statisticii oficiale ale Uniunii Europene, cercetătorii din Moldova au depus 242 de propuneri de proiecte, din care: 98 din institutele științifice; 86 din universități; 51 de la întreprinderi mici și mijlocii; 28 de la organizații neguvernamentale și 16 de la organizații de alt tip. Comisia Europeană a susținut 31 de proiecte științifice, la care au participat 29 de organizații din Republica Moldova.

În aria doctrinei juridice se pot menționa, alături de lucrări doctrinare la toate disciplinele științifice, unele de mare prestigiu științific - care fără îndoială au constituit și constituie obiect de analiză al specialiștilor, a căror simplă enumerare ar depăși cadrul demersului nostru-- contribuțiile științifice aduse de tezele de doctorat în perioada 2004-2017.

Am remarcat dimensiunea culturală mai pronunțată a tezelor: Concepția drepturilor și libertăților omului în opera lui Constantin Stere, (6.02.2010), pentru doctor habilitat în drept, autor, Grecu Raisa, consultant științific Gheorghe Avornic; Aspecte constituționale [106, p.5] ale

culturii juridice în Republica Moldova în perioada de tranziție, autor Serghei Zlobin (23.12.2006).

Ca și în România, constatăm că textul abstract, uneori rigid și dogmatic al doctrinei juridice este nevoit să se deschidă spre cultură. Nu ca un exercițiu adiacent, opțional, facultativ și ca o exigență internă a profesionalismului juridic de astăzi. Aceasta pentru că realitatea juridică-realitate socială care cade sub incidența normelor juridice este tot mai complexă, multinivelară, de o bogăție inepuizabilă. Dreptul trebuie să normeze tipologii ale realității precum realitatea fizică, naturală, realitatea socială, realitatea subiectivă, realitatea informațională, realitatea virtuală, realitatea mass-media...

Cultura prin excelență, constelație de valori, cu expresiile sale specifice precum literatura, poezia, muzica, teatrul, arta cinematografică, oferă o șansă în plus dreptului, de a concerta valorile juridice cu cele filosofice, politice, economice, morale, religioase, științifice, într-o conexiune specifică, pentru că dreptul apără, într-o societate democratică, aceste valori. Cultura surprinde mai complex și nuanțat viața socială, condiția umană, pulsul schimbării, factori de configurare a dreptului. Ea se referă inevitabil la actorii vieții juridice precum judecătorul, anchetatorul, avocatul, victima sau martorul având ca sursă nemijlocită bogăția inepuizabilă a vieții. Ea oferă un univers interpretativ dintre cele mai redutabile în privința înțelegerii vieții sociale, a ființei umane, a sensului vieții. Ori finalitățile dreptului, într-o societate dată [98, p. 19-20], nu pot fi atinse în afara acestor repere existențiale. Aplicarea dreptului rămâne mecanică, ineficientă în afara cunoașterii pulsului vieții, oferit în mod specific și deosebit de expresiv și de către creațiile literar-artistice. Așadar doctrina juridică trebuie să fie deschisă și să atragă în circuitul cunoașterii juridice creații culturale exemplare ale umanității cât și ale unui timp istoric.

Punțile de legătură, de convertire și osmoză trebuie cultivate în mai mare măsură între drept și creațiile culturale din întregul câmp al spiritualității. Acestea trebuie să reprezinte o parte intrinsecă a bibliografiei juridice, cu contribuții relevante în privința perspectivelor deschise, a simbolisticii, a metaforelor, a imaginilor, a arhetipurilor, matricelor spirituale, paradigmelor, care desigur, nu pot înlocui conceptele, instituțiile, disciplinele juridice, dar, respectându-le specificitatea, le potențează, le introduc în rețeaua generală a cunoașterii umane în afara căreia dreptul rămâne izolat, dogmatic, ineficient în rezolvarea problemelor umane, ale unei comunități sau alteia, ale timpului contemporan.

Încercăm o ilustrare în privința reverberațiilor juridice, la nivel de simbol și metaforă, prin câteva versuri din opera celui care a fost numit „poet divin al neamului nostru” [77, p. 5] și ”un mare nume al literaturii române, Grigore Vieru, (1935-2009) a cărui poezie [78] se va eterniza prin străfulgerările de geniu, care o susțin și o luminează dinăuntru”.

- Sacralizarea prin versuri a familiei tradiționale, greu încercată în contemporaneitate, a cărui statut juridic trebuie apărut, a cărei absență stârnește milă chiar față de înfricoșătoarea moarte:

Nu am, moarte, cu tine nimic,
Eu nici măcar nu te urăsc
Cum te blestemă unii, vreau să zic,
La fel cum lumina pârăsc.
Dar ce-ai face tu și cum ai trăi
De-ai avea mamă și-ar muri?!
Ce-ai face tu și cum ar fi
De-ai avea copii și-ar muri?!
Nu am, moarte, cu tine nimic
Eu nici măcar nu te urăsc.
Vei fi mare tu, eu voi fi mic.
Dar numai prin propria viață trăiesc.
Nu frică, nu teamă-
Milă de tine mi-i
Că n-ai avut niciodată mamă
Că n-ai avut niciodată copii [77, p. 148]

Miracolul și frumusețea limbii, atât de semnificativă și specifică și în lumea juridică, poate fi invidiată până și de către creațiile mirifice ale naturii:

Pe ramul verde tace
O pasăre măiastră
Cu drag și cu mirare
Ascultă limba noastră
De-ar spune și cuvinte
Când cântă la fereastră,
Ea le-ar lua, știu bine,
Din, sfântă, limba noastră [77, p. 274]

- Relația familie-patrie, în cadrul unui neam, poate atinge o identitate simbolică:

Mamă,
Tu ești patria mea!
Creștetul tău-
Vârful muntelui

Acoperit cu nea.
Ochii tăi-
Mări albastre.
Palmele tale -Arăturile noastre.
Respirația ta-
Nor
Din care curg ploi
Peste câmp și oraș
Inelul
Din degetul tău-
Cătare
Prin care ochesc
În vrăjmaș
Basmaua-
Steag,
Zvâcnind
Ca inima...
Mamă, Tu ești patria mea!

• Identitatea de neam, izvorâtă din simbioza cu natura, sub semnul credinței, din adâncurile istoriei și tradițiilor, dar cu respect față de alții-să ne amintim preceptele fondatoare ale dreptului-honeste vivere, alterum non laedere, sumum cuique tribuere, răzbate din vocea Poetului:

De codru și izvor legați
Și frați planetei noastre-ntregi
Suntem cu rana aliați
.....
În raza candeliei mereu
Sub care sufăr și creez
Noi ne unim cu Dumnezeu
.....
Ai noștri sunt acești stejari-
Așa străbunii mari ne spun
Suntem cu dânșii solidari
....
De parcă n-am avea din moși

Un Cânt, Un Toma Alimoș
Un Ștefan sau un Cantemir,
Iar sus-Luceafărul martir
...
Da, suntem mioritic neam,
Venim din marele Poem,
Noi nu râvnim alt Râu și Ram [77, pp.181-183]
....

4.2. Cultura rusă din perspectiva juridicității

Date incontestabile relevă caracterul impresionant al culturii ruse. Invocările de mai jos nu pot fi decât cu titlu ilustrativ, nefiind posibil în contextul lucrării de față la referiri mai ample, care au făcut și fac obiectul a mii și mii de lucrări de specialitate [79]. Cele invocate atestă implicit istoria unui popor, istoria dreptului în spațiul rus, statutul juridic diferit de-a lungul timpului, insolubila legătură între valorile culturii și drept, situarea dreptului într-o spiritualitate a unui timp istoric, ipostaza majoră a valorilor culturale de a fi factor de configurare, interpretare și aplicare a dreptului [80]. Exemplificăm în acest context literatura rusă ca una dintre cele mai remarcabile, fără a ne pute implica în diverse controverse, sau judecăți de valoare, abordate de literatura de specialitate.

Astfel, conform enciclopediei Wikipedia, literatura rusă își are rădăcinile în textele bisericesti slavone scrise în perioada cnezatului din Kiev.

Odată cu ascensiunea Moscovei în secolul al XIV-lea începe dezvoltarea unei literaturi naționale ruse.

Din diferite perioade și curente literare propunem câteva nume, reținute în termenii enciclopediei menționate:

- Aleksandr Sergheievici Pușkin (1799-1837)

După începuturi, în tradiția clasică, Pușkin devine cel mai important reprezentant al romantismului în toate genurile literaturii ruse: poezie lirică, dramă (Boris Godunov, 1831), roman în versuri („Evghenii Oneghin”, 1833).

- Mihail Iurievici Lermontov (1814-1841), remarcabil în proză cu romanul „Un erou al timpului nostru” (1840).

- Nicolai Vasilievici Gogol (1809-1852).

Gogol se îndepărtează de patosul romantic și își găsește propriul stil în povestiri, piese de teatru și satire, cu un accentuat caracter de critică socială, dintre care se remarcă nuvela „Mantaua” (1842), comedia „Revizorul”, (1836), romanul „Suflete moarte” (1842).

A doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează prin dezvoltarea romanului realist, gen în care excelează Ivan Turgheniev, Lev Tolstoi și Fiodor Dostoievski.

- Ivan Sergheievici Turgheniev (1818-1883).

Ivan Turgheniev pledează în romanele sale pentru o europenizare a Rusiei. Cel mai important roman al său, „Părinți și copii” (1862), prezintă conflictul dintre viziunea idealistă și umanitară a generațiilor vechi și nihilismul tineretului, problemă controversată în cercurile intelectualității ruse din acea epocă.

- Lev Nicolaievici Tolstoi (1828-1910).

În vasta sa operă literară, temele predominante sunt căutarea unui sens al existenței omenești și rolul individului în societate. Astfel, în monumentalul roman „Război și pace” (1865-1869), pe fundalul perioadei războaielor napoleoniene, omul este confruntat cu problema rolului individului în determinarea cursului istoriei. Romanul „Anna Karenina” (1875-1877) reprezintă o critică inovativă a relațiilor sociale, în special din cadrul tradițional al familiei, prin exemplul destinului tragic al eroinei. Problema relațiilor de familie revine în romanul „Sonata Kreuzer,” (1889). O temă curentă a literaturii ruse, purificarea spirituală prin ispășire, este tratată în romanul „Învierea” (1889).

- Fiodor Mihailovici Dostoievski (1821-1881)

Fiodor Dostoievski a îmbogățit literatura rusă și universală prin subtila sa analiză psihologică, uneori deschis impulsivă, a caracterelor umane, plină de sensuri absconse și cu semnificații contradictorii. Aceeași „polifonie” stilistică se întâlnește și în reprezentarea societății ruse contemporane lui. În timp ce în „Crimă și pedeapsă” (1866), protagonistul romanului comite un omor din considerații filosofice, pentru ca apoi să caute purificarea prin căință și ispășire, eroul romanului „Idiotul” (1868-1869) își vede distruse idealurile creștine în confruntarea cu materialismul predominant în societate. Romanul „Demonii” (1871-1872) este o vastă frescă critică a tezelor distructive ale mișcărilor anarhiste. În „Frații Karamazov” (1880) se descrie tabloul oscilant al Rusiei, între tradiție și tendințele înnoitoare ale timpului.

- Anton Pavlovici Cehov (1860-1904)

Deși scrie în tradițiile realismului, cu un caracter satiric și umoristic în același timp, datorită descrierilor nuanțate ale stărilor sufletești, Anton Cehov este încadrat în literatura impresionistă. Elementele centrale ale creației lui sunt: banalitatea vieții cotidiene, singurătatea, pasivitatea sau dorința de afecțiune, ca în piesele „Pescărușul” (1896), „Unchiul Vania”, „Trei surori” (1901) sau „Livada cu vișini” (1904).

După anul 1910 se înregistrează o mare varietate de curente, stiluri și experimente:

- Futurism-Vladimir Maiakovski

- Imagism-Serghei Aleksandrovici Esenin

Alți scriitori rămân credincioși tradiției marii literaturi ruse din secolul al XIX-lea.

- Maksim Gorki (1868-1936). După o tinerețe aventuroasă, începe să scrie povestiri romanțioase. Întâlnirea cu Lenin, în anul 1905, marchează trecerea la angajarea socială și revoluționară, devenind mai târziu exemplu și purtător de cuvânt al realismului socialist. Dintre operele sale remarcabile sunt de menționat drama "Azilul de noapte" (1903) și romanul „Mama” (1907).
- Boris Leonidovici Pasternak (1890-1960), autor de poezii lirice în tradiția lui Rainer Maria Rilke și Aleksandr Pușkin și al romanului „Doctor Jivago”, publicat abia în 1957, în afara Uniunii Sovietice. Apariția cărții a declanșat o campanie critică și polițienească din partea oficialităților, Pasternak este obligat să refuze Premiul Nobel, care i s-a decernat în 1958, în același an este exclus din Uniunea scriitorilor sovietici, pentru a fi "reabilitat" în 1987.
- Mihail Aleksandrovici Șolohov (1905-1984), cu un excepțional talent literar de povestitor, descrie criza satului din Rusia post-revoluționară, trecând, totuși, sub tăcere represiunile la care au fost supuși în special țăranii ucraineni în cursul colectivizării forțate. Romanul-epopee „Pe Donul liniștit ”(1928-1940), de mai multe ori revizuit, descrie în figura tragică a eroului principal, cazacul Grigori Melehov, dispariția "stanițelor" de sine stătătoare ale cazacilor de pe Don, în cursul războiului civil și în perioada ce i-a succedat. Primește Premiul Nobel pentru literatură în anul 1965.
- Alexandr Soljenițin (n. 1918), internat între 1945 și 1953 într-un lagăr de muncă, apoi deportat până în 1956 în Asia Centrală, publică în 1963, cu aprobarea expresă a lui Hrușciov, romanul „O zi din viața lui Ivan Denisovici” în care descrie viața deținuților în lagărele de concentrare sovietice. Următoarele sale romane „Primul cerc al iadului” (1968) și „Pavilionul canceroșilor” (1968-1969) sunt însă interzise de cenzură și apar în străinătate, după ce circulaseră clandestin în Uniunea Sovietică ca "Samizdat". În 1970 obține Premiul Nobel pentru literatură, dar nu i se acordă pașaport pentru a primi personal premiul. Protestele sale repetate împotriva cenzurii și a internării persoanelor dizidente în servicii de psihiatrie îi atrag excluderea din Uniunea scriitorilor și în 1974 expulzarea din URSS. Cartea sa „Arhipelagul Gulag” (în trei volume) - o amplă lucrare documentară asupra prigonirii a milioane de cetățeni sovietici în anii 1918 până în 1956 - apare între anii 1973 și 1975 la Paris. Se întoarce în Rusia, în 1994.

Mai remarcăm faptul că Patrimoniul cultural mondial UNESCO a inclus, de la an la an lucrări și locuri monumentale.

- 1990 - Centrul vechi istoric din Sankt Petersburg
- 1990 - Bisericile din Kiji Pogost (pe insula Kiji din lacul Onega)
- 1990 - Kremlin și Piața Roșie din Moscova
- 1992 - Monumentele din Veliki Novgorod și împrejurimi
- 1992 - Ansamblul istoric, cultural și natural de pe insulele Solovețki din Marea Albă
- 1992 - Edificiile civile și religioase din Vladimir și Susdal
- 1993 - Mănăstirea fortificată a Trinității și a Sf. Serghei din Serghiev Posad
- 1994 - Biserica Învierii din Kolomenskoe
- 1995 - Pădurile arhaice din Komi
- 1996 - Lacul Baikal
- 1996, 2001 - Regiunea vulcanică Kamceatka și Parcul natural Klucevskoi
- 1998 - Munții Auriferi din Altai în Siberia sudică
- 1999 – Vestul Caucazului
- 2000 - Ansamblul istoric și arhitectural Kremlin din Kazan
- 2000 - Mănăstirea Ferapontov
- 2000 - Rezervația naturală Sikhote-Alin
- 2003 - Bazinul Ubs-Nuur
- 2003 - Ansamblul fortificat de la Derbent
- 2004 - Rezervația naturală de pe Insula Vranghel
- 2004 - Mănăstirea Novodievici
- 2005 - Centru vechi istoric din orașul Iaroslavl
- 2005 - Arcul geodezic Struve (pe teritoriul Rusiei)
- 2010 - Platoul Putorana
- 2012 - Parcul național Lena
- 2014 - Complexul istoric și arheologic Bolghar
- 2017 - Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Svajsk, Tatarstan
- 2017 - Peisajele din Dauria

4.3. Investigare lucidă și mistificare a identității românești în spațiul public contemporan

Spiritualitatea unui neam, inclusiv juridică, depinde de starea identității neamului, de cultul și cultura acesteia, toate acestea neafectând valorile lumii contemporane, fiind consonante cu acestea. Starea precară a identității românești, condițiile care au condus la aceasta, miza istorică a

atitudinii noastre, acțiunile necesare pentru a o depăși, sunt prezentate în cadrul unor instituții identitare precum Academia Română, în conștiințe exemplare ale timpului nostru. În acest sens evocăm câteva aspecte.

- Astfel în "Apelul unor academicieni români Către Poporul Român, Către instituțiile Statului Român" [81] se relevă:

"Având în vedere poziția Academiei Române, de instituție identitară fundamentală, aflată de un secol și jumătate în serviciul Națiunii Române, semnatarii acestui Apel, îngrijorați de evoluțiile interne și internaționale din ultimele decenii, caracterizate printr-o continuă și alarmantă încercare de erodare a identității, suveranității și unității naționale a României, cu multe acțiuni plasate sub semnul globalismului nivelator sau al unei exagerate „corectitudini politice", dar și cu multe acțiuni îndreptate direct împotriva Statului și Poporului Român (rescrierea tendențioasă, lacunară sau chiar mistificatoare a istoriei, denigrarea simbolurilor naționale, subminarea valorilor și instituțiilor fundamentale, sabotarea viitorului, dezmoștenirea generațiilor care vin după noi prin vânzarea pământului, a resurselor solului și subsolului, prin defrișări masive, prin înstrăinarea sau falimentarea unităților economice, prin degradarea învățământului și a sistemului sanitar, prin politizarea excesivă a tuturor subsistemelor statului și societății, ceea ce are ca efect deprofesionalizarea, confuzia valorilor, corupția, lipsa de eficiență, apariția unor tensiuni sociale), preocupați în mod deosebit de încercările recurente de „regionalizare" a României sau de crearea de enclave autonome pe baze etnice, contrare Constituției României și tendințelor de integrare europeană, total neproductive din punct de vedere economic, social, al calității vieții în aceste zone, ne exprimăm ferm împotriva tuturor acestor acțiuni, ne pronunțăm cu tărie în favoarea identității, suveranității și unității naționale, solicităm instituțiilor abilitate ale Statului Român, de la toate nivelurile, să vegheze și să acționeze pentru a preveni, pentru a contracara și, atunci când se încalcă legea, pentru a pedepsi toate diversivările și agresiunile la adresa identității, suveranității și unității naționale a României și a stabilității statului de drept. Chemăm alături de noi, în acest demers, întregul popor român, pe toți locuitorii acestui pământ, ne adresăm în particular intelectualilor, invitându-i să fie exemplu de înțelepciune și de patriotism, ne adresăm oamenilor politici, invitându-i să conlucreze cu responsabilitate și patriotism pentru binele României, cu atât mai mult cu cât am sarbătorit de curând împreună Centenarul Unirii de la 01. decembrie 1918, centenarul aducerii împreună a tuturor provinciilor românești, eveniment pe care poporul român l-a așteptat, pentru care a suferit, a lucrat și a luptat atâtea veacuri și pe care l-a realizat cu atâtea jertfe. Să ne cinstim eroii, să fim la înălțimea lor, lăsând generațiilor următoare, tuturor locuitorilor României, o țară unită, suverană, cu dragoste pentru trecut și pentru cultura sa, cu respect de sine, stăpână

pe pământul său, educată și prosperă, o țară a Europei Unite, dar cu identitate proprie, românească.

„Așa să ne judece viitorul!”

Inițiat de academicienii Victor Voicu, Ioan-Aurel Pop, Gheorghe Păun și semnat de un mare număr de membri ai Academiei Române 8 februarie 2017.

- Din Manifestul către români al regretatului prof. acad. Dinu C.Giurescu [82] reținem:

”Inițiativa de a desființa județele se înscrie într-un șir de acțiuni care sunt menite, pe de-o parte, să destrame unitatea teritorială a țării și, pe de altă parte, să șteargă identitatea noastră națională. Se anulează, cu o trăsătură de pix, toată această întocmire care are o vechime între 600 și 700 de ani, intrată în conștiința noastră, a mea. Eu sunt din Vlașca mai întâi, apoi din Argeș, și pe urmă, evident, sunt din România, fiindcă Vlașca și Argeșul sunt parte din România. Ce facem? Ștergem cu buretele, ștergem cu pixul - tot? Unde voi fi? Din regiunea 1, cetățeanul cu codul numeric personal cutare, pe care îl înscriu cu două-trei semne acolo, într-o listă și, în felul acesta, am robotizat întreaga România. Eu nu mai aparțin unui județ, nu mai aparțin României. Aparțin unor sigle, unor numere înscrise... E trist!

Așadar, ce se întâmplă acum cu desființarea județelor se înscrie în două tendințe foarte clare din ultimii ani. Pe de o parte destrămarea teritorială a României și, pe de altă parte, ștergerea identității noastre ca români. Am să enumăr câteva argumente:

➤ Primul: regiunile de dezvoltare, acel faimos proiect, din păcate al UDMR-ului: 50.000 Km², taie Transilvania în două, pe linia trasată de arbitrajul de la Viena din '40. Acesta este un fapt.

➤ Al doilea: statutul minorităților care se pregătește. Dacă se adoptă, prin formulă magică a asumării răspunderii, vom crea zeci de autonomii teritoriale, sub pretextul autonomiilor culturale. Autonomii teritoriale în Transilvania care vor face tranziția de județele secuiești, și până la granița cu Ungaria.

➤ Al treilea argument: legea arhivelor, în speță întoarcerea arhivelor la emitent! Dumneavoastră știți ce înseamnă asta? Să le întorc unde? Emitentul a fost până în 1918 Ungaria sau Austria. Acolo le întorc? Eu cred că nu-și dau seama oamenii de catastrofa pe care o pregătesc României. Dacă le-aș propune Statelor Unite să întoarcă arhivele de la Arhivele Naționale Centrale din Washington DC la diferiții emitenți, eu cred că s-ar uita și ar spune probabil că este un act de trădare națională, de destrămare a unității Statelor Unite.

➤ Al patrulea argument: legea educației. Suntem educați după moda nouă europeană, în care 92% dintre elevii autohtoni au mai puține drepturi decât 8% dintre elevii minoritari. E bine că au minoritarii drepturi, dar vreau ca și majoritarii să aibă aceleași drepturi! Aceeași lege

enumeră 22 de principii directoare, unul din principii este și cultura, identitatea și istoria românească, dar în lege nu se află nimic pentru promovarea acesteia. Mai mult decât atât: finanțarea este favorizantă pentru minoritari: dacă sunt 10 elevi minoritari români într-un sat, desființăm școala respectivă, iar dacă sunt zece minoritari într-un sat, facem o școală specială. Iată, deci, ce înseamnă legea educației europene... Nu mai vorbesc de autonomia universitară, care acolo e proclamată cu litere groase dar, în realitate, universitățile sunt supravegheate, acum, cum nu au fost niciodată înainte, după bunul plac al rectorului și al altora.

➤ Al cincilea argument: nu mai avem manual de istoria românilor. Elevii de clasa a XII-a au un manual pe care scrie Istorie, iar înăuntru e tranșată, ca la abator, istoria românilor pe teme mari, pe care le înțelege un om care cunoaște istoria românilor, dar nu unul care trebuie să o învețe, fiindcă principiul cronologic a fost desființat.

➤ Al șaselea argument: eu pot să insult acum drapelul țării, personalitățile marcante... În lege nu mai există incriminare penală pentru acest lucru, pentru profanarea sau batjocorirea simbolurilor naționale. Fac ce vreau și ce pățesc? În cazul cel mai bun, dacă acționează guvernul sau autoritatea, primesc o amendă.

➤ Al șaptelea argument: am aflat cu stupefație că asociația culturală „Forumul Românilor” din Covasna, Harghita și Mureș nu primește un leu de la Guvern pentru acțiunile sale culturale.

➤ Al optulea argument: ora de istorie la televiziunea romană nu mai este. Nu mai există, pur și simplu.

➤ În al nouălea rând: desprinderea propagandistică, și chiar mediatică, a celor două județe și jumătate secuiești.

➤ În al zecelea rând: reforma sistemului sanitar, care poate să ducă foarte departe, spre dezastru.

➤ Peste toate – și cu asta am terminat – vine anularea Parlamentului.

Asumarea răspunderii este o formulă extraordinară, ca să nu mai conteze Parlamentul. Marea Adunare Națională era mult mai logică decât Parlamentul de astăzi. Spunea Constituția din '65: „forța conducătoare din Republica Socialistă România este Partidul Comunist Român” – monopolul puterii. Era clară puterea. Deputații votau așa cum spunea Partidul.

Acuma nu! Avem un regim, chipurile, pluralist și, în schimb, ne asumăm răspunderea încât orice lege poate să treacă în momentul de față, fiindcă Guvernul beneficiază de o majoritate aritmetică, care nu mai corespunde în niciun fel cu opțiunile și cu sentimentele populației.

Revin la județe. Acestea nu sunt o creație a lui Mircea cel Bătrân. Județele erau acolo și Mircea le-a întărit. Nu sunt o creație a lui Alexandru Ioan Cuza sau Carol I. Erau acolo. Domnitorul unirii și fondatorul monarhiei [131] le-au întărit doar. Culmea este că Uniunea

Europeană nu ne cere această desființare a județelor. Este o mistificare grosolană, urâtă de tot, să spui oamenilor că UE ne cere așa ceva. Dar nu este adevărat! Franța și-a menținut zeci, sute de departamente, Germania la fel, Anglia la fel. Fiecare unitate teritorială cu numele ei este acolo, numai noi le desființăm. Partea cea mai gravă e că vor să ne șteargă memoria, vor să ne șteargă identitatea. Prin toate aceste răsturnări, prin toate aceste acțiuni de buldozer, pur și simplu, vor să fiu ca frunza pe apă - căci frunza este acum un simbol - să nu mai știu ce e cu mine, să fiu un fel de cetățean, așa, al nimănui, care locuiesc într-o regiune desemnată printr-o cifră romană, și care voi fi, încă o dată, înscris, printr-un indicativ numeric, într-o listă. Acest tip de om nu are decât nevoi imediate: trebuie să se ducă la mall, să cumpere o mașină și să călătorească, poate, în străinătate, și să se îmbrace bine. Asta este tot, dar în cazul ăsta România: adio! Aici este partea cea mai gravă.

Prin desființarea județelor îmi iei baza mea teritorială care de sute de ani există acolo. Bunicul meu s-a născut în Buzău, și județul Buzău există și astăzi. De patru generații suntem buzoieni prin naștere. Țăla este primul loc. Îmi ștergi și Buzăul? Ce fac? Unde sunt născut? În raionul Stalin din București? Se vehiculează teoria că noi am ajuns în Transilvania prin secolul XII-XIII... Asta este o veche temă de propagandă: neputând să conteste majoritatea absolută a românilor, au început să spună: „da, dar voi ați venit după noi, și noi am fost primii ocupanți” și alte teorii din acestea. În Ardeal, însăși constituirea voievodatului Transilvaniei în cadrul regatului maghiar este un ecou al formei vechi de organizare, din vremea când românii conlocuiau cu slavii pe teritoriul Ardealului (așa cum a fost voievodatul Țării Românești). Cât privește județele, să luăm două exemple: Maramureșul și Bihorul. Sunt forme vechi de organizare pe care regatul maghiar, în momentul în care a încorporat Transilvania, le-a preluat și le-a transformat în comitatele regatului. Iar mai târziu, când Ungaria a făcut dualismul cu Austria, a reînființat toate județele. Județele din Transilvania sunt județele care s-au constituit de-a lungul vremilor. Atât de puternică era instituția, încât Austro-Ungaria a extins această instituție a comitatelor, echivalentă cu județele, pe toată Ungaria mare, aceea din 1867. Tot ce am înșirat până acum, acei pași mai mari sau mai mici pentru destrămarea unității teritoriale și a demnității românești, merg toate ca un șuvoi către o singură țintă, suprimarea articolului 1 din Constituție: România este stat național, unitar, suveran și indivizibil. Asta le trebuie, asta vor să suprimă. Și o suprimă în momentul în care, în conștiința elevilor din liceu, dispăre Istoria românilor ca materie de învățământ, sau când cetățenii dintr-o urbe nu mai au conștiința că sunt români. Poate nici măcar că sunt bucureșteni sau brașoveni, ci așa, niște cetățeni în derivă printr-o regiune de dezvoltare, numerotată cu 1, 2, 3, 4 sau 5. Dacă doriți să rememorați, sau să vedeți pentru prima oară, cine au fost cei care au distrus județele României, să ne întoarcem în 1950, ca să vă arăt o

lege adoptată de Marea Adunare Națională, chiar în anul care reprezenta debutul obsedantului deceniu. Aș spune cel mai urât, cel mai trist și cel mai greu de suportat deceniu din istoria modernă a României...

Am sentimentul că sunt în 1940, în preajma prăbușirii hotarelor noastre. E de spus numai că fiecare om trebuie să-și dea seama că soarta lui personală, afară de beneficiarii regimului, depinde de ce se joacă acum. Se joacă integritatea teritorială a României, se joacă stabilitatea ei, se joacă identitatea sentimentului că ești român, se joacă apărarea țării. Statul de astăzi nu mai apară România. Statul de astăzi apară pe altcineva, dar nu obștea românească. De aceea fiecare dintre noi, cu mijloacele pe care le are, trebuie să spună NU. „Nu!” – la ceea ce se pregătește în momentul de față și să revenim la tradițiile noastre, să revenim la puterea noastră dintotdeauna”.

Ca fenomen social contemporan “criza de identitate națională” este semnalată în diverse țări, precum Franța, Anglia sau Germania dar în contexte diferite, generate de cauze diferite cu geneză și configurații specifice, fără a se omite “contribuția societății globale”. Putem însă remarca, cel puțin în cazurile amintite, atitudini și reacții instituționale și sociale, o anumită strategie statală de protejare a identității naționale care include: investiții masive în educație și învățământ, cultul istoriei naționale și al tradiției, protejarea patrimoniului cultural considerat sacru și inclus în circuite turistice, organizarea de institute care protejează limba și cultura proprie, marile spirite ale poporului respectiv, apărarea contribuției naționale la patrimonial universal și distribuirea acestuia pe diferite circuite informaționale ș.a. Fără a ignora eforturile și realizările statului român în direcțiile amintite aceste atitudini și acțiuni sociale dezirabile, pot fi cultivate mai pregnant și în spațiul românesc la nivel instituțional statal, al organismelor nonguvernamentale precum diverse asociații și fundații, al societății civile, în mass-media sau de către cetățeni. Mai ales că legitimitatea și legalitatea lor, uneori estompată, mistificată și manipulată rezultă cu claritate din Constituția României, documentele Uniunii Europene, Declarația Universală a Drepturilor Omului, alte documente internaționale.

4.4. Societatea globală , identitatea culturală și dreptul în orizontul secolului XXI

Autorul A. Giddens [83, pp.4-24] apreciază că, între abordările teoretice moderne de investigare a modalităților de studiu a vieții sociale, de explicare a funcționării societăților, de surprindere a sensului societății în schimbare, funcționalismul, abordarea conflictualistă și interacționismul simbolic au avut un rol deosebit de important. Controversele teoriei sociologice privind evoluția societăților moderne au trecut dincolo de perspectivele-importante de altfel, propuse de Marx sau Weber, mai ales după colapsul comunismului din Estul Europei. Autorul invocă analizează diverse puncte de vedere privind societatea contemporană. Astfel, după U.

Beck, lumea în care trăim este într-o "a doua modernitate", prin faptul că instituțiile moderne devin globale, în timp ce viața de zi cu zi se eliberează de tradiție și cutumă. Vechea societate dispare și este înlocuită de "societatea riscului". Managementul riscului este trăsătura principală a ordinii globale. Acum riscurile țin mai mult de incertitudinile create de propria noastră dezvoltare și de dezvoltarea științei și a tehnologiei și nu mai sunt restricționate spațial, temporal sau social. Beck susține că statul-națiune nu mai este capabil să facă față unei lumi a riscului global. În schimb, trebuie să existe o cooperare transnațională între state. Idealul lui este un sistem cosmopolit, bazat pe recunoașterea și acceptarea diversității culturale. Responsabilitatea managementului riscului nu poate fi lăsată doar în seama politicianilor sau a oamenilor de știință, grupurile și mișcările care se dezvoltă pe scena subpoliticii au o mare influență asupra mecanismelor politice oficiale.

Conform lui M. Castells, societatea informațională este marcată de ascensiunea rețelelor și a economiei rețelei. Noua economie, capitalistă în esență, nu se mai bazează, în principal pe clasa muncitoare sau pe fabricarea bunurilor materiale, cum considera Marx. În schimb telecomunicațiile și computerele constituie baza producției. Castells numește noua economie globală "automaton" și crede că noi nu mai controlăm lumea care am creat-o.

Coșmarul umanității – preluarea controlului asupra lumii noastre de către mașini - este pe cale a se produce, ca sistem electronic al tranzacțiilor financiare. Este totuși posibil să se recâștige mai mult control real al piețelor de desfacere globale prin intermediul eforturilor colective ale organizațiilor internaționale și ale țărilor care au un interes comun în reglementarea capitalismului internațional. A.Giddens remarcă faptul că, noțiunea de încredere ar trebui în contemporaneitate să fie considerată, de asemenea, de risc. Într-o lume a transformării rapide, formele tradiționale de încredere tind să dispară. Este nevoie să dovedim încredere în autorități, care sunt abstracte în raport cu noi. A trăi în era informației înseamnă o amplificare a reflexivității sociale. Aceasta înseamnă că trebuie să ne gândim în mod constant la, sau să reflectăm asupra circumstanțelor în care ne desfășurăm viețile.

A. Giddens relevă că termenul de globalizare configurează o singură lume în care indivizii, grupurile și națiunile devin interdependente.

Din perspectivă economică globalizarea relevă:rolul corporațiilor ale căror operațiuni masive trec de granițele naționale, influențând procesele de producție și distribuția internațională a muncii; integrarea electronică a piețelor financiare globale și volumul enorm de fluxuri globale de capital; spațiul și amploarea fără precedent al comerțului mondial. Economia fără greutate,- economia electronică-ca nouă economie, câștigă teren. În multe privințe, economia funcționează prin rețele care de cele mai multe ori depășesc limitele naționale, iar participarea la rețelele de

distribuție din lumea întreagă devine esențială pentru a face afaceri într-o piață globală aflată în permanentă mișcare. La aceștia se pot adăuga: impactul amețitor al progresului tehnologiei informației și comunicațiilor care realizează interconectări în timp real și comprimă timpul și spațiul; fluxurile informaționale care leagă direct și continuu individul la lumea din afară, oameni și evenimente din locuri îndepărtate. Oamenii conștientizează mai mult că responsabilitatea socială nu se oprește la granițele naționale, ci merge dincolo de acestea. Dezastrele și nedreptățile cu care se confruntă oamenii în diverse părți ale globului nu sunt doar niște nenorociri care trebuie îndurate, ci temeuri legitime pentru acțiune. În același timp, perspectiva globală conduce oamenii din ce în ce mai mult, în formarea propriului simț al identității, către alte surse decât statul națiune.

Dimensiunea politică relevă o altă forță activă a globalizării. În acest sens, se pot remarca: colapsul comunismului în stil sovietic, creșterea mecanismelor internaționale și regionale de guvernare precum Națiunile Unite și Uniunea Europeană, rolul organizațiilor guvernamentale internaționale și al organizațiilor nonguvernamentale internaționale.

Forțele care produc o cultură globală cuprind televiziunea, apariția unei economii globale unificate, cetățenii globali, precum managerii marilor corporații, structurile organizaționale internaționale, comunicațiile electronice. Se consideră că, evoluția rapidă a Internetului va grăbi răspândirea culturii globale, după cum se constată și rezistența diverselor culturi tradiționale în fața proceselor de aculturație.

S-a mai remarcat în contextul globalizării, ascensiunea individualismului, faptul că forțele globalizante au invadat prin surse impersonale contactele personale și contextele locale, schimbând fundamental natura experiențelor noastre cotidiene. Se redefinesc aspectele personale și intime ale vieților noastre (vezi imensul scandal produs în 1918 de colectarea datelor personale pe Facebook), precum familia, rolurile de gen, sexualitatea, identitatea personală, interacțiunile noastre cu ceilalți și relațiile de muncă. Oamenii trebuie să-și construiască activ propriile lor identități [83, pp.29-71].

Mutațiile majore produse în contextul actual asupra dreptului, permit să se susțină că asistăm în societatea globală, la „o nouă revoluție a dreptului”. Astfel în viziunea autorilor J. Allard și A. Garapon [84, pp.7-125], această sintagmă se caracterizează printr-o serie de note definitorii în raport cu „dreptul tradițional”, cu privire la care, în termenii autorilor, am reținut:

- Poziția tradițională a statului național suveran este uzurpată și reconsiderată în condițiile în care dreptul devine materie de schimb, depășește frontierele naționale, este conceput din ce în ce mai mult „în altă parte” și are o mobilitate considerabilă, reglementând nu numai dispute dar și forța de muncă, capitalurile, serviciile, într-o arie extrastatală, globală.

- Se poate remarca o tendință de dezarticulare și extensie, înscrisă în prelungirea separării și echilibrul puterilor care definește statul de drept [127, p. 21] național, când cele 3 puteri, legislativă, executivă, judecătorească caută asocieri cu omologii străini, formând la nivel mondial rețele de guvernare, jurisdicții internaționale sau forumuri juridice internaționale.

- Se accentuează vocația universalizabilă a puterii judecătorești de a nu fi o putere decizională, discreționară, ci limitată de exigențe interne, care nu are de fiecare dată nevoie de o legitimitate formală, invocând vocația sa de a fi singura putere nemobilizată direct de cetățeni, fără a se cere, ca o condiție preliminară de sesizare adeziunea unui anumit număr-ca de pildă în cazul unei inițiative legislative, când legitimitatea unei revendicări poate fi constatată, chiar împotriva opiniilor majoritare, conform unor proceduri specifice și în numele dreptății.

- Relația tradițională legiuitor - care elaborează dreptul, și – judecător, care, în genere, aplică dreptul, devine complexă, multinivelară, de circularitate și cu legitimări specifice, de pildă când judecătorul Curților Europene de la Strasbourg sau Luxemburg obligă legiuitorul național la conformare, sau în relație cu diverse jurisdicții internaționale.

- Izvoarele formale ale „noului drept” cunosc construcții normative precum Dreptul Uniunii Europene, Jurisprudența Curții Europene a drepturilor omului, „dreptul uniform” stabilit prin Convenția de la Viena privind vânzările, fondat pe interesul pentru reciprocitate în materie, sau normele justiției penale internaționale fondate valoric pe civilizație și umanitate - și concepute ca mijloc de ieșire din conflict și pacificare. Acestea însă se articulează, se încastrează în experiența judiciară comună, în scena judiciară mondială, unde dreptul se scrie precum un scenariu semnat de mai mulți autori, „la mai multe mâini” (R. Dvorkin). În acest nou forum judiciar „noul drept” vine uneori pe o cale cotate tradițional ca informală, de o manieră uneori bulversantă când „jurisdictio” este gândit separat de „imperium” dar care devine de neignorat, solidar cu normativitatea instituită formal, cu mare autoritate persuasivă, imperativ, susținut de eficacitatea sa concretă, de multiplicarea surselor argumentative, provenite din decizii străine, de doctrina juridică exemplară din spații de cultură juridică diferite. Se naște, astfel, un spațiu judiciar relativ independent de orice referință la un sistem juridic omogen și coercitiv, care pare a fi -în viziunea autorilor citați - cheia noii revoluții a dreptului.

- Generalul, configurat tradițional de către lege, de către norma juridică, în care decizia judecătorului trebuia să încadreze particularul cazuistic, devine acum contextul juridic mondializat care deschide judecata spre un universal care transcende culturile și sistemele normative naționale.

- Statutul și decizia juridică a judecătorului internațional cunosc niveluri diferite și solidare de legitimitate, cu participarea sferei juridice naționale și prin „exportarea” acesteia, a influenței statului din care provine, a reprezentativității, a capacității judecătorului de a fi un interpret cultural, de a înțelege și judeca o cauză în termenii unei experiențe globalizante. În această ipostază judecătorul acceptă multiplicarea surselor sale argumentative, ca argumentul său să fie evaluat de alții, punându-și în joc mai mult decât o legitimitate instituită-o pretenție de legitimitate, o legitimitate construită și cucerită în fiecare caz, în fața unui auditoriu universal. Apare în prim plan o legitimitate imanentă rațiunii juridice, care emană din funcționarea însăși a jurisdicțiilor în spațiul public mondial din structura normativ-procedurală a dreptului și care se raportează permanent la exigențe specifice precum cele ale modelului comun de proces echitabil: publicitatea, termenul rezonabil, legalitatea, independența și imparțialitatea jurisdicției [122, p.3], caracterul contradictoriu al procedurii, prezumția de nevinovăție, informarea acuzatului, asistența unui avocat...(art.6 din Convenția europeană a drepturilor omului).

- Noua rețea judiciară globală este interpretată în mod diferit din punct de vedere doctrinar. Fie ca un ultim stadiu al „guvernării judecătorilor”, în disprețul intereselor naționale și a legitimității democratice, „o internațională a judecătorilor” în detrimentul suveranității statelor și cu tendințe hegemonice (U. Mattei), fie ca tendință spre un drept universal, privită cu entuziasm cosmopolitic (M.D. Marty, A.M. Slaughter). Se poate aprecia că, o nouă ordine juridică hegemonică, un cosmopolitism la nivel înalt, în direcția unei federații mondiale de state sau a unui stat mondial, sunt puțin probabile, în condițiile unor interese politice diferite, a unor conflicte, a luptei pentru influență, a confruntării dintre culturi pregnant diferite. Se conturează mai degrabă în viziunea autorilor analizați-o, „a treia cale”, în care globalizarea justiției este poliarchică, nehegemonică și omogenă, cu un cosmopolitism mai atenuat, la nivel de bază, care este edificat pe conștiința comună a interdependențelor, pe forța persuasivă a argumentării care circulă în rețeaua juridică globală, este animată de confruntări și conflicte, neescaladând niște limite ale voinței politice care ar răspunde tranșant la interogații precum: Cine guvernează global? Unde rezidă autoritatea? Cum legislația devine aplicabilă?

Această scenă judiciară mondială nu s-ar racorda automat la o piramidă de norme sau la o ordine politică determinată, iar jurisdicțiile nu s-ar impune celorlate - cu excepția celor instituite ierarhic prin voința suverană a statelor, precum jurisdicția CEDO sau UE- fiecare dintre ele fiind sursă concurentă și contribuind la o funcție globală de regularitate și previzibilitate, prin competiție, evaluări persuasive reciproce, admonestări, corelări și colaborări impuse de evoluțiile lumii la nivel global, mai ales în condițiile în care globalizarea justiției se internalizează în

sistemele juridice naționale, apare tot mai pregnant și ca o dimensiune a dreptului intern, mai sensibil la influențele extrateritoriale.

- Identitatea dreptului trebuie găsită nu numai în conceptele centrale dar și în penumbră (Hart), în fundamente nonjuridice și în înțelegerile determinate de context. Era modernă a pierdut magicul și misticul în favoarea calculului rațional și a procedurilor formale [111]. Liniaritatea poate fi însă, profund alienantă. Azi trăim într-o o lume complexă, traversată de o frumusețe turbulentă. Ideea de ordine se cultivă prin multiculturalism, multispecii, multitehnici. Indivizii și comunitățile creează și dau înțelegere practicii lor juridice, scăpând de vraja unui sens comun [1, pp.113-141].

Și totuși, în această lume în schimbare și a pluralismului juridic, identitatea națională a dreptului, ca expresie juridică a unui stat național și independent, specifică unui spațiu geografic și socio-politic, generată de o multitudine de factori interni, rămânând actuale referințele clasice ale lui Montesquieu, dar și ca expresie a unor comunități sociale configurate de trăsături perene precum limba, tradițiile, cultura, religia, se vedește actuală și viabilă, de neignorat fără grave perturbări sociale la nivel global. Ea trebuie să fie însă nondogmatică, participantă la circuitele informaționale internaționale, deschisă cuceririlor științei și tehnicii contemporane, valorilor universale, respectând exigențele stadiului actual al umanității, precum cele formulate în Declarația Universală a Drepturilor Omului.

Această ipostaza național-identitară incluzând o puternică dimensiune juridică, trebuie să fie străină de extremisme, cultivând valorile proprii în respectul valorilor celorlalți, fiind deschisă reflecției și acțiunii sociale cu privire la gravele probleme contemporane și la o nouă viziune asupra lumii.

Această viziune, la cumpăna dintre milenii, cuprinde, între altele, încheierea războiului rece, (reversibilă?!), încetinirea cursei înarmărilor, edificarea democrației și a mecanismelor economiei de piață în țările ex-comuniste, a tendințelor globale ale dezvoltării economice, interconexiunile crescânde între țări datorită tehnologiilor, informațiilor, serviciilor, electronicii, dar și reducerea înstrăinării ființei umane, a crizei morale actuale, a reafirmării ființei culturale a omului. Raportul intitulat Future State 2030, elaborat în colaborare cu The Mowat Centre - the School of Public Policy and Governance din cadrul Universității din Toronto, examinează nouă megatendințe cu care se confruntă guvernele din întreaga lume, și analizează politicile și acțiunile strategice care ar trebui adoptate de autorități pentru a asigura un viitor stabil. Megatendințele reprezintă câteva dintre cele mai critice provocări la nivel mondial, printre care: insuficiența resurselor, în condițiile în care pentru a răspunde cererii din anul 2030, va fi necesară o creștere globală de alimente și apă cu 50% și respectiv 40%; afluxul crescut de tineri

care intră pe piața muncii în economiile în curs de dezvoltare alături de presiunea crescută exercitată în majoritatea țărilor dezvoltate de populațiile aflate în proces de îmbătrânire rapidă; dezvoltarea unei clase de mijloc cu un nivel crescut de relaționare și cunoștințe în tehnologia avansată, cu cereri mai mari din partea guvernelor confruntate cu o datorie publică în creștere; interconectarea și interdependența crescută a economiilor din întreaga lume. În același timp nu se pot omite aspecte mai mult sau mai puțin sumbre, unele de coșmar, ca foametea, criminalitatea, pericolul accidentelor nucleare, degradarea mediului, violențele etnice și religioase, migrația, terorismul ș.a. Ambivalența lumii de azi și de mâine, posibilitatea ca ea să evolueze înspre Apocalipsă sau epocă de glorie, cum se exprimă tranșant J. Naisbit, implică în cel mai înalt grad responsabilitatea umană. Noi înșine suntem responsabili de ceea ce va urma. “Atitudinea socială fundamentală în fața viitorului, nu poate ignora – credem – experiența umană generală, respectul valorilor general umane, acțiunea socială a forțelor progresiste. În acest context și în fața atâtor probleme grave, Dreptul – în calitate de ființă socială distinctă, ce acționează desigur prin oameni și pentru oameni – nu poate fi impasibil. Ca element al controlului social și constituint normativ al construcției sociale, Dreptul pedepsește, descurajează, anihilează, controlează, previne, convinge, protejează și organizează. Totul este ca Dreptul să se înscrie pe linia de evoluție a unor tendințe dezirabile, să servească finalitățile și condiția umană, afirmându-și în același timp propria sa mișcare internă, specificitatea și complexitatea sa în care Dreptul este filosofie, tehnică, știință, artă” [6, pp.578-581].

De asemenea, Dreptul nu poate ignora multitudinea dimensiunilor și conexiunilor acestei lumi, supradeterminarea sa, societatea umană fiind o verigă în „plasa nevăzută a Universului cosmic”. Spiritul uman trebuie să își asume complexitatea realității, existența unui sens în Univers, însușirea transcendentalului ca Divinitate. Este transcendent-transcende – ceea ce împlinește trecerea într-un dincolo, caracteristică proprie omului care ajunge la sine prin depășirea ființării [85, p. 99]. Astăzi, în tumultoasa societate globală, problema sensului ar putea indica și faptul că, într-o lume în criză, trebuie să restituim Omul-omului prin redarea conștiinței de sine, a demnității sale, prin respectul Naturii, a Divinului Sursă, a Divinității din Noi care trebuie să fie Demiurgul istoriei lumii noastre [86, pp.475-482]. Iar Dreptul este un factor de prim rang în acest sens.

4.5. Ilustrări de capodopere ale culturii universale și rezonanța lor juridică

Cărțile ”sfinte” – Biblia, Coranul, Talmudul...Cărțile zorilor umanității – Iliada, Odiseea, Mahabharata, Ramayana...cărți ale genezei și întrupării ființei umane, impregnate de aspecte filosofice, morale, artistice, religioase și în mod inevitabil, de incidența Dreptului, pe măsură ce

aceasta se edifică. Fiecare dintre aceste capodopere a spiritului uman emană și spiritualitatea juridică în devenire a unui timp istoric. Numai despre ”Decalog” s-au scris, de-a lungul timpului, milioane de cărți juridice. Așadar ilustrările care urmează reprezintă opțiuni, dintre atâtea posibile, apreciindu-se însă că nu pot lipsi dintre valorile emblematice ale omenirii, care merită să dăinuiască pentru totdeauna [87].

- **Iliada** este o epopee atribuită lui Homer, care pare a fi fost un aed din Ionia, din a doua jumătate a secolului VIII A.Hr., și care a preluat în epopeele sale, Iliada și Odiseea, tradiții, fragmente și motive din mituri vechi și cântece populare.

Iliada este compusă din 15 337 de hexametri dactilici și, din epoca elenistică, divizată în 24 de cânturi. Textul a fost probabil compus între 850 și 750 A.Hr. (date deja menționate de către Herodot), deci cu patru secole după perioada în care istoricii înscriu războiul mitic pe care acesta îl relatează.

Tema epopeii o reprezintă războiul Troiei, în care se confruntă aheii veniți din Grecia cu troienii și aliații acestora, fiecare tabără fiind susținută de diverse divinități, cum ar fi Atena, Poseidon sau Apollo. După zece ani de război, soarta acestuia nu este decisă, acesta continuă prin numeroase lupte colective sau individuale care ilustrează figuri ca: Ajax, Hector sau Patrocle. În final, aheii înving grație victoriei lui Ahile care îl ucide pe conducătorul troian în luptă directă.

Trecuseră câteva zile de la moartea lui Hector, iar Priam se duce la cortul lui Ahile pentru a cere trupul fiului său. Ahile acceptă rugămintea. Timp de douăsprezece zile grecii n-au mai luptat pentru că troienii au adus onoruri viteazului lor luptător. După cele douăsprezece zile Ulise pune la cale un șiretlic. Grecii se prefac că pleacă și lasă pe țărm un cal de lemn în care se află cei mai puternici luptători. Troienii crezând că e un dar de la zei îl aduc în cetate. Grecii au ieșit și au deschis porțile. Atunci ei au năvălit și au cucerit cetatea...[88].

- **Odiseea** [89] (în limba greacă: Οδύσσεια, Odysseía) alcătuiește, împreună cu Iliada, un grup de două opere grecești atribuite rapsodului popular orb, Homer. Scrisă ulterior, în a doua jumătate a secolului VIII A.Hr., Odiseea este una dintre cele mai vechi și renumite opere literare din mitologia antică. Ea prezintă peripețiile regelui Odiseu (Ulise) și ale însoțitorilor lui din Itaca pe drumul de întoarcere acasă, după războiul troian. În multe limbi termenul de „odisee”, inspirat de această epopee, desemnează o călătorie lungă și plină de aventuri.

Din perspectivă juridică, între atâtea semnificații, s-ar putea reține natura dramatică a dreptului la război în care ființa umană pierde iremediabil sau odiseea dreptului care mereu își caută Adevărul prin jertfă și înțelepciune, înfruntând „zeități ale Răului” precum, ispita, seducția,

manipularea, înșelăciunea pentru a-și găsi casa arhetipală - justiția ca valoare originală a ființei sale generice.

- **Mona Lisa.** *Leonardo da Vinci (1452 - 1519).* Cunoscută și ca „Gioconda”, Mona Lisa este un portret, datând din secolul al XVI-lea, pictat în ulei, de către Leonardo di ser Piero da Vinci, în timpul Renașterii. Potrivit celei mai răspândite ipoteze, modelul tabloului se numea Lisa Gherardini, născută în 1479, la Florența.

Corelația dintre surâsul Giocondei și drept pare, la prima vedere, o impietate. Am putea invoca, cel puțin, protecția juridică a acestei capodopere. În plan simbolic, ea evocă și pentru drept, enigmatica ființei umane, nexplorată de perspectiva juridicității dar ocrotită prin norme și instituții juridice precum cele privitoare la dreptul la viață intimă și privată, cu condiția bunei credințe și a respectării drepturilor și libertăților celorlalți.

”Dreptul la surâs”, ca expresie a normalității ființei umane, a respectării dimensiunii afective a demnității umane ar putea fi un standard psiho-afectiv care denotă civilizație și cultură. Nu ar fi de ignorat că, această capodoperă transmite și pentru drept, faptul că interpretarea este un adevărat univers. Numai interpretarea surâsului Giocondei a generat o imensă literatură. Totul cere interpretare, de la scâncetul unui copil la monologul lui Hamlet sau Rațiunile lui Kant (Dilthey). Cu atât mai mult Dreptul, fenomen atât de complex, care nu poate sta sub semnul unicității interpretative.

- **Hamlet.** *William Shakespeare (1564 - 1616)* „Tragedia lui Hamlet, prințul Danemarcei”, sau mai simplu, „Hamlet”, este o operă tragică, scrisă de William Shakespeare, probabil, între 1599 și 1601. Intriga poveștii, petrecută în Danemarca, relatează felul în care prințul Hamlet pretinde răzbunare împotriva unchiului sau, Claudius, pentru ca l-ar fi ucis pe bătrânul Rege Hamlet, fratele lui Claudius și tatăl tânărului Hamlet, luându-i locul la tron și căsătorindu-se cu Gertrude, văduva defunctului rege și mama prințului. Piesa ilustrează extrem de viu episoade de nebunie reală și prefăcută - de la jelire zdrobitoare până la furie scelerată - explorând teme precum trădarea, răzbunarea, incestul și coruperea morală. În timpul vieții lui Shakespeare, piesa a fost una dintre cele mai populare opere ale scriitorului și este considerată, în prezent, o capodoperă a literaturii mondiale. „Hamlet” a inspirat scriitori precum Goethe, Dickens, Joyce și Murdoch, fiind cea mai ecranizată lucrare literară precum și cea mai jucată piesa de teatru din toate timpurile.

- Din perspectiva juridicității piesa relevă, între altele, avatarurile ființei umane, dimensiunea sa tragică, universul psihologiei individului [129, p. 5], reflecția asupra legitimității acțiunii umane, geneza ilicitului, a crimei, reverberațiile decisive ale moralei în drept, dificultatea surprinderii și configurării laturii subiective a infracțiunii, ș.a. “A fi sau a nu fi” este o dilemă

dramatică și pentru drept, acesta oscilând între protecția ființei umane și dreptul persoanei de a dispune de ființa sa, cu condiția de a nu prejudicia alte valori. El însuși, ca ființă socio-umană generică este sub semnul acestei dileme când își trădează axul său valoric.

- **Simfonia a noua.** *Ludwig van Beethoven (1770 – 1827).* Simfonia Numărul 9 în D minor, Opus 125 „Coral”, este simfonia finală și completă a compozitorului și pianistului german Ludwig van Beethoven. Terminată în anul 1824, simfonia este una dintre cele mai cunoscute opere muzicale din repertoriul clasic occidental și a fost adaptată pentru a putea fi preluată ca imn al Uniunii Europene. Simfonia a 9-a este considerată o capodoperă a autorului și a lumii, deopotrivă. Tot ea este primul exemplu de întrebuințare a vocilor, de către un mare compozitor, într-o simfonie. Versurile sunt cântate în încheiere, de patru soliști vocali și de un cor, și au fost extrase din „Oda Bucuriei”, un poem scris de Friedrich Schiller în 1785 și revizuit în 1803, cu adăugiri ale lui Beethoven. Mai trebuie menționat faptul uimitor că, atunci când a compus Simfonia a 9-a, Beethoven – afectat de numeroase boli - era deja complet surd.

Ea este simfonia ridicării ființei umane din tenebre interioare și peste condiționări biologice și avataruri sociale, șansa bucuriei, care reprezintă - așa cum s-a spus, „fața lui Dumnezeu în Om”. Iar dreptul poate apăra și da o șansă înălțării ființei umane, prin adevăr, libertate, demnitate umană, dreptate.

- **Divina comedie.** *Dante Alighieri (1265 - 1321).* „Divina Comedie”, a lui Dante Alighieri, este considerată în orice top de profil una dintre cele mai importante capodopere ale literaturii universale. „Divina Comedie” descrie coborârea lui Dante în Infern, trecerea prin Purgatoriu și, în cele din urmă, ascensiunea în Paradis, pentru a termina cu apoteoza unirii lui cu Divinitatea. Deși continuă modul caracteristic al literaturii și stilului medieval (inspirație religioasă, tendință moralizatoare, limbaj bazat pe percepția vizuală și imediată a faptelor), poemul lui Dante tinde către o reprezentare amplă și dramatică a realității, departe de spiritualitatea tipică a epocii sale.

În aventura lui Dante în cele trei tărâmurile ale vieții de apoi, unde se proiectează binele și răul lumii terestre, personajul este condus la început de poetul Virgiliu, simbol al rațiunii, apoi de Beatrice, întrupare a credinței. Poemul este compus din peste 14.000 de versuri, structurate pe trei părți, cuprinzând 100 de cânturi, 33 pentru fiecare parte, plus un cânt introductiv la începutul „Infernului”. Structura de fond a operei corespunde fanteziei cosmologice medievale. Călătoria în Infern și pe muntele Purgatoriului reprezintă traversarea întregii planete, în timp ce Paradisul este o reprezentare simbolică a cosmosului ptolemeic. „Divina Comedie” poate fi descrisă ca o alegorie. Fiecare cânt și episoade conțin numeroase înțelesuri alternative. De asemenea, structura

complexă a poemului conține tipare matematice și numerologice răspândite de-a lungul operei, corelate îndeosebi cu cifrele trei și nouă, relaționate cu Trinitatea.

- Dreptul nu poate fi „dincolo de bine și de rău” (Nietzsche). Pe drumul existenței sale, raționalitatea și credința sa pentru a accede în „Paradis” este într-o umanitate. Simbolistica Infernului este deosebit de semnificativă și pentru actorii juridici.

- Omul în ipostaza sa juridică, de parlamentar, judecător, anchetator avocat, notar, consilier juridic, ș.a., nu poate scăpa de interioritatea inevitabilă și implacabilă a Sinelui, iar în măsura în care Adevărul este umilit și Justiția terfelită, de alegoria Iad-Rai descrisă de Dante, de judecata transcendențială, divină, care vizează împărțirea dreptății prin Drept.

- **Statuia lui David** .*Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475 - 1564)*

- „David”, capodopera indiscutabilă a sculpturii renascentiste, a fost creată într-un interval de trei ani, în perioada 1501 - 1504, de către artistul italian Michelangelo. Înaltă de 5,17 metri și sfredelită în marmură, statuia îl portretizează pe eroul biblic David, surprins într-un moment de contemplare. Interpretarea cel mai larg acceptată este aceea că statuia îl înfațișează pe David chiar înaintea bătăliei purtate cu Goliath, spre deosebire de majoritatea reprezentărilor realizate de ceilalți artiști, care-l immortalizează în urma victoriei sale. Sculptorul a muncit la masivul erou biblic timp de trei ani. Statuia a ajuns să fie un simbol emblematic al apărării libertăților civile înfruntate în Republica Florentina, Firenze - un oraș-stat independent, amenințat din toate direcțiile de mai puternicele state rivale și de hegemonia familiei Medici. Pentru a o proteja de depreciere, sculptura a fost mutată în 1873 la Galeria Accademia din Florența. O replică a ei fost amplasată în Piazza della Signoria în 1910.

“ Lupta este munca eternă a dreptului” - cum se exprima Ihering - iar aceasta cere simboluri, luptă, în primul rând spirituală, lideri, reflecție, strategie, eroism, sacrificiu.

- **Război și pace**. *Lev Nicolaevici Tolstoi (1828 - 1910)* Romanul rus „Război și Pace”, scris de Lev Tolstoi, este considerat una dintre cele mai mari opere ale omenirii și un gigant literar al secolului al XIX-lea. De asemenea, alături de „Anna Karenina”, lucrarea este privită drept cea mai mare realizare literară a autorului. Din perspectivă epică, „Război și Pace” conturează în detalii amănunțite evenimentele care au condus la invadarea Rusiei de către Napoleon, precum și impactul erei napoleonene asupra societății țariste, așa cum a fost el perceput prin ochii a cinci familii aristocrate ruse: Bezukhov, Bolkonsky, Rostov, Kuragin și Drubetskoy.

- Dimensiunea geniului literar al lui Tolstoi este dată de amploarea viziunii sale epice, care cuprinde stările sufletești traversate de orașe întregi, mișcările armatelor și prevestirile de rău

augur ce planează asupra societății rusești. Compozițional, imensa varietate de figuri - peste 550 – și episoade este arhitecturată sub forma de cronică a vieții. Povestea prezentată se petrece cu 60 de ani înainte de momentul scrierii sale de către Tolstoi, „pe vreme bunicilor noștri”, așa cum menționează el. Numele a aproximativ 160 de persoane reale au apărut sau au fost menționate în „Război și Pace”. Povestea începe în 1805 și merge spre războiul din 1812.

O impresionantă frescă a unei epoci în care ființa umană înfruntă fatalitatea istoriei, destinul în numele supraviețuirii în demnitate. Dimensiunea juridică explicită sau implicată dar puternică, relevă aspecte privind dreptul la pace al unui popor, ilegitimitatea agresiunii, dreptul la apărare, sacrificiul și eroismul implicat, dreptul ființei umane de a fi, de a căuta și împlini sensul vieții, conform năzuințelor sale, dincolo de vitregiile istoriei.

- **Faust.** *Johann Wolfgang Goethe (1749 - 1832).* Fabulosul „Faust” al lui Goethe este o piesă tragică în două părți. Deși este scrisă ca o dramă ce nu are ca menire jocul scenic, este piesa cu cele mai mari cifre de audiență, pe scenele unde se interpretează, în limba germană. „Faust” este lucrarea cea mai faimoasă a lui Goethe și este considerată drept una dintre operele de căpătâi ale literaturii germane.

Autorul a definitivat o versiune preliminară a „Primei Părți” în 1806. Aceasta a fost urmată de ediția revizuită din 1828-1829, ultima editată de Goethe însuși. Scriitorul a terminat de scris „Partea a Doua” în 1832, chiar anul morții sale. În contrast cu prima parte, atenția nu mai cade aici pe sufletul personajului principal, care a fost vândut diavolului, cât mai ales pe fenomenele sociale ale epocii, pe psihologia, istoria și politica germană. A doua parte a constituit ocupația principală a ultimilor ani din viața lui Goethe, fiind publicată postum, în 1832.

Povestea lui Faust constituie o parabolă a învățării științifice și religioase, a pasiunii și seducției, independenței și dragostei. În termeni poetici, Goethe plasează știința și puterea în contextul metafizicii din punct de vedere moral. Faust este un cercetător empiric forțat să confrunte probleme despre bine și rău, Dumnezeu și Diavol, sexualitate și moralitate. Sunt tot atâtea interogații și probleme care se regăsesc în centrul filosofiei dreptului [145, p. 15] ca ”o chintesență spirituală” (Hegel) a dreptului unei epoci și care marchează profund elaborarea, interpretarea și aplicarea dreptului pozitiv.

- **Capela sixtină.** *Michelangelo di Lodovico Buonarroto Simoni (1475 - 1564).*

Construită sub pontificatul Papei Sixtus al IV-lea, între anii 1472 și 1483, și îndeplinind rolul de capelă a palatului papal de la Vatican, Capela Sixtină este una dintre cele mai faimoase comori artistice ale Europei. Aflată în apropierea Bazilicii Sfântul Petru, capela este recunoscută și prețuită la nivel internațional atât grație picturilor murale ale lui Michelangelo, cât și conclavurilor cardinalilor ținute aici pentru alegerea unui nou papă.

Măsurand 40,93 de metri în lungime și 13,41 de metri în lățime, capela ar corespunde ca dimensiuni, conform tradiției biblice, proporțiilor Templului lui Solomon. Este înaltă de 20,70 metri, cu plafon boltit, are câte 12 ferestre pe fiecare dintre pereții laterali și o pardoseală construită din mozaic policrom de marmură. Capela Sixtină este împărțită în doua părți: cea mare, care conține altarul, destinată ceremoniilor religioase, și una mai mică, pentru credincioși. Planurile arhitectonice îi aparțin lui Baccio Pontelli, iar lucrările de construcție au fost executate sub supravegherea lui Giovannino de Dolci. Picturile de pe pereții laterali au fost executate de cei mai mari artiști ai timpului, între care Pietro Perugini și Sandro Botticelli.

Subiectele „ilustrațiilor” ating teme istorice religioase, selectate după conceptul medieval de împărțire a istoriei lumii în trei epoci: prima de la Facerea Lumii la stabilirea Celor zece porunci, a doua de la Moise până la nașterea lui Iisus Hristos și a treia reprezentând epoca creștinismului. Abia în 1508, pictarea plafonului Capelei Sixtine i-a fost încredințată lui Michelangelo, de către Papa Iuliu al II-lea. Inițial, tavanul prezenta un cer albastru cu stele aurii. Executarea lucrării a durat patru ani, până în 1512, artistul lucrând mai mult singur și petrecând ore în șir pe schele. Deși contractul inițial prevedea ca Michelangelo să picteze numai figurile celor 12 apostoli, la final lucrarea cuprindea peste 3.000 de figuri pe o suprafață de aproape 500 de metri pătrați. Artistul a folosit culori vii care, după renovarea, între 1981 și 1994 a capelei, și-au recăpatat în întregime strălucirea.

În 1535, Michelangelo începe să picteze peretele de deasupra altarului la cererea Papei Paul al III-lea, cu tema „Judecata de Apoi”, pe care o termină după șase ani. Fresca înfațișează figuri și scene îngrozitoare, reflectând, se crede, gândurile negre din perioada unei mari crize de credință a artistului. Odată cu dezvelirea, la 31 octombrie 1541, a picturii, autoritățile bisericești și opinia publică se scandalizează din pricina numărului mare de nuduri în cea mai importantă biserică a creștinătății. Artistul este acuzat de imoralitate, obscenitate și blasfemie. Ca răspuns, cardinalul Carafa organizează „Campania frunzelor de viță” pentru acoperirea organelor genitale din reprezentarea lui Michelangelo, după moartea artistului. Cu ocazia recentelor lucrări de restaurare, aspectul original al Capelei Sixtine a fost refăcut în mare măsură.

Între multiplele semnificații culturale și umane ale acestei capodopere ne permitem să reținem din perspectiva juridicității, „Judecata de Apoi” ca instanță supremă alegorică-creștină sau morală - cu privire la Dreptatea prin drept. „Justiția este anonimatul lui Dumnezeu” (Proudhon).

Cu titlul ilustrativ am remarcat că, editorii Clubului de Carte din Norvegia împreună cu Institutul Nobel al aceleiași țări, au analizat operele a 100 de autori din 54 de țări și au emis o listă cu ceea ce ei au considerat „cele mai bune și esențiale lucrări ale literaturii mondiale”. La

chestionarul editorilor au participat, printre alții, Milan Kundera, Seamus Heaney, Salman Rushdie, John Irving și Carlos Fuentes. Fiecare autor chestionat a ales câte 10 cărți.

Deși cele 100 de opere nu au fost evaluate sub forma de clasament, editorii au dezvăluit ca Don Quijote a primit cu 50% mai multe voturi decât orice altă carte.

Avatarurile gândirii juridice, configurarea dreptului ca ordine/dezordine, putere/supunere normă/libertate, faptă ilicită/sancțiune, justiție/valori umane ș.a. sunt pregnant evocate, de o manieră specifică de marile creații literare ale lumii. Acestea sunt totodată și marile cărți ale juridicității.

„Gândirea juridică, asemeni oricărei gândiri, a fost întotdeauna, de-a lungul epocilor și peste tot în lume, o dialectică efervescentă, un câmp de luptă și dezbatere asupra dreptății, utilității, binelui, răului: mizele mari ale vieții. Întreaga gândire juridică s-a ridicat întotdeauna împotriva nedreptății și împotriva neputinței dreptului de a veni în ajutorul celor săraci, al celor umili și al celor mici în fața celor puternici; ea a vrut întotdeauna ca dreptul să devină eliberator, să înceteze a fi opresiv. Dar aceasta e o lucrare fără sfârșit: un butoi al Danaidelor. Aproape tot timpul revin aceleași probleme: justificarea, critica sau exaltarea dreptății și a puterii; raporturile acestora cu forța, fapta, idealul, credința, natura, rațiunea, logica [138], dialectica, istoria, experiența, empirismul, lupta, libertatea, obținerea puterii, interesul, voința, utilitatea, progresul, decadența, piața: tot ceea ce constituie, în aventura umană, o rațiune de a trăi”. [90, p. 5]. Iar gândirea juridică este o resursă majoră și specifică a dreptului.

4.6. Perenitate și genialitate a creațiilor românești întru patrimoniul spiritualității universale

Marile spirite la români, ca și alte genii ale umanității, au avut pregnant o conștiință de sine, impregnată de ființa neamului din care fac parte, de specificul acesteia, dar și de alteritate, de ceilalți, de sentimentul creației pentru români, dar în același timp, pentru ceilalți, sub semnul universalului. Revenim și ilustrăm, în acet sens „cazul Brâncuși” [91]. Acesta scria despre propria sa creație:

„Du-te! Îmbrățișează Columna înfinirii cu palmele mâinilor deschise. Apoi, înălțându-ți ochii, privește-o - și vei cunoaște, astfel, într-adevăr, sinele cerului.

Eu nu am căutat, în toată viața mea, decât esența zborului! Zborul - ce fericire!

....

Arta trebuie să apropie, iar nu să depărteze; să umple, iar nu să sape prăpăstii în bielele noastre spirite, și așa destul de răscolite de întrebări [116, p. 5].

...

Eu am făcut piatra să cânte pentru Omenire.

...

Am făcut și eu pași pe nisipul eternității.

...

Nu putem să-l ajungem niciodată pe Dumnezeu, însă curajul de a călători spre el rămâne important”.

- Constantin Noica remarca „este ceva izbitor în opera sculptorului român. Chiar dacă cineva prin imposibil i-ar contesta valoarea, nu-i poate contesta caracterul poate unic în istoria artei, de universalitate. Și nu se întâmplă aceasta numai pentru spectatorii umani, culți, și chiar inculți, care totuși pot fi făcuți să înțeleagă ceva din Cocoșul lui Brâncuși, de pildă, sau dintr-un zbor de pasăre, spre nu a mai vorbi despre Coloana fără sfârșit; o spunem gândindu-ne chiar, la un spectator extraterestru” [67, p. 191].

- „Brâncuși a fost acela care a dat epocii noastre conștiința formei pure” (Henry Moore, sculptor englez, 1937).

- Dimitrie Cantemir, Mihai Eminescu, C. Rădulescu Motru, M. Vulcănescu, Blaga, Eliade, Cioran, Noica, Enescu, ș.a., au configurat, prin creația lor esențială, în special în planul filosofiei românești, ca o chintesență spirituală a unui timp istoric (Hegel), o matrice spirituală deschisă și flexibilă, aptă de a integra noi contribuții perene, un stil al spiritului românesc. Ea a fost posibilă prin contribuția creației a numeroase personalități românești, din diverse domenii economic, politic, științific, artistic, teologic. În acest sens, o listă parțială, mereu deschisă, nonerarhică, perfectibilă, limitată la secolul al XX-lea, ar putea fi doar o palidă ilustrare [92].

- George Emil Palade – singurul român care a câștigat Premiul Nobel (1974). Conaționalul nostru este considerat părintele biologiei celulare moderne.

- Henri Coandă a fost unul dintre acei mari savanți ai lumii care nu se pot rezuma la o singură arie de activitate. A fost unul dintre primii aviatori care au zburat cu un avion cu reacție, a proiectat clădiri, a inventat instalații revoluționare de transport și de desalinizare a apei și a studiat cele mai pure ape de pe planetă. Un efect din fizica poartă și astăzi numele marelui savant român - „efectul Coandă” - numit astfel de profesorul Albert Metral.

- Ana Aslan este una dintre cele mai mari figuri feminine din istoria României. Medic român în gerontologie, Aslan a inventat mai întâi un produs Gerovital, „leac” anti-îmbatrânire ce avea să fie folosit de personalități ca: Tito, Charles de Gaulle, Hrusciiov, J.F. Kennedy, Indira Gandhi, Marlene Dietrich, Konrad Adenauer, Charlie Chaplin, Kirk Douglas sau Salvador Dali. Ana Aslan a murit în 1988, la vârsta de 91 de ani.

- Emil Racovita a fost, la început, fascinat de lumea oceanelor, Racoviță avea să renunțe la această pasiune pentru a se dedica în totalitate unei discipline științifice-biospeologia. A studiat mii de organisme care își duceau viața în peșteri și a înființat, la Cluj, primul institut speologic din lume.

- Nicolae Paulescu este savantul român care a descoperit substanța capabilă să reducă temporar nivelul glicemiei, numită astăzi de noi, insulină.

- Paulescu a numit aceasta substanță pancreina și a realizat importantul său rol, în 1916, când a injectat substanța în jugulara unor câini diabetici și a observat faptul că glicemia lor a revenit, temporar, la niveluri normale. În 1921, o echipă de medici canadieni a studiat și a brevetat produsul numit „insulină”, nimic altceva decât pancreina lui Paulescu. Ulterior, s-a dovedit că oamenii de știință canadieni aveau cunoștință de cercetările lui Paulescu. Cert este că, în 1921, canadianul James B. Collip a fost primul care a demonstrat că un extract pancreatic este eficient în tratamentul diabetului la om. Pentru descoperirea insulinei, echipa din Canada a fost recompensată cu Premiul Nobel, în anul 1923. Lui Paulescu avea să i se recunoască nedreptatea comisă de cei doi canadieni abia în anul 1963. Dar doar atât.

- Eugen Ionescu (1909-1994). S-a născut în anul 1909 la Slatina, de la vârsta de 4 ani, până în anul 1924, a locuit în Franța. Întors în țară va studia în cadrul Facultății de Litere din București, după absolvire dedicându-se unei cariere didactice. În anul 1938 a obținut o bursă la Paris, în anii războiului lucrând ca atașat cultural al guvernului Antonescu pe lângă regimul de la Vichy. Își va scrie teza de doctorat în această perioadă, având ca titlu „Tema morții și a păcatului în poezia franceză”, deși nu o va susține niciodată. Cele mai importante piese dramatice încadrate în ceea ce critica a numit „teatrul absurdului” sunt „Cântăreața cheală” (1950), „Scaunele” (1952), „Rinocerii” (1959), „Regele moare” (1962), „Pietonul văzduhului” (1963), „Setea și foamea” (1966), „Delir în doi” (1967), „Călătorie în lumea morților” (1980).

- Un top 10 al invențiilor românești care au schimbat lumea reține, în ordine descrescătoare [92]:

10. Diorama – Grigore Antipa

Expusă în muzee, diorama este reprezentarea unei porțiuni de peisaj, ce conține animale împăiate și obiecte de decor, oferind impresia unui peisaj real. Savantul Grigore Antipa este inventatorul acestei forme de a expune un ecosistem, iar Muzeul Național de Istorie Naturală din București este prima instituție din lume care a prezentat dioramele biologice, din 1908. Succesul de care s-a bucurat acest mod de prezentare a făcut ca dioramele să fie un exemplu urmat și de alte muzee din lume.

9. Tunul Basilic – Urban

Armurierul de origine română Urban (cunoscut și sub numele de Orban) a fost cel care a conceput celebrul „Tun al lui Urban” sau „Tunul Basilic”, folosit la asediul Constantinopolului, în 1453. La cererea otomanilor, în numai trei luni, Urban a realizat un tun uriaș, de peste 8 m lungime și cu un diametru de circa 75 cm. Arma a fost concepută în Adrianopole și transportată la Constantinopole cu ajutorul a 60 boi. Deși tunul s-a prăbușit din cauza propriei greutate după o lună și jumătate, principiul său de funcționare este folosit și la armele actuale.

8. Cibernetica – Ștefan Odobleja

Cibernetica este știința care analizează modul în care un sistem biologic, digital sau mecanic prelucrează informațiile și reacționează la acestea. Medicul român Ștefan Odobleja a scris importante lucrări despre cibernetică, fiind precursorul mondial al ciberneticii generalizate pe care el însuși a denumit-o „Psihologia consonantistă”. Prin activitatea sa, medicul și-a atras ostilitatea regimului comunist, iar contribuțiile sale remarcabile au fost îndelung ignorate și nerecunoscute. În onoarea sa a fost înființată Academia de Cibernetică din Elveția, iar Academia Română l-a ales membru post-mortem în 1990.

7. Pila Karpen – Nicolae Vasilescu-Karpen.

În 1950, omul de știință Nicolae Vasilescu-Karpen a realizat „pila termoelectrică cu temperatură uniformă”, denumită ulterior „Pila lui Karpen”. Inventatorul a declarat încă de la început că aparatul va genera energie la nesfârșit, fără nicio intervenție suplimentară, iar mecanismul nu s-a oprit nici în ziua de astăzi. Obiectul este păstrat de Muzeul Național Tehnic „Dimitrie Leonida”, din București, iar o replică a sa, de proporții, ar putea alimenta o navă spațială.

6. Scaunul ejectabil. Anastase Dragomir și-a concentrat eforturile pe siguranța aparatelor de zbor și a pasagerilor, fiind cunoscut pentru invenția unei versiuni timpurii a scaunului ejectabil. După ce a studiat în Franța și a perfecționat sistemul de salvare a piloților în caz de accidente, inventatorul român și-a depus la Paris, în 1930, cererea de brevetare cu numele „noul sistem de montare al parașutelor la aparate de locomotie aeriană”. Invenția consta într-un scaun prevăzut cu două parașute, detașabil și ejectabil vertical din orice tip de vehicul, conceput pentru situații de urgență.

5. Stiloul. Inginerul român Petrache Poenaru a revoluționat domeniul instrumentelor de scris prin conceperea tocului cu rezervor, în 1827. Absolvent al Politehnicii din Paris, Poenaru a brevetat încă din timpul studiilor „condeiul portăreț fără sfârșit, alimentându-se însuși cu cerneală”, instrument datorită căruia se eliminau zgârieturile de pe hârtie și scurgerile de cerneală. Inventatorul tocului cu rezervor a fost membru al Academiei Române, dar și primul român care a călătorit cu trenul, în 1831, în Anglia.

4. Vaccinul antiholeric – Ioan Cantacuzino

Dup ce a obținut titlul de doctor în medicină cu teza „cercetări asupra modului de distrugere a vibriionului holeric în organism”, medicul Ioan Cantacuzino a lucrat în Institutul „Pasteur” din Paris, în domeniul mecanismelor imunitare ale organismului. Întors în țară, Cantacuzino a fondat „Institutul de Seruri și Vaccinuri”, laboratorul de medicină experimentală din cadrul Facultății de Medicină, dar și numeroase publicații de specialitate. În urma cercetărilor, medicul a elaborat o metodă de vaccinare antiholerică, numită „metoda Cantacuzino”, folosită în prezent în țările unde se mai semnalează cazuri de holeră.

3. Gerovital – Ana Aslan

2. Avionul cu reacție – Henri Coandă

1. Injectia cu insulină – Nicolae Paulescu

- Alecu Russo spunea ca "literatura este expresia vieții unei nații". O simplă enumerare, parțială desigur, ar putea reține nume ca: Eugen Lovinescu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, George Calinescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Rebreanu, Camil P., ș.a.

- Nu putem omite contribuția marilor teologi români la configurarea și perenitatea sufletului românesc.

În domeniul istoriei ecleziastice, s-au remarcat prof. Teodor Popescu (1893-1973), coautor al unui manual de Istorie bisericească universală, preotul prof. Ioan Rămureanu (1910-1988), autor de manuale de Istorie bisericească universală, pentru seminarul teologic și facultatea de teologie, Nestor Vornicescu (1927-2000), mitropolit al Olteniei, eruditul Antonie Plămădeală, mitropolit al Ardealului, născut în 1926 și mort de câțiva ani, și în sfârșit, cel mai valoros și mai fecund istoric al Bisericii Ortodoxe Române, preotul prof. dr. Mircea Păcurariu, născut în 1932, autor de manuale și studii care acoperă toată istoria creștinismului în țara noastră. În aria patrologiei, îl găsim pe preotul prof. Dumitru Fecioru (1905-1988) acesta traducând opere ale Sfinților Părinți, de asemenea îi găsim pe Nicolae Corneanu, mitropolitul Banatului, născut în 1923 și pe preotul prof. Ioan Coman (1902-1987), cel mai important patrolog român, care a scris manuale și tratate de patrologie. La teologia dogmatică s-au remarcat Irineu Mihălcescu (1874-1948), mitropolit al Moldovei, preotul prof. Isidor Todoran (1906-1985) și mai ales marele profesor doctor academician, preotul Dumitru Stăniloae (1903-1993), care ne-a lăsat cele mai importante scrieri, tratate [112] și studii de dogmatică ortodoxă, între care „Teologia dogmatică ortodoxă”, în trei volume (București, 1978) și a editat „Filocalia” în limba română, o parte din opera sa fiind tradusă și în alte limbi. Cei mai semnificativi autori de lucrări liturgice sunt preotul prof. Petre Vintilescu (1887-1974), care a scris „liturghierul explicat”, preotul prof. dr. Nicolae Necula, cu

lucrările „Tradiție și înnoire în slujirea liturgică” (1996-2001), și mai ales preotul prof. Ene Braniște (1913-1984) care a scris lucrări fundamentale: „Liturgica teoretică”, „Liturgica specială” și „Liturgica generală”. Importanți specialiști în drept canonic au fost pr. prof. Valerian Șesan (1878-1940) și pr. prof. Liviu Stan (1910-1973). Și, în sfârșit, în studiile biblice s-au remarcat prof.dr.Vasile Gheorghiu (1872-1938), pr. Grigore Pișculescu (Gala Galaction, 1879-1961), diac. Nicolae Nicolaescu (1910-1977) și preotul Grigore Marcu (1911-1987).

Menționăm că din România, au fost incluse, după anul 1990, în patrimoniul cultural UNESCO:

- 1991 - Delta Dunării
- 1993 - Mănăstirea Horezu
- 1993 - Bisericile pictate din nordul Moldovei
- 1993 - Așezări săsești cu biserici fortificate din Transilvania
- 1999 - Fortărețe dacice din Munții Orăștiei
- 1999 - Biserici de lemn din Maramureș
- 1999 - Centrul vechi istoric din Sighișoara

Fără a mai evoca nume sau date concrete despre spirala deschisă a spiritualității românești contemporane, inclusiv cu dimensiunea sa juridică, nu putem să nu constatăm că, în tabloul complex și ambivalent al profilului românesc, poate fi remarcată prin persistența și frecvența sa, mai ales în condițiile exercitării unei profesii cu pasiune, trăsătura spiritului inovativ, creator de noi realități pentru ființa umană a unui timp istoric prezent și viitor. În lumea științifică și culturală, în mass-media dar și în limbajul cotidian pot fi întâlnite sintagme precum “românii de la Microsoft”, „românii de la generatorul de la Geneva”, „românii de la Salonul de invenții”, ”românii din medicina timpului nostru”, din universitățile lumii, de pe scenele lumii ș.a. Ele relevă o specificitate inconfundabilă, și contribuții de necontestat în planul culturii și civilizației mondiale. Coloana nesfârșitului spiritualității românești, întru destin românesc în istorie, este prezentă în arhitectura existențială contemporană a lumii.

4.7. Concluzii la capitolul 4

- În aria culturală, domeniul științific și de inovare al Republicii Moldova are realizări remarcabile.
- În aria doctrinei juridice se pot menționa, alături de lucrări doctrinare la toate disciplinele științifice, unele de mare prestigiu științific.
- Ca și în România, constatăm că textul abstract, uneori rigid și dogmatic al doctrinei juridice este nevoit să se deschidă spre cultură, ca o exigență internă a profesionalismului juridic de astăzi.
- O ilustrare în privința reverberațiilor juridice, la nivel de simbol și metaforă, este un mare nume al literaturii române, Grigore Vieru.
- Date incontestabile relevă caracterul impresionant al culturii ruse.
- Aceasta a făcut și face obiectul a mii și mii de lucrări de specialitate.
- Datele ilustrate atestă implicit istoria unui popor, istoria dreptului în spațiul rus, statutele juridice diferite, de-a lungul timpului, insolubila legătură între valorile culturii și drept, situarea dreptului într-o spiritualitate a unui timp istoric, ipostaza majoră a valorilor culturale de a fi factor de configurare, interpretare și aplicare a dreptului.
- Spiritualitatea unui neam, inclusiv juridică, depinde de starea identității neamului, de cultul și cultura acesteia, toate acestea neafectând valorile lumii contemporane, fiind consonante cu acestea.
- Starea precară a identității românești, condițiile care au condus la aceasta, miza istorică a atitudinii noastre, acțiunile necesare pentru a o depăși, sunt prezentate în cadrul unor instituții identitare precum Academia Română, în conștiințe exemplare ale timpului nostru.
- Ca fenomen social contemporan „criza de identitate națională” este generată de cauze diferite cu geneză și configurații specifice, fără a se omite „contribuția societății globale”.
- O strategie statală de protejare a identității naționale poate include: investiții masive în educație și învățământ, cultul istoriei naționale și al tradiției, protejarea patrimoniului cultural considerat sacru și inclus în circuite turistice, organizarea de institute care protejează limba și cultura proprie, marile spirite ale poporului respectiv, apărarea contribuției naționale la patrimoniul universal și distribuirea acesteia pe diferite circuite informaționale ș.a.
- Aceste atitudini și acțiuni sociale legitime și dezirabile, pot fi cultivate mai pregnant și în spațiul românesc la nivel instituțional statal, al organismelor nonguvernamentale precum diverse asociații și fundații, al societății civile, în mass-media sau de către cetățeni.

- În societatea globală, în această lume în schimbare și a pluralismului juridic, identitatea națională a dreptului, ca expresie juridică a unui stat național și independent, specifică unui spațiu geografic și socio-politic, generată de o multitudine de factori interni, dar și ca expresie a unor comunități sociale configurate de trăsături perene precum limba, tradițiile, cultura, religia, se vedește actuală și viabilă, de neignorată fără grave perturbări sociale la nivel global.
- Această ipostază național-identitară incluzând o puternică dimensiune juridică, trebuie să fie străină de extremism, cultivând valorile proprii în respectul valorilor celorlalți, fiind deschisă reflecției și acțiunii sociale cu privire la gravele probleme contemporane și la o nouă viziune asupra lumii.
- Atitudinea socială fundamentală în fața viitorului, nu poate ignora experiența umană generală, respectul valorilor general umane, acțiunea socială a forțelor progresiste, rolul Dreptului ca element al controlului social și constituent normativ al construcției sociale.
- Creațiile culturale cardinale ale lumii sunt, totodată, și mari opere ale spiritualității juridice. Iar gândirea juridică este o resursă majoră și specifică a dreptului.
- Marile spirite la români, ca și alte genii ale umanității, au avut pregnant o conștiință de sine, impregnată de ființa neamului din care fac parte, de specificul acesteia, dar în același timp, pentru ceilalți, sub semnul universalului.
- Prezența românească relevă o specificitate inconfundabilă, și contribuții de necontestat în planul culturii și civilizației mondiale.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Concluzii generale:

✚ Cu privire la spiritualitatea juridică:

- Dreptul este un concept integrativ și deschis, fundamentele dreptului [95, p.5] sunt inerente și extrajuridice, la plămădirea dreptului participând numeroși factori, inclusiv cei afectivi, emoționali.

- Spiritualitatea juridică nu se poate configura numai din valorile juridice. Ea este rezultatul contribuțiilor în diverse grade și ponderi a tuturor formelor și tipurilor de spiritualitate umană, inclusiv a creațiilor literar artistice.

- Spiritualitatea juridică poate fi găsită nu numai izvorâtă din operele juridice, ci ca produs al întregului spirit în creațiile artistice, literare, culturale, istorice, religioase.

- Lucrarea de față a relevat spiritualitatea juridică emanată din câteva creații remarcabile ale sufletului românesc - expresii de spiritualitate impregnate de o afectivitate inconfundabilă, născută din istoria profundă cu rădăcini în protoistorie dintr-o geneză uimitoare, din eșecuri, victorii, avataruri, tragedie și supraviețuire.

✚ Cu privire la abordarea științifică a temei cercetate:

- Specificul temei a impus, odată în plus, apelul riguros la coordonatele cercetării științifice, la argumentul istoric, cultural, la întreaga arie a cunoașterii.

- Desigur că, această abordare care nu poate fi scutită de critici sau amendamente, departe de a fi depășită, desuetă, este profund actuală, relevantă, alături de altele, un spirit peren al fiecărui popor, spirit care reprezintă o contribuție proprie la umanitatea universală, un vector principal în proiectarea viitorului.

- Aria, obiectul, direcțiile de cercetare au vizat câteva creații ale sufletului românesc, înțeles ca spiritualitate specifică, impregnată de afectivitate, configurată istoric în existența neamului românesc.

- Rezultatele cercetării propun pregnant o nouă abordare în teoria dreptului, dar și restituirea unor semnificații juridice cardinale cuprinse în câteva creații culturale ale sufletului românesc.

- Abordarea culturală nu este inadecvată pentru că dreptul este o creație a culturii. Relația dintre drept și cultură este de coimplicare.

✚ Cu privire la neamul românesc, în special în privința dimensiunii sale creativ spirituale:

- Abordarea istorică cu privire la neamul românesc, în special în privința dimensiunii sale creativ-spirituale și juridice, trebuie să aibă în vedere specificitatea acestui obiect de cercetare.
- Identitatea de neam la români, unitatea sa nu poate fi identificată în afara investigării unei vieți sociale complexe, profunde, creative, a trinomului limbă, cultură, religie, la care se adaugă elemente de civilizație specifice, din cadrul acestei comunități umane.
- Numeroase date evidențiază și converg cu privire la *rădăcinile* istorice ale neamului nostru, spiritualitatea sa primordială, locul și rolul său în istoria lumii.
- Numeroase contribuții tradiționale românești se înscriu în spiritualitatea juridică și universală iar marile spirite istorice și culturale ale neamului, au o inerentă dimensiune juridică.
- Spiritualitatea unui neam, inclusiv juridică, depinde de starea identității neamului, de cultul și cultura acesteia, toate acestea neafectând valorile lumii contemporane, fiind consonante cu acestea.
- O strategie statală de protejare a identității naționale poate include: investiții masive în educație și învățământ, cultul istoriei naționale și al tradiției, protejarea patrimoniului cultural considerat sacru și inclus în circuite turistice, organizarea de institute care protejează limba și cultura proprie, marile spirite ale poporului respectiv, apărarea contribuției naționale la patrimonial universal și distribuirea acesteia pe diferite circuite informaționale ș.a.
- În această lume aflată în schimbare, dar și a pluralismului juridic, identitatea națională a dreptului, ca expresie juridică a unui stat național și independent, specifică unui spațiu geografic și socio-politic, generată de o multitudine de factori interni, dar și ca expresie a unor comunități sociale configurate de trăsături perene precum limba, tradițiile, cultura, religia, se vedește actuală și viabilă, de neignorată, altfel putând produce grave perturbări sociale la nivel global.
- Această ipostază național-identitară incluzând o puternică dimensiune juridică, trebuie să fie străină de extremisme, cultivând valorile proprii în respectul valorilor celorlalți, fiind deschisă reflecției și acțiunii sociale cu privire la gravele probleme contemporane și la o nouă viziune asupra lumii.

✚ Cu privire la spiritul românesc în lume, la marile creații universale și la juridicitate:

- Marile spirite la români, ca și alte genii ale umanității, au avut pregnant o conștiință de sine, impregnată de ființa neamului din care fac parte, de specificul acesteia, dar în același timp pentru ceilalți, sub semnul universalului.
- Avatarurile gândirii juridice, configurarea dreptului ca ordine/dezordine, putere/supunere normă/libertate, faptă ilicită/sancțiune, justiție/valori umane ș.a. sunt pregnant evocate, de o

manieră specifică de marile creații literare ale lumii. Acestea sunt ,totodată, și marile cărți ale juridicității. Iar gândirea juridică este o resursă majoră și specifică a dreptului.

 Recomandări. Având în vedere concluziile demersului științific realizat considerăm ca legitime și pertinente unele recomandări și sugestii care vizează:

1. Disciplina științifică teoria generală a dreptului. În cadrul acestei discipline, prin excelență, având în vedere funcțiile sale integratoare, trebuie să se fundamenteze conceptual unitatea dintre concepte și imagini în abordarea spiritualității juridice, să se analizeze cu titlu ilustrativ, dimensiunea juridică a culturii.

2. Învățământul juridic nu poate fi rupt de marile creații culturale naționale și universale. La toate disciplinele în funcție de specificul acestora pot fi incluse și analizate asemenea creații ale spiritului uman.

3. Doctrina juridică trebuie să fie deschisă, să releve resursele creative și interpretative ale juridicității provenite din marea cultură care traversează cunoașterea juridică, conferindu-i acesteia vitalitate și sens în lumea socialului.

4. Cercetarea științifică în drept trebuie să cultive transdisciplinaritatea, vocația dreptului de a se configura din diverse lumi precum lumea politică, morală, științifică, artistică religioasă.

5. Profesiunile juridice nu trebuie concepute ca un simplu management - necesar de altfel, al informației juridice. Ele trebuie să fie fundamentate pe marea cultură, pe atitudine și conștiință valorică, pe finalitățile axiologice ale dreptului, precum cele care vizează, adevărul, libertatea, dreptatea, demnitatea umană.

6. Instituțiile statului trebuie să promoveze dreptul, învățământul juridic, profesiunile juridice, solidar cu educația și cultura.

7. Societatea civilă trebuie să fie vectorul social nonstatal care să promoveze solidaritatea dintre istorie, cultură și drept, specificitatea culturii identitare a unui neam, deschisă și consonantă cu mariile creații universale ale lumii.

8. Problematika națională și internațională a unor manifestări științifice trebuie să cultive relația național/universal în creația socială, sub semnul lui „a fi împreună”, pentru soluționarea problemelor globale în acord cu principiile umanității și a conferi sens condiției umane, în diferite contexte, locale, regionale, globale.

BIBLIOGRAFIA

1. DOUGLAS –SCOTT, S. Law after modernity. Oxford and Portland: Oregon, 2013. 428 p. ISBN: 9781782251200.
2. Kelsen, H. Théorie pure du droit. Paris: Dalloz, 1992. 349 p. ISBN: 2247003737 9782247003730.
3. ARNAUD, A.J. (ed.). Dictionnaire encyclopedique de theorie et de sociologie du droit. Paris: L.G.D.J, 1993. 487 p. ISBN: 978-2-275-05601-2.
4. HOECKE VAN, M. Law as communication. Oregon: Oxford-Portland, 2002. 215 p. ISBN: 9781847311252.
5. HOECKE VAN, M. Methodologies of legal research. Which kind of method for what of discipline? Oregon: Oxford and Portland, 2013. 294 p. ISBN: 9781847317803.
6. CRAIOVAN, I. Tratat de teoria generală a dreptului. București: Universul Juridic, 2015, 591 p. ISBN 978-606-673-612-1.
7. BOTEZ, A. Concepte integrative antice, moderne, postmoderne. București: ProUniversitaria, 2015. 400 p. ISBN 978-606-26-0203-1.
8. Codul lui Hammurabi. Gândirea asiro-babiloniană în texte. București: Științifică și Enciclopedică, 1977. 354 p.
<https://www.ujmag.ro/drept/teoria-general-a-dreptului/tratat-de-teoria-general-a-dreptului/rasfoire/>
9. HANGA, V. *Mari legiuitori ai lumii*. București: Științifică și enciclopedică, 1977, 290 p. ISBN: 973-96442-7-6.
10. VECCHIO, G. *Justiția*. București: Cartea Românească, 1936. 197p.
11. OPREA, M. ION. Nicolae Titulescu/Ion M. Oprea. – București: Ed. Științifică, 1966–406 p.
12. SPERANȚIA, E. Introducere în filosofia dreptului. București: Cartea Românească 1944. 442 p.
13. GENY, F. *Science et technique en droit prive positif*. Paris: Sirey, 1914–1924. 4 vol., 1680 p.
14. PAVLAKOS, G. *Our knowledge oh the law. Objective and practice in legal theory*. Oxford: Hart Publishing, 2007. 248 p. ISBN: 9781841135038.
15. CRAIOVAN, I. *Metodologie Juridică*. București, Editura: Universul Juridic, 2005. 256.p.
16. FRODEMAN, R.; KLEIN, JT.; MITCHAM, C. *Handbook of interdisciplinarity*. Oxford: University Press, 2010. 620 p. ISBN: 9780198733522.

17. CRAIOVAN, I. *Câteva însemnări privind Congresul de filosofie a dreptului și filosofie socială, I.V.R.* În: Revista Dreptul, 2015. nr.12.
18. MELCHIORRE, V.; Ș.A. *Enciclopedie de filosofie și științe umane*. București: All Educational, 2004. 1208 p. ISBN: 973-684-561-33.
19. CRAIOVAN, I. *Filosofia dreptului*. București, ProUniversitaria, 2012. 475 p. ISBN:978-606-647-382-8.
20. GIURESCU, C.C., GIURESCU DINU, C. *Istoria românilor*. București: Albatros, 1971. 831p.
21. BRĂȚIANU, G. *O enigmă și un miracol istoric: poporul roman*. București: Monitorul Oficial, 1940. 138 p.
22. MEHEDINȚI, S. *Le pays et le peuple roumain*. Bucarest: Monitorul Oficial, 1937. 108 p.
23. IORGA, N. *Les origines et l'originalité du droit populaire roumain:Paris*. 1935. 118 p.
24. CERNEA, E., MOLCUT, E. *Istoria statului și dreptului românesc*: București. Universul Juridic, 2013. 452 p. ISBN: 978-606-673-190-4.
25. MALIȚA, M. *Cumințenia pământului. Strategii de supraviețuire în istoria poporului român*. București: Corint, 2010. 311 p. ISBN: 978-973-135-588-7.
26. BERCIU D. *Cultura Hamangia*. București: Editura, 1966. 319 p.
27. ROXIN, D. [www. citate-celebre-cogito.ro](http://www.citate-celebre-cogito.ro); <http://adevaruldespredaci.ro> (vizitat 15 07.2017).
28. *Învățătură de credință creștină*. București: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, 559 p. ISBN 978-973-616-446-0.
29. VULCĂNESCU, R. *Etnologie juridică*. București: Academiei Republicii Socialiste România, 1970. 339 p.
30. *Monastirea Argeșului*. În: " *Poezii populare ale românilor*", Minerva, 1971.
31. <http://www.rom.constantinbrancoveanu.ro> (vizitat 22.01.2018).
32. [https://www. ro.wikipedia.org/wiki/](https://www.ro.wikipedia.org/wiki/) (vizitat 20.12.2017).
33. IOAN ALEXANDRU. *Imnele Sfinților Martiri Brâncoveanu*, București: Editura Doxologia, 2014. 210 p. ISBN: 978-606-666-248-2.
34. PAPACOSTEA, Ș. Ștefan cel Mare domn al Moldovei (1457-1504). București: Enciclopedică, 1990. 88 p. ISBN: 973-45-1000-2.
35. CONSTANTINIU, F. *O istorie sinceră a poporului român*. București: Univers Enciclopedic, 1997. 589 p. ISBN: 973924307X, 9789739243070.
36. PANAITESCU, P.P. *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*. București: Biblioteca Academiei R.P.R., 1958. 265 p. ISBN: 251947686.

37. CIOBANU, S. *Dimitrie Cantemir în Rusia*. București: Academia Română, 2000. ISBN 9739990363.
38. CUZA, B. *Elogiul geniilor*. Craiova: Revers, 2016. 104 p.
39. CUZA, B. *Înființarea statului național modern unitar român de la 24 ianuarie 1859*. Craiova: Revers, 2017. 20 p.
40. CUZA, B., Ș.A. *Enciclopedia juridică română*. București: Universul juridic, 2018.
41. GIURESCU, C.C. *Viața și opera lui Cuza Vodă*. București: Științifică, 1966. ISBN 954642243.
42. XENOPOL, A.D. *Istoria Românilor din Dacia Traiana. Volumul XIII. Domnia lui Cuza Voda (1859-1866)*. București: Cartea Românească, 1925.
43. Marea unire de la 1918, pagina sublimă a istoriei românești. În: *Cronologie*, Ziarul Unirea din 27.11.2016.
44. SUCIU, I. *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*. București: Astra, 1943.
45. CIORAN, E. *Schimbarea la față a României*. București: Humanitas, 1999. ISBN 9789735055653.
46. Blaga, L. *Trilogia culturii*. Volumul 9. București: Minerva, ISBN 978-973-50-2953-1.
47. NECULA, I. CIORAN. *De la identitatea popoarelor la neantul valah*. București: Saeculum I.O., 2003. ISBN: 973-642-032-9.
48. EMINESCU, M. *Opere*. Volumul IX. București. În: *Timpul*, 17 august 1879-22 iulie 1880.
50. SANIELEVICI, H. *Sărmanul Dionis*. În: *Cercetări critice și filosofice*. București: Cultura națională, 1925.
51. CĂLINESCU, G. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. București: Minerva, 1985. p. 475.
52. PANDREA, P. *Brâncuși; Pravila de la Craiova*. București: Vremea, 2010. ISBN 9789736453793 9736453790.
53. NEMOIANU, V. *Studii și reflecții; Literatura-Societate-Religie*. Volumul 4. București: Spandugino, ISBN 606-8401-57-7.
54. CODREANU, T. *Eminescu, incorect politic*. București: Scara, 2014. ISBN: 606-93504-5-4.
55. PANDREA, P. *Brâncuși: amicii și inamicii*. București: Vremea, 2010. ISBN: 978-973-645-389-2.
56. OPREA, G. *Folclorul muzical românesc*. București: Muzicală, 2002. 642 p. ISBN: 9734203045 9789734203048,
57. CIOBANU, G. *Melodia din Rohonczi Codex*. În: revista „Muzica”, 1990. nr.2, p. 59-72.

58. BOTEZ, A. Un secol de filosofie românească. București: Academiei Române, 2005. p.72-83; ISBN: 973-27-1154-X.
59. VAIDA. C. Rădulescu – Motru în Istoria filosofiei românești. Vol.2. București: Academiei, 1970.
60. Rădulescu – Motru C. Personalismul energetic. București: Casa școalelor, 1927. ISBN: 252659220.
61. Rădulescu – Motru C. Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor. București: Casa Școalelor, 1935.
62. RĂDULESCU, MOTRU C. *Psihologia poporului român*. București: Societatea Română de Cercetări Psihologice, 1937. ISBN: 973-9368-43-3.
63. RADULESCU MOTRU C. Sufletul neamului nostru. Calități bune și defecte (1910). În: *Psihologia poporului roman*. Paideia, 1999, p.11-48
64. ELIADE, M. Arta de a muri. Antologie. Cluj-Napoca: Eikon, 2006. 484 p. ISBN: 973-757-033-2.
65. Goian, I., Eliade, Mircea. Antropologie și umanism. În: *Revista de filosofie*. nr.5-6, 1999.
66. NOICA, C. *Tratat de ontologie*. Volumul 2. București: Științifică și Enciclopedică, 1981.
67. NOICA, C. *Sentimentul românesc al ființei*. București: Eminescu, 1978. 198 p. ISBN 973-28-0634-6.
68. NOICA, C. *Pagini despre sufletul românesc*. București: Humanitas, 1991. 127p. ISBN:973-50-2125-2.
69. NOICA, C. *Istoricitate și eternitate*. București: Capricorn, 1989. 333 p.
70. HORIA, V. Introducere în istoria filosofiei românești moderne. În: *Jurnalul literar*. 1999. p.138-146, ISBN: 973-9365-14-0.
71. CIORAN, E. Manual de descompunere. În: *M. Morariu. Eseuri, antologie*, Cartea Românească, 1988. p.16-18.
72. DIACONU, M. O imagine complexă asupra literaturii române din Republica Moldova. În: *Revista Limba Română*. 2010. Nr. 9-10, p.
73. BANTOȘ, A. Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică. În: *Biblioteca revistei „Limba Română”*. Chișinău, 2011. 344 p.
74. Top 6 personalități care rămân în istoria țării. Redacția Zugo, 30.11.2014.
75. DABIJA, N. Editorial. În: *Literatura și arta*. 2017. nr.38.
76. Raport privind activitatea CSȘDT, 2015: Biblioteca științifică centrală A.Lupan, Chișinău, 2016.

77. PĂUNESCU, A. Prefață. În: *Grigore Vieru, Cele mai frumoase poezii, Jurnalul*, București, 2009. 285 p.
78. VIERU, G. Taina care mă apără. Iași: Principis, 2008. 712 p.
79. СОЛОВЬЕВ, В. М. "Золотая книга русской культуры": Белый город, Москва, 2014. 560 p. ISBN: 978-5-7793-1136-6.
80. KAREV, V.M. Краткая русская энциклопедия, 3 тома: Русская энциклопедия, Москва, 2003. 1136 p. ISBN: 978-5-85270-188-6.
81. Cotidianul.ro din 9 02. 2017.
82. [https://gândește.org/47506/\(vizitat 2.02.2018\)](https://gândește.org/47506/(vizitat 2.02.2018))
83. GIDDENS, A. Sociologie. București: All, 2010. ISBN: 973-571-314-4.
84. ALLARD, J., GARAPON, A. Judecătorii și globalizarea.- Noua revoluție a dreptului-. București: Rosetti Educațional, 2010. 127 p. ISBN 9737881648 9789737881649.
85. PAREYSON, L. Ontologia libertății, Răul și suferința. Traducere. Torino: Einaudi, 1995. 478 p.
86. STĂNESCU, V. Globalizarea spre o nouă treaptă de civilizație. Cluj -Napoca: Eikon, 2009. 496 p.
87. SAFTA, A. <https://www.descoperă.ro/cultura/6739472> (vizitat 2 02.2018)
88. HOMER. Iliada. București: Literatură și Artă, 1955. 153 p.
89. HOMER. Odiseea. București: Literatură și artă, 1956. 240 p.
90. MALAURIE, PH. Antologia gândirii juridice. București: Humanitas, 1997. ISBN: 973-28-0783-0.
91. <https://www.autori.citatepedia.ro> (vizitat 21.12.2017)
92. JOIȚA, R. <https://www.media.imopedia.ro/20539/> (vizitat 2.02.2108)
93. MACIONIS, J.J. Sociology, 14th Edition Pearson. Boston, 2012. 11 p. ISBN-13:978-0205116713, ISBN-10:020511671X.
94. ALBICI, M. Despre drept și știința dreptului. Editura All Beck, București 2005. 214 p.
95. BOBOȘ, GH. Teoria generală a dreptului. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996. 359 p.
96. CERNEA, E., MOLCUȚ, E. Istoria statului și dreptului românesc. Editura Șansa, București, 1991. 448 p. ISBN 973-9167-34-9.
97. CETERCHI, I., CRAIOVAN, I. Introducere în teoria generală a dreptului. Editura ALL, București, 1993. 128 p. ISBN 9739156193 9789739156196.
98. CRAIOVAN, I. Teoria generală a dreptului. Ediția a II-a, 1998. 364 p.
99. CRAIOVAN, I. Finalitățile dreptului. Editura Continent XXI, București, 1995. 196 p. ISBN 978-973-127-206-1.

100. CRAIOVAN, I. Doctrina juridică. Editura ALL Beck, București, 1999. 520 p. ISBN:973-9435-68-8.
101. CRAIOVAN, I. Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie, Editura Universul Juridic, București, 2010. 545 p. ISBN:978-973-127-401-0.
102. CRISTEA, S. Teoria generală a dreptului, Caiet de seminar. Ediția a V-a, Editura Universul Juridic, București, 2009, 292 p. ISBN: 978-606-39-0183-6.
103. CRISTEA, S. Teoria generală a dreptului. Indrumar metodologic pentru seminarii. Editura Universul Juridic, București, 2007, 260 p.
104. CUILENBURG, J.J., SCHOLTEN, O., NOOMEN, G.W. Știința comunicării. Editura Humanitas, București, 2000, 348 p. ISBN 973-50-0084-9.
105. DANCY, J., SOSA, E. (edit.) Dicționar de filosofia cunoașterii. Editura Trei, București, 1999, 423 p. ISBN: 9733-9419-10-0.
106. DELEANU, I. Justiția constituțională. Lumina Lex, București, 1995. 447 p.
107. DJUVARA, M. Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică), București, Editura Librăriei SOCEC, 1999. 606 p.
108. DOGARU, I., DĂNIȘOR, D.C., DĂNIȘOR, GH. Teoria generală a dreptului. Editura Științifică, București, 1998. 288 p.
109. Drimba, O. Istoria culturii și civilizației. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, 870 p. ISBN 973-29-0072-5.
110. DURKHEIM, E. Regulile metodei sociologice. Editura Științifică, București, 2002, 189 p. ISBN 9733-683-898-6.
111. ECOBESCU, N., DUCULESCU, V. Dreptul tratatelor. Editura Continent XXI, București, 1995, 215 p.
112. ELIADE, M. Istoria credințelor și ideilor religioase. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1992, 358 p. ISBN 5-362-00860-9.
113. EREMIA, M.C. Interpretarea juridică. Editura ALL, București, 1998, 94 p. ISBN 973-98605-1-6.
114. GAUDIN, PH. (coord.). Marile religii. Editura Orizonturi, București, 1995. 464 p.
115. GRAF, A. Marile curente ale filosofiei antice, traducere N. Popovici, Institutul European, 1996, 71 p. ISBN: 973-586-087-2.
116. HEGEL, G.W.F. Prelegeri de filosofie a istoriei. Editura Academiei, București, 1968, 421p. (traducere), ISBN 973-28-0635-4.
117. HEGEL, G.W.F. Principiile Filosofiei Dreptului. Editura Academiei Române, București, 1969 (traducere), 390 p. ISBN: 9786067041477.

118. HUSSERL, E. *Filosofia ca știință riguroasă*. Editura Paideia, București, 1994, 158p. ISBN: 973-9131-02-6.
119. JASPERS, K. *Texte filosofice*. Editura Politică, București, 1986 (traducere). 390 p.
120. KANT, IMM. *Critica rațiunii pure*. Editura Științifică, București, 1998 (traducere), 606 p. ISBN:6067480409 978-6067480405.
121. KOTARBINSKI, T. *Tratat despre lucrul bine făcut*. Editura Politică, București, 1976, 526p.
122. LEȘ, I. *Sisteme Judiciare comparate*. Editura All Beck, București 2002, 567 p. ISBN: 973-655-4.
123. LOSANO, M. *Marile sisteme juridice*. Editura All Beck, București, 2005, 622 p. ISBN: 973-655-800-2.
124. LUBURICI, M. *Teoria generală a dreptului*. Editura Pro Universitaria, București, 2014, 194 p. ISBN 978-606-26-0148-5.
125. MACHIAVELLI, *Principele*, Editura Cartex, București, 2019, 142 p ISBN: 606-8023-77-9.
126. MANOLACHE, O. *Drept comunitar*. Editura ALL, București, 2001, 692p.
127. MICULESCU, P. *Statul de drept*. Editura Lumina Lex, București, 1998, 310p.
128. MITRACHE, C. *Drept penal român. Partea generală*. Editura Universul Juridic, București, 2016, 539 p. ISBN: 978-606-673-929-0.
129. MITROFAN, N., ZDRENGHEA, V., BUTOI, T. *Psihologie judiciară*, Editura Șansa, București, 1994, 358 p. ISBN: 973-9167-32-2.
130. MOLCUȚ, E. *Drept roman*. Editura Press Mihaela, București, 2006, 365p. ISBN:973-9415-01-6.
131. MONTESQUIEU. *Despre spiritul legilor*. Editura Științifică, București, 1964, 530p. ISBN:911-a-p-c.
132. MOROIANU, GH. E. *Actualitatea normativismului kelsian*, Editura ALL Beck, București, 1998, 154p. ISBN: 973-98765-3-6.
133. NEGULESCU, P.P. *Filosofia renașterii*, Editura Eminescu, București, 2001. 382 p.
134. PÂRVU, I. *Introducere în epistemologie*. Editura Polirom, Iași, 1998, 299 p. ISBN:973-683-113-2.
135. POPA, N., MIHĂILESCU, I., EREMIA, M.C. *Sociologie generală și juridică*. Editura Holding Reporter, 1997, 108 p.
136. POPA, N., DOGARU, I., DĂNIȘOR, GH., DĂNIȘOR, D.C. *Filosofia dreptului. Marile curente*, Editura All Beck, București, 2002, 598 p. ISBN: 9789731157443.
137. POPESCU, S. *Sociologie juridică*, Editura Lumina Lex, București, 2001, 206 p ISBN:973-588-330-9.

138. POPPER, K. *Logica cercetării*. Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981 (traducere). 458 p.
139. ROUSSEAU, J.J. *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni*. Editura Științifică, București, 1958. 200 p.
140. STĂNESCU, V. *Spațiul public gestionare și comunicare*. Editura Universul juridic, București, 2012, 286 p. ISBN:978-973-127-696-0.
141. STĂTESCU, C., BÎRSAN, C. *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*. Editura ALL, București, 1993, 480 p.
142. TITULESCU, N. *Discursuri*. Editura Politică, București, 1967, 621 p.
143. TUDOSESCU, I. *Metafilosofie*. Editura Fundației România de Măine, București, 2000, 255p. ISBN: 9735828561.
144. VECCHIO, G. DEL. *Lecții de filosofie juridică*. Editura Europa Nova, București, 1993 (traducere). 352 p.
145. VIDA, I. *Manual de legistică formală*. Editura Lumina Lex, București, 2004, 215 p. ISBN: 973-588-848-3.
146. VOINEA, M., BANCIU, D. *Sociologie juridică*. București, 1997. 206 p.
147. POHOAȚĂ, GABRIELA. *Propedeutică filosofică*. Editura Pro Universitaria, București, 2009, 200 p. ISBN:978-973-129-337-0.
148. CERNEA, E., MOLCUȚ, EMIL. *Istoria statului și dreptului românesc*. Editura Universul Juridic, București, 2013, 448 p. ISBN: 978-606-673-190-4.
149. DRĂGĂNESCU, MIHAI. *Sistem și civilizație. Eseuri*. Editura Politică, București, 1976, 502 p.
150. GORDON, CHILDE. *Făurirea civilizației*. Editura Științifică, București, 1966, 276p. ISBN: VGOCFAUST1966.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Cuza Bogdan-Gheorghe-Ilie, student-doctorand al Școlii Doctorale în Drept, Științe Politice și Administrative a Consorțiului Instituțiilor de Învățământ Academia de Studii Economice a Moldovei și Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. Stere”, specialitatea 551.01. – Teoria generală a dreptului, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Cuza Bogdan-Gheorghe-Ilie

28.03.2022